

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

кафедра політології

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВИЩА БОЛГАРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
МЕНШИНИ В УКРАЇНІ

дипломна робота

на здобуття академічного звання бакалавра політології

студентки Посильної Юлії Віталіївни

Науковий керівник

доцент кафедри політології НаУКМА, доктор політичних наук, Явір В. А.

Робота допущена до захисту в ДЕК рішенням кафедри політології

протокол №__ від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри Чабанна М. В.

Київ – 2025 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Правовий статус національних меншин: міжнародний та український виміри.....	7
1.1. Захист прав національних меншин: міжнародно-правовий вимір...7	
1.2. Особливості захисту прав національних меншин (спільнот) в українському законодавстві.....13	
Розділ 2. Становище болгарської національної меншини (спільноти) в Україні.....	21
2.1. Болгарська національна меншина (спільнота) в Україні: історія та сучасність.....21	
2.2. Самоідентичність болгар України.....27	
2.3. Збереження культурної самобутності болгарської національної меншини (спільноти).....39	
Розділ 3. Міжетнічні відносини українців та болгар.....	51
3.1. Особливості ставлення українців до болгар.....51	
3.2. Особливості ставлення болгар до українців.....57	
Розділ 4. Українсько-болгарські відносини: сучасний етап розвитку.....	62
4.1. Політика Болгарії щодо болгар України.....62	
4.2. Становище болгарської національної меншини та двосторонні відносини України та Болгарії.....76	
Висновки.....	90
Список використаної літератури.....	94
Анотація	

ВСТУП

Актуальність теми. Питання захисту прав національних меншин стає все більш актуальним як в Україні, так й у світі загалом. Міжетнічні відносини відіграють дуже важливу роль у суспільстві – саме вони визначають стосунки між населенням країни, доброзичливе ставлення одних представників до інших або ж непорозуміння між ними на етнічному ґрунті. Забезпечення прав національних меншин сприяє створенню гармонійного та мирного суспільства, де кожен відчуває себе повноцінним громадянином. І навпаки, нетолерантне ставлення до національних меншин може призвести до соціальної напруженості та конфліктів. У часи війни особливо важливо зберігати єдність всередині країни, яка залежить в тому числі й від здорових міжетнічних відносин. Це надає питанням, пов'язаним з національними меншинами, ще більшої актуальності.

Питання становища представників національних меншин є важливим і з огляду на те, що Україна прагне вступити до Європейського Союзу. Після надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн повідомила, що перш ніж розпочати переговори про вступ, Україна має провести низку реформ, в тому числі – змінити законодавство щодо національних меншин¹. Для Європейського Союзу захист прав національних меншин так само важливий, як і боротьба з корупцією. За ставленням до національних меншин можна зрозуміти, чи справді та чи інша країна дотримується демократичних цінностей.

Україна є багатонаціональною державою, тому вивчення становища національних меншин, зокрема болгарської, має важливе значення для

¹ Собенко Н. Україна виконала «майже» всі вимоги для початку переговорів про вступ в ЄС — президентка ЄК. *Суспільне*, 29.11.2023. URL: <https://suspihne.media/627824-ukraina-vikonala-majze-vsi-vimogi-dla-pocatku-peregovoriv-pro-vstup-v-es-prezidentka-ek/>

формування ефективної етнополітики, збереження міжетнічної толерантності та демократичного розвитку держави.

Важливість становища болгарської національної меншини зумовлюється її значною чисельністю, активною політичною позицією її представників порівняно з представниками інших національних меншин, а також необхідністю збереження гарних відносин із Болгарією. Болгарія приділяє багато уваги представникам своєї національної спільноти за кордоном, тому її відносини з Україною значною мірою залежать від становища болгарської національної меншини. До того ж, Болгарія є членом НАТО та ЄС, тому від неї залежать рішення, які там приймаються, наприклад, щодо виділення Україні грошової та військової допомоги або щодо вступу України до цих союзів.

Також існує потреба вивчити, як представники національних меншин, зокрема, болгарської національної меншини, реагують на виклики повномасштабного вторгнення: чи беруть вони участь у волонтерстві, обороні, інформаційній боротьбі. Завдяки цим аспектам можна зрозуміти ступінь інтеграції представників болгарської меншини в українське суспільство, рівень їхньої лояльності до держави, а також виклики, з якими вони стикаються – зокрема, йдеться про мовний бар'єр, доступ до інформації, специфіку місцевої ідентичності та історичні фактори, які можуть впливати на патріотичну мобілізацію. Цей аналіз також дозволить оцінити, наскільки ефективною є політика держави щодо інтеграції національних меншин в умовах війни.

Таким чином, всі вказані вище фактори пояснюють важливість та актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати особливості становища осіб, які належать до болгарської національної меншини (спільноти) в Україні, з урахуванням правових, культурних та політичних аспектів.

Для досягнення мети було поставлено наступні **завдання**:

- 1) Дослідити правовий статус національних меншин у міжнародно-правовому вимірі та в українському законодавстві.
- 2) З'ясувати, як ідентифікують себе представники болгарської національної меншини та чи вдається їм зберегти власну національну та культурну ідентичність.
- 3) Визначити характер міжетнічних відносин українців та болгар.
- 4) Простежити, яким чином становище болгарської національної меншини впливає на двосторонні відносини між Україною та Болгарією.

Об'єктом дослідження є болгарська національна меншина в Україні.

Предметом дослідження є особливості становища представників болгарської національної меншини в Україні.

Методи дослідження. Під час дослідження було застосовано системно-структурний метод – для розгляду об'єкта дослідження як комплексної сукупності елементів разом із їхніми зв'язками; метод порівняльного аналізу – для порівняння динаміки ставлення українців до болгар та болгар до українців; аналітичний метод – для аналізу окремих аспектів, пов'язаних з особливостями становища болгарської національної меншини в Україні; історичний метод – для реконструювання хронології правових та соціальних змін у становищі болгарської меншини на основі архівних документів і наукових досліджень; напівструктуровані інтерв'ю – для збору якісних даних про суб'єктивні оцінки та досвід проживання в Україні представників болгарської національної меншини.

Джерельну базу дослідження становлять нормативно-правові документи України, Ради Європи і Організації Об'єднаних Націй; аналітичні записки та новітні дослідження щодо болгарської національної меншини та українсько-болгарських відносин; дані соціологічних досліджень аналітичних центрів;

статті з українських та болгарських засобів масової інформації. Перелічені вище джерела дають змогу отримати цілісне уявлення про життя болгарської національної меншини та оцінити особливості її становища з різних точок зору.

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, що включають в себе дев'ять підрозділів, висновків, списку використаної літератури та анотації. Обсяг роботи – 112 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН: МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІРИ

1.1. Захист прав національних меншин: міжнародно-правовий вимір

У цьому розділі буде розглянуто найважливіші міжнародні та українські правові норми, покликані забезпечити захист національних меншин. Це дасть змогу зрозуміти, яке місце займає питання національних меншин у світовій спільноті, які їхні права вважаються загальноприйнятними та яким чином регулює їхній статус українське законодавство.

Дотримання прав меншин сприяє формуванню стійкого та процвітаючого суспільства, де всі люди можуть досягти безпеки, розвитку та поваги до своїх прав. У таких суспільствах різноманітні національні, етнічні, релігійні та мовні групи здатні жити разом, сповідувати свою релігію, говорити своїми мовами, при цьому цінуючи свої відмінності та культурне різноманіття.

Питання прав людини особливо гостро постало після закінчення Другої світової війни. У 1948 році була прийнята Загальна декларація прав людини, у якій зазначалося, що «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища»². Таким чином, жодна людина не повинна зазнавати дискримінації через своє етнічне походження, навіть якщо національність, до якої вона належить, становить меншість у країні її проживання.

У 1966 році на базі Загальної декларації прав людини ООН прийняла Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, який набув чинності через десять років, у 1976 р. Цей пакт більш детально прописує права

² Загальна декларація прав людини. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

людини. Правам меншин там відводиться окрема стаття – двадцять сьома. Вона проголошує: «У тих державах, де існують етнічні, релігійні чи мовні меншини, особам, які належать до таких меншин, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами своєї групи користуватися власною культурою, сповідувати свою релігію та користуватися рідною мовою»³.

Конвенція ООН про права дитини, яку прийняли у 1989 році, передбачає аналогічні права для дітей з числа меншин. Стаття 30 цієї конвенції проголошує: «У тих державах, де існують етнічні, релігійні чи мовні меншини або особи корінного походження, дитина, яка належить до такої меншини або є корінним народом, не може бути позбавлена права спільно з іншими членами своєї групи користуватися власною культурою, сповідувати власну релігію та використовувати власну мову»⁴.

Ще більше уваги питанню забезпечення прав національних меншин було приділено у 1990-х роках. Саме тоді, у 1991 році, Європейська комісія запропонувала визначення терміну «національна меншина». На думку комісії, національна меншина – це менша за своєю чисельністю група, ніж решта населення держави, представники якої мають риси, відмінні від рис решти населення, і керуються бажанням зберегти свою культуру, традиції, релігію чи мову⁵.

У наступному 1992 році було прийнято Декларацію Генеральної Асамблеї ООН щодо прав осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин. У ній зазначається, що держави повинні захищати національні, етнічні, культурні, релігійні та мовні меншини і заохочувати розвиток їхньої самобутності. Особи, що належать до меншин, мають право користуватися досягненнями своєї культури, сповідувати свою релігію та

³ International Covenant on Civil and Political Rights. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

⁴ Convention on the Rights of the Child. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

⁵ Ivanov M. Interpreting the Term «National Minority». *Open Edition Journals*. URL: <https://doi.org/10.4000/balkanologie.244>

відправляти релігійні обряди, користуватися своєю мовою як у приватному житті, так і публічно, брати активну участь в культурному, релігійному, громадському, економічному та державному житті, створювати власні асоціації та забезпечувати їхнє функціонування. Держава має надати дітям людей з числа національних меншин можливість навчатися їхньою рідною мовою, а також створити умови, за яких вони зможуть вивчати свою історію та культуру. Національна політика має плануватися із врахуванням законних інтересів осіб, що належать до меншин, та надавати їм такі самі права, які має більшість населення⁶.

Того ж року Комітет Міністрів Ради Європи прийняв Європейську хартію регіональних мов або мов меншин⁷. Хартія покликана захистити та популяризувати регіональні мови та мови меншин, а також дозволити носіям використовувати їх як у приватному, так і в громадському житті. Європейська хартія зобов'язує держав-учасниць активно сприяти використанню цих мов в освіті, судах, адміністрації, засобах масової інформації, культурі, економічному, соціальному житті та міжнародному співробітництві.

Таким чином, Хартія виходить за рамки захисту меншин і боротьби з дискримінацією, вимагаючи від держав-учасниць також вживати активних заходів на користь мов меншин. За практичним застосуванням Хартії стежить Рада Європи. В той же час підкреслюється, що Хартія базується на підході, який повністю поважає національний суверенітет і територіальну цілісність. Він не розглядає відносини між державною мовою та мовами меншин як конкуренцію чи антагонізм, тож розвиток однієї мови не повинен перешкоджати розвитку іншої⁸.

⁶ Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text

⁷ About the European Charter for Regional or Minority Languages. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/about-the-charter>

⁸ The objectives of the European Charter for Regional or Minority Languages. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/the-objectives-of-the-charter->

У тому ж 1992 році в ОБСЄ була заснована посада Верховного комісара у справах національних меншин. Його обов'язок полягає у виявленні та усуненні причин етнічної напруженості та конфліктів. Верховний комісар розглядає як короткострокові чинники міжетнічної напруги, так і довгострокові структурні проблеми. Якщо всередині держави-учасниці ОБСЄ існують певні міжетнічні проблеми, Верховний комісар має допомогти їх розв'язати шляхом аналізу ситуації та надання рекомендацій. Також Верховний комісар публікує тематичні рекомендації та керівні принципи, які дають поради щодо вирішення загальних проблем⁹.

У сфері національних меншин діяльність ОБСЄ спрямована на їхню інтеграцію у суспільне життя, захист меншин та забезпечення їхнім дітям навчання рідною мовою, посилення справедливого представництва національних меншин, стримування дискримінації, зміцнення довіри серед громадян, сприяння створенню стійких інституцій для громадян з числа меншин для захисту їхніх прав¹⁰.

У 1994 році було прийнято Рамкову конвенцію про захист національних меншин. Слово «рамкова» підкреслює можливості держав-членів перекласти положення Конвенції відповідно до конкретної ситуації в країні через національне законодавство та відповідну державну політику. Важливо звернути увагу на те, що ця конвенція не містить визначення поняття «національна меншина». Це аргументується тим, що не існує загального визначення, погодженого всіма державами-членами Ради Європи. Таким чином, державам надається певна гнучкість у вирішенні того, хто підпадає під це поняття. Зазначається, що держави мають приймати це рішення добросовісно, дотримуючись принципу вільної самоідентифікації – цей принцип означає, що кожна особа має сама вирішувати, до якої національності вона належить.

⁹ OSCE High Commissioner on National Minorities. OSCE. URL: <https://www.osce.org/hcnm>

¹⁰ National minority issues. OSCE. URL: <https://www.osce.org/national-minority-issues>

підривають будь-які відповідні права меншини чи корінного народу. Територією, яку слід враховувати при визначенні того, чи є група меншиною, є вся територія держави, а не одна з її політичних чи територіальних одиниць. Підкреслюється, що одним із головних об'єктивних критеріїв для визначення того, чи є група меншиною в державі, є кількісний критерій – «Меншість на території держави означає, що вона не є більшістю»¹³.

У підсумковому документі Всесвітнього саміту глав держав і урядів 2005 року, схваленому Генеральною Асамблеєю, зазначається, що «заохочення та захист прав осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, сприяє політичній і соціальній стабільності та миру, і збагачує культурне розмаїття та спадщину суспільства»¹⁴.

Отже, існують загальноприйняті стандарти щодо прав національних меншин, які почали розроблятися ще у другій половині XX століття і доповнюються до цього часу. Вони прописані в міжнародних документах, основні з яких – Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція ООН про права дитини, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин та Рамкова конвенція про захист національних меншин. Ці документи акцентують увагу на необхідності захисту національних меншин задля збереження їхньої культурної, мовної, релігійної та етнічної ідентичності, що має сприяти політичній і соціальній стабільності та гармонійному суспільному розвитку, а також покликане збагатити культурне розмаїття. Всі демократичні держави мають дотримуватися цих норм і забезпечувати представникам національних меншин право на свободу вираження власної ідентичності, свободу вираження думок, свободу зібрань та асоціацій, а також повноцінну участь у громадському житті.

¹³ About minorities and human rights. Special Rapporteur on minority issues. *United Nations Human Rights*. URL: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-minority-issues/about-minorities-and-human-rights>

¹⁴ Там само.

1.2. Особливості захисту прав національних меншин (спільнот) в українському законодавстві

Після здобуття незалежності в Україні була прийнята низка документів, що стосується прав національних меншин.

Основний Закон України містить положення, які передбачають захист прав національних меншин. Зокрема, у першому розділі – загальних засадах Конституції – написано, що «Держава сприяє ... розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України»¹⁵.

Найбільше про права національних меншин написано у другому розділі Конституції, що має назву «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Наприклад, 24-та стаття цього розділу підкреслює, що всі громадяни України є рівними і не мають зазнавати дискримінації через своє походження: «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками»¹⁶.

Всі громадяни, в тому числі, і особи з числа національних меншин, можуть відстоювати свої інтереси шляхом об'єднання у громадські організації. Про це йдеться у 36-й статті другого розділу: «Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком

¹⁵ Конституція України - Розділ I. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>

¹⁶ Конституція України - Розділ II. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>

обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей»¹⁷.

Дітям надається можливість здобувати освіту рідною мовою, про що свідчить текст 53-ї статті: «Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства»¹⁸.

Іншим важливим документом, що регулює права та обов'язки осіб з числа національних меншин, є Закон «Про національні меншини (спільноти) України». Початково закон щодо національних меншин був прийнятий Верховною Радою України ще у 1992 році і мав назву «Про національні меншини в Україні». Він надавав національним меншинам доволі широкі права: крім визначених Конституцією прав на об'єднання у громадські організації, на освіту рідною мовою та заборону дискримінації, цей закон гарантував національно-культурну автономію, під якою розумілося «право на користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, медіа, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству»¹⁹. До національних меншин за законом належали ті громадяни України, «які не є українцями за національністю, виявляють

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Про національні меншини в Україні. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>

почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою»²⁰. Цей закон втратив чинність у 2022 р.

У 2022 р. було прийнято нову редакцію закону про національні меншини. Під час його укладання бралися до уваги закони «Про освіту», «Про медіа» і «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що дещо звужувало можливості використання представниками національних меншин їхніх рідних мов²¹.

Процедура розробки й прийняття закону виявила певні суперечки. Наприклад, Президент України Володимир Зеленський вважав, що краще вживати саме термін «спільноти», аби всі громадяни Україні відчували себе рівними і ніхто не почувався в меншості. Низка експертів, наприклад, В. Кулик і Т. Шамайда, зауважували, що таке формулювання суперечить усталеній міжнародній термінології, де «меншина» означає саме чисельну відмінність і через це – потребу в особливому захисті.

Крім того, у Конституції України закріплено поняття «національні меншини», тому від нього не можна відмовлятися: цей термін згадується в низці статей Основного закону. Зокрема, стаття 10 гарантує вільний розвиток, використання та захист мов національних меншин; стаття 11 зобов'язує державу сприяти розвитку їх етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності; подібні згадки є також у статтях 52, 92 і 119.

Щоб поєднати цю конституційну основу з новими підходами, у законі з'явився комбінований термін «національні меншини (спільноти) України», який розкриває поняття ширше та докладніше, ніж попередній. Закон вперше на законодавчому рівні визначив поняття «національна меншина

²⁰ Там само.

²¹ Шамайда Т. Новий закон про нацменшини: про що він і для чого. *TEXTY.ORG.UA*, 23.12.2022. URL: <https://texty.org.ua/articles/108546/novyj-zakon-pro-nacmenshyny-pro-sho-vin-i-dlya-choho/>

(спільнота)»²² Так, за Законом, «Національна меншина (спільнота) України — це стала група громадян України, які не є етнічними українцями, традиційно проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність»²³.

Закон гарантував рівність прав і свобод національних меншин у політичному, соціальному, економічному та культурному житті і забороняв дискримінацію за ознакою належності до національної меншини. Також було передбачено право на вільне використання мови, збереження традицій, участь у культурному житті та доступ до освіти рідною мовою. Закон передбачав право національних меншин на навчання рідною мовою в дошкільних та початкових закладах освіти і на вивчення рідної мови в середніх та вищих навчальних закладах. Також гарантувалася підтримка державою культурних ініціатив меншин.

Тим не менш, незважаючи на деталізацію положень, закон містив розмиті критерії — наприклад, було незрозумілим, що саме означає «традиційне проживання» — скільки років неперервного перебування слід взяти за основу. Також викликав питання статус національних спільнот як «невід'ємних, інтегрованих та органічних» елементів суспільства: не визначено, який саме державний орган відповідатиме за оцінку відповідності цим характеристикам. Крім того, в тексті не було передбачено чіткої процедури для формального визнання спільноти — відсутній реєстр, не визначено орган, що здійснюватиме інституціоналізацію національних груп.

²² Явір В. А. Трансформація законодавства України про національні меншини в процесі євроінтеграції. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 165-170. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001437377>

²³ Аналіз змін до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України». Громадянська мережа ОПОРА, 01.11.2023. <https://www.oporaua.org/other/analiz-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-nacional-ni-menshini-spil-noti-ukrayini-24987>

Ці пробіли могли послабити механізми захисту прав у разі конфліктів чи політизованих ситуацій²⁴.

Закон «Про національні меншини (спільноти) України» розкритикувала Венеційська комісія. Вона наполягала на тому, що у ЗМІ та книгодрукуванні, орієнтованих на представників національних меншин, необхідно прибрати квоти на використання української мови, а ще відкласти перехід освіти на українську мову²⁵. Крім того, Комісія звернула увагу на необхідність чіткішого визначення процедур реалізації прав національних меншин і підкреслила важливість розробки конкретних механізмів, які б гарантували ефективну участь представників національних меншин у суспільному та політичному житті держави, особливо в процесах ухвалення рішень, які безпосередньо стосуються їхніх прав та інтересів. Окремо було наголошено на необхідності гармонізації Закону «Про національні меншини» з іншими нормативно-правовими актами, аби уникнути правових колізій²⁶. Румунія та Угорщина також стверджували, що Україні потрібно розширити права їхніх меншин.

Від 8 грудня 2023 року Верховна Рада України внесла зміни до Закону «Про національні меншини (спільноти) України». Були уточнення щодо визначення термінів, зокрема, щодо поняття «національна меншина (спільнота)». Національна меншина (спільнота) України отримала визначення як «стала група громадян України, які не є етнічними українцями, проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою

²⁴ Явір В. А. Трансформація законодавства України про національні меншини в процесі євроінтеграції. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 165-170. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001437377>

²⁵ Венеційська комісія розкритикувала закон про нацменшини. В'ятрович назвав висновок упередженим. *Детектор медіа*, 13.06.2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/212418/2023-06-13-venetsiyska-komisiya-rozkrytykuvala-zakon-pro-natsmenshyny-vyatrovych-nazvav-vysnovok-uperedzhenym/>

²⁶ Ukraine - Opinion on the Law on national minorities (communities), adopted by the Venice Commission at its 135th Plenary Session (Venice, 9-10 June 2023). Council of Europe. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)021-e)

приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність»²⁷. Ключова зміна полягає у вилученні слова «традиційно», що означає відмову від вимоги історичного проживання на території України. Це розширює критерії визнання національних меншин і дозволяє включати групи, які не мають тривалого історичного проживання в Україні, але відповідають іншим ознакам національної меншини. Зміни були внесені з урахуванням рекомендацій Венеційської комісії та спрямовані на гармонізацію українського законодавства з європейськими нормами щодо прав національних меншин.

Також визначено два основні критерії для визнання населених пунктів такими, де компактно проживають етнічні спільноти. По-перше, йдеться про «традиційне проживання» — тобто безперервне перебування представників відповідної меншини на певній території протягом останніх ста років при мінімальному показнику в 10 % від усього населення цього населеного пункту. По-друге, увага зосереджується на «значній частині населення»: достатньо, щоб національна спільнота становила понад 15 % жителів громади, аби застосовувалися окремі мовні та культурні гарантії для цієї групи.

Закон уточнює мовні права та використання мов національних меншин. За законом, представникам національних меншин надається можливість проведення публічних заходів своїми рідними мовами; використання їхніх мов у рекламі та передвиборчих матеріалах у населених пунктах, де вони складають значну частину населення, за умови дублювання українською мовою; використання мов національних меншин у взаємовідносинах з органами місцевого самоврядування в населених пунктах, де вони традиційно проживають або складають значну частину населення.

²⁷ Про національні меншини (спільноти) України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2827-20#Text>

Закон встановлює, що особи, які належать до національних меншин, мови яких є офіційними мовами Європейського Союзу, мають право здобувати базову і профільну середню освіту відповідними мовами, за винятком предметів, пов'язаних із вивченням української мови, літератури та історії України, які викладаються державною мовою. Закон гарантує безоплатне забезпечення підручниками здобувачів повної загальної середньої освіти, які належать до національних меншин. Держава створює умови для ефективної участі осіб, які належать до національних меншин, у соціальному та економічному житті, а також в управлінні державними справами²⁸.

Таким чином, у новій редакції Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» більшість рекомендацій Венеційської комісії була врахована. Сама Венеційська Комісія позитивно оцінила ці зміни, зазначивши, що текст суттєво покращено порівняно з попередньою редакцією²⁹.

При цьому наголошується, що «національні меншини (спільноти) є невід'ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства»³⁰.

Україна також дотримується основних міжнародних документів щодо захисту прав національних меншин, зокрема, Декларації Генеральної Асамблеї ООН щодо прав осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин та Рамкової конвенції про захист національних меншин³¹.

Отже, Україна забезпечує захист прав національних меншин у відповідності з міжнародними стандартами та національним законодавством,

²⁸ Там само.

²⁹ Аналіз змін до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України». Громадянська мережа ОПОРА, 01.11.2023. <https://www.oporaua.org/other/analiz-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-nacional-ni-menshini-spil-noti-ukrayini-24987>

³⁰ Там само.

³¹ Там само.

і виявляє готовність до діалогу та вдосконалення законодавства з цього питання.

РОЗДІЛ 2. СТАНОВИЩЕ БОЛГАРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ (СПІЛЬНОТИ) В УКРАЇНІ

2.1 Болгарська національна меншина (спільнота) в Україні: історія та сучасність

Болгарська національна меншина в Україні є однією з найбільших у світі³². Станом на 2001 рік, в Україні мешкає 205 тисяч болгар. Найбільше болгар, близько 151 тисячі осіб, зареєстровані в Одеській області. У Запорізькій області мешкає близько 28 тисяч, в Кіровоградській — близько 2 тисяч. Понад 60% українських болгар проживає у сільській місцевості³³.

Болгари проживали на території сучасної України ще в VII століття. У цей період існувала Велика Болгарія — держава, заснована ханом Кубратом, яка охоплювала території, включаючи південь сучасної України до річки Дніпро та Передкавказзя до Кубані. Після смерті Кубрата близько 665 року його держава розпалася, і частина болгарських племен переселилася на Балкани, де згодом утворила сучасну Болгарію. Після розпаду Великої Болгарії в VII столітті немає історичних свідчень про постійне проживання болгар на території сучасної України до XVIII століття³⁴.

Після захоплення Болгарії Османською імперією у 1396 році болгари стикнулися із загрозою втрати власної ідентичності. Здебільшого вони зазнавали утисків через сповідання православ'я, але також їх виснажували високі податки та примусові реквізиції, особливо тих, хто належав до найбідніших верств населення³⁵. Така політика Османської імперії спонукала до переселення на території, де можна було вільно сповідувати свою релігію та зберігати культурну ідентичність. У XVI-XVIII століттях болгары стали

³² Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця XX – перших десятиліть XXI століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>.

³³ Грабовський С. «Ми український народ: національно-етнічна мозаїка». Болгари в Україні. *Радіо Свобода*, 23.01.2004. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/911922.html>

³⁴ Військо Болгарського царства. VII–X ст. *Українська військова історія*. URL: <https://www.ucrianarma.org/serednovichchya/vijsko-bolgarskogo-carstva-7-10-st.html>

³⁵ Чумак О. З Балкан до Буджака: хроніки болгарського переселення. *Махала. Інтернет-видання Бессарабії*, 14.12.2024. URL: <https://mahala.com.ua/aktualne/z-balkan-do-budzhaka-khroniky-bolharskoho-pereseleennia/>

переселятися на територію сучасної України для того щоб долучитися до козацтва³⁶.

Масове переселення болгар на українські землі почалося в середині XVIII ст. і тривало впродовж XVIII–XIX століть. Це переселення було зумовлене переважно наслідками понад п'ятисотлітнього османського панування над Болгарією, що позначилося на політичній, економічній і духовній сферах життя цього народу³⁷.

Також однією з причин цього переселення було прагнення царської влади якомога швидше заселити малозаселені південноукраїнські степи. Саме тому в 1764–1769 роках російський уряд офіційно закликав іноземців переселятися на ці землі³⁸. Поселенцям, в тому числі болгарам, надавалися певні пільги. Кожна болгарська сім'я отримувала значні земельні ділянки, по 60 десятин землі, для ведення власного господарства. Окрім земельних наділів, болгары отримували фінансову допомогу для облаштування на новому місці, а також забезпечувалися транспортом та харчуванням. Болгарські поселенці звільнялися від сплати податків і військової служби, що дозволяло їм зосередитися на розвитку власного господарства. Уряд також гарантував їм свободу віросповідання, що було особливо важливо для болгар, які зазнавали релігійних утисків в Османській імперії³⁹. Це сприяло збереженню їхньої культурної та релігійної ідентичності на нових територіях. Завдяки таким пільгам та привілеям, болгарські переселенці змогли успішно інтегруватися в нові умови, зберігаючи при цьому свою культуру та традиції. Лише в 1871 році болгары зрівнялися в правах з місцевим населенням⁴⁰.

³⁶ Лазарович, М. Болгарська національна меншина України напередодні національної революції 1917–1921 рр. *Дриновський збірник*, в. 6, 14.01.2015. URL: <https://periodicals.karazin.ua/drinov/article/view/619>

³⁷ Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця XX – перших десятиліть XXI століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>.

³⁸ Грабовський С. «Ми український народ: національно-етнічна мозаїка». Болгари в Україні. *Радіо Свобода*, 23.01.2004. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/911922.html>

³⁹ Чумак О. З Балкан до Буджака: хроніки болгарського переселення. *Махала. Інтернет-видання Бессарабії*, 14.12.2024. URL: <https://mahala.com.ua/aktualne/z-balkan-do-budzhaka-khroniky-bolharskoho-pereseleennia/>

⁴⁰ Ткаченко Л. Болгарська етноспільнота. *ГУРТ*, 25.02.2015. URL: <https://gurt.org.ua/blogs/11580/1503/>

Одним із перших масштабних переселень стало переміщення 400 болгарських сімей із села Алфатар у Сілістренському районі, яке відбулося після російсько-турецької війни 1768–1774 років. Переселенці заснували село Вільшанка, яке знаходиться у Кропивницькому районі Кіровоградської області. Унаслідок війни 1787–1791 років між Росією та Османською імперією ще 30 сімей оселилися в місцевості, де згодом виникло село Чийшия – нині село Городнє у Болградському районі Одеської області)⁴¹.

Наприкінці XVIII століття болгарські переселенці активно осідали в Бессарабії, а значна їхня частина приєдналася до Бузького козацького війська, яке було розформоване в 1817 році, після чого цих переселенців розселили на території сучасної Херсонської області⁴².

На початку XIX століття болгарські колонії з'явилися в Херсонській, Катеринославській і Таврійській губерніях. Було засновано такі поселення, як Малий Буялик у 1801 р., Великий Буялик у 1802 р., Старий Крим у 1802 р., Кишлав у 1802 р., Балта Чокрак у 1804, Тернівка у 1802 р., Паркани у 1804 р., Кубанка у 1804 р., Катаржине у 1804 р. (нині це село Знам'янка Березівського району Одеської області).

Починаючи з 1809 року на території сучасної Одеської області з'явилися нові болгарські поселення, зокрема Кубей (1809), Каракут (1811), Чушмелій (1813, нині — село Криничне Болградського району), Таш-бунар (1814, нині — село Кам'янка Ізмаїльського району) та Болград (1821)⁴³.

Третя хвиля болгарської міграції припала на 1828–1834 роки й була зумовлена російсько-турецькою війною 1828–1829 років. До того часу на

⁴¹ Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця XX – перших десятиліть XXI століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>

⁴² Грабовський С. «Ми український народ: національно-етнічна мозаїка». Болгари в Україні. *Радіо Свобода*, 23.01.2004. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/911922.html>

⁴³ Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця XX – перших десятиліть XXI століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>

півдні України вже існувало 93 болгарські колонії, в яких проживало понад 70 тисяч осіб

Після поразки Російської імперії у Кримській війні (1853–1856) частина Бессарабії відійшла до Князівства Молдова, що згодом об'єдналося з Валахією, утворивши Румунську державу. У цей період тривало також внутрішнє переселення болгар у межах Російської імперії: одні прямували на територію сучасної Росії, інші — до північного Приазов'я, зокрема до регіонів, які нині входять до складу Бердянського та Мелітопольського районів Запорізької області. У 1861–1862 роках у цьому регіоні було засновано 34 болгарські села, з яких 30 існують і сьогодні.

Частина болгар переселялася й до Одеської області – у 1860-1862 рр. там оселилося близько 900 болгарських родин, здебільшого у вже заснованих болгарських селах. Однак саме в цей період болгар створили свої останні поселення в Буджаку — Кальчево, Кайраклія та Болгарія. Менш масштабне переселення болгар тривало до 1878 року – тобто до того часу, поки Болгарія не здобула автономію у складі Османської імперії⁴⁴.

Болгарські поселення в Україні мали компактну забудову та розвинену інфраструктуру. Села зберігали традиційний болгарський спосіб життя. У центрі зазвичай був майдан із церквою. Оселі зводили з місцевих матеріалів — каменю та глини. У громадах дотримувалися традицій та свят, характерних для болгарської культури⁴⁵.

За даними першого загального перепису населення Російської імперії 1897 року, на території сучасної України проживало понад 170 тисяч болгар. Основні місця їхнього компактного проживання були в губерніях Новоросійського краю: Херсонській, Таврійській та Бессарабській.

⁴⁴ Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>

⁴⁵ Чумак О. З Балкан до Буджака: хроніки болгарського переселення. *Махала. Інтернет-видання Бессарабії*, 14.12.2024. URL: <https://mahala.com.ua/aktualne/z-balkan-do-budzhaka-khroniky-bolharskoho-pereseleennia/>

У 1926 році на території Української РСР проживало 204 000 болгар. Це свідчить про зростання чисельності болгарської спільноти порівняно з кінцем XIX століття. Основні місця проживання залишалися незмінними і були розташовані на півдні України, в Одеській області⁴⁶.

У 1920–30-х роках, під час проведення політики коренізації, в Українській РСР існували два болгарські національні райони – Коларовський та Царедарівський. Болгарське населення мало 28 сільських рад, 53 школи з болгарською мовою навчання та шість культурних установ. 73% болгарських дітей здобували освіту в школах з болгарською мовою викладання, у Криму виходило сім газет болгарською мовою⁴⁷. Однак після 1933 року національні райони були ліквідовані, а політика коренізації згорнута, що значно ускладнило збереження етнокультурної самобутності болгар в Україні⁴⁸.

У 1939 році чисельність болгар в Україні становила 257 000 осіб. Це свідчить про подальше зростання болгарської спільноти в Україні. У період сталінських репресій, коли радянська влада проводила політику «очищення» Криму від етнічно «чужих» груп, депортації зазнали не лише кримські татари, греки, німці та вірмени, а й болгар, які проживали в регіоні. Офіційно їхню депортацію не пояснювали, але неофіційно це пов'язували з тим, що Болгарія до 1944 року була союзником Німеччини у Другій світовій війні⁴⁹.

За даними перепису 1959 року, в Україні проживало 219 100 болгар. Порівняно з 1939 роком, спостерігається зменшення чисельності болгарської спільноти, що може бути пов'язане з наслідками Другої світової війни та післявоєнними міграційними процесами. У 1970 році чисельність болгар в

⁴⁶ Лазарович М. Болгарська національна меншина України напередодні національної революції 1917–1921 рр. *Дриновський збірник*, в. 6, 14.01.2015. URL: <https://periodicals.karazin.ua/drinov/article/view/619>

⁴⁷ Макачук С. Етнографія України. Навчальний посібник. Львів, «Світ» – 2004. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/history/makarchuk_eu/part22/2211.htm

⁴⁸ Болгари. Конгрес національних громад України (КНГУ). URL: <http://kngu.org/uk/node/116>

⁴⁹ Грабовський С. «Ми український народ: національно-етнічна мозаїка». Болгари в Україні. *Радіо Свобода*, 23.01.2004. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/911922.html>

Україні становила 234 400 осіб. Це свідчить про певне відновлення та зростання болгарської спільноти після спаду в середині століття. За даними перепису 1979 року, в Україні проживало 238 000 болгар. Це незначне зростання порівняно з попереднім десятиліттям. У 1989 році чисельність болгар в Україні становила 233 800 осіб. Спостерігається незначне зменшення порівняно з 1979 роком. Цей період характеризується початком соціально-економічних змін, які могли вплинути на демографічні процеси⁵⁰.

Згідно з переписом населення України 2001 року, болгарами себе ідентифікували 205 тисяч осіб. Вони є п'ятою за чисельністю національною меншиною країни після росіян, білорусів, молдован та кримських татар. Порівняно з переписом 1989 року кількість представників цієї етнічної групи скоротилася на 12,5%.

Болгарську мову рідною назвали 64,2% українських болгар, українську – 5%, а російську – 30,3%. Понад 60% болгар – сільські жителі. Найбільше болгар проживає в Одеській області – майже 151 тисяча осіб, у Запорізькій області мешкає близько 28 тисяч, а в Кіровоградській – ще 2200, інші проживають у різних регіонах країни розсіяно.

У місцях компактного проживання діють болгарські школи. Збереженню національно-культурної ідентичності сприяє діяльність численних громадських організацій⁵¹.

Загалом, аналізуючи дані переписів, можна відзначити, що чисельність болгарської спільноти в Україні зростала до середини ХХ століття, досягнувши піку в 1939 році. Після цього спостерігається поступове зменшення чисельності, особливо помітне після 1989 року. Це може бути пов'язане з еміграцією, асиміляцією та демографічними змінами в країні.

⁵⁰ Ганчев О. Демографічні трансформації болгарської спільноти південної Бессарабії (XIX – початок ХХІ ст.). Одеса : Сімекс-Прінт, 2020. 636 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/01_2020/ganchev_monografiya.pdf

⁵¹ Грабовський С. «Ми український народ: національно-етнічна мозаїка». Болгари в Україні. *Радіо Свобода*, 23.01.2004. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/911922.html>

Отже, переселення болгар на територію України тривало декілька століть і стало важливим етапом в їхній історії. Болгари тікали з Османської імперії від дискримінації та релігійних переслідувань, і в Україні їм успішно вдалося зберегти свою ідентичність. Протягом декількох століть, від часу переселення і донині, болгари підтримували свої традиції і культуру, проводили власні свята, зберігали самобутність. Наразі вони, як представники національної меншини, мають значні права. При цьому болгари також добре адаптувалися до нових умов життя і вдало інтегрувалися в українське суспільство. Таким чином, їм вдалося досягти балансу між інтеграцією та збереженням самобутності.

2.2 Самоідентичність болгар України

Самоідентичність етнічної меншини формується на перетині історичних, культурних та соціальних чинників, які впливають як на колективне «ми», так і на індивідуальне «я». Важливою є не лише внутрішня культура групи, а й процеси взаємодії та постійного переосмислення відмінностей. Етнічні маркери виникають через соціальні практики, а не через фіксований набір атрибутів⁵².

Термін «етнічна група» зазвичай використовується для позначення спільноти, яка поділяє спільні культурні цінності, що проявляються у спільних культурних формах, має окремий простір для спілкування та соціальної взаємодії, а також ототожнює себе — і визнається іншими — як окрема категорія, відмінна від інших подібних груп⁵³. У контексті болгарської меншини в Україні необхідно враховувати регіональні особливості

⁵² Barth, F. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*, 1969. URL: https://is.muni.cz/el/fss/jaro2013/SAN251/um/Barth_Introduction.pdf

⁵³ Naroll, R., Berndt, R. M., Bessac, F. D., Chapple, E. D., Dole, G. E., Driver, H. E., Ducey, P., Ember, M., Fuchs, H., Hoffmann, H., Jaspán, M., Landy, D., Leach, E., Von Mering, O., Messing, S. D., Moore, F. W., Mukherjee, R., Murdock, G. P., Neiva, A. H., ... John W. M. Whiting. (1964). On Ethnic Unit Classification [and Comments and Reply]. *Current Anthropology*, 5(4), 283–312. URL: <http://www.jstor.org/stable/2740256>

проживання, державну політику та транснаціональні зв'язки з Болгарією – усе це створює багаторівневу картину етнічної та національної ідентичності.

Річард Дженкінс вважає, що ідентичність не є сталою, вона постійно створюється. Люди постійно відтворюють і змінюють свою ідентичність через соціальні взаємодії, ритуали, мову та символи. Таким чином, болгари України весь час переосмислюють власної етнічності в спілкуванні, культових практиках та освітніх ініціативах⁵⁴.

Бенедикт Андерсон у роботі «Уявлені спільноти» стверджує, що нація – це соціальний конструкт, уявна спільнота, яка об'єднує людей, які можуть ніколи не зустрічатися особисто. Ключову роль відіграють засоби масової інформації та мова, які створюють почуття спільності та наступності⁵⁵. Цю теорію можна застосувати й щодо болгарської національної меншини. Її представники дещо відрізняються і від етнічних українців, і від громадян Болгарії та при цьому мають власну мову, літературу та ЗМІ. Поняття нації як уявної політичної спільноти допомагає зрозуміти, як болгарська меншина сприймає власну національну належність в українській державі.

Історіографія процесів національного самоусвідомлення болгар в Україні у новітній час умовно поділяється на три етапи: період «усвідомлення», етап «відродження» та фазу «розвитку». Ці періоди тісно переплітаються з історичними змінами, такими як руйнування обмежень комуністичної системи, легалізація раніше заборонених явищ завдяки українському законодавству, а також відкриття нових можливостей у зв'язку з економічним зростанням⁵⁶.

⁵⁴ Jenkins, R. *Social Identity* (2nd ed.). Routledge, 2004. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203463352>

⁵⁵ Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Вид. 2-ге, пер. з англ. Віктора Морозова, «Критика», Київ, 2001. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Anderson_Benedict/Uiavleni_spilnoty.pdf

⁵⁶ Культурний простір бессарабських болгар [монографія] / Відп. ред. Шевчук Т. С. Ізмаїл – Болград: Ірбіс, 2018. – с. 204 – Текст, укр., бол., англ. – С. 165

Після здобуття незалежності України представники болгарської національної меншини змогли зміцнити свою ідентичність: болгарська мова і література почали вивчатися у школах, де компактно проживають болгари⁵⁷. З'явилися ЗМІ болгарською мовою – наприклад, завдяки ініціативам Одеського обласного болгарського товариства з 1989 року почала видаватися газета «Роден край» (укр. «Рідний край»), а з 1990 року розпочали транслювати радіо- та телепередачі болгарською мовою. У 1990-х роках Товариство бессарабських болгар імені Святих Кирила і Мефодія, розташоване в місті Болград, випускало газети «Камбана» (укр. «Дзвін»), «България» (укр. «Болгарія») та бюлетень «Светлина» (укр. «Світло»), які поширювалися у місцях компактного проживання болгарської громади. З 1996 року розпочала виходити газета «Родолубие» (укр. «Родолубіє»), яку публікувало Арцизьке культурно-просвітнє товариство імені Христо Ботева. У 1997 році свою діяльність започаткувало Кримське республіканське товариство болгар імені Паїсія Хілендарського, яке заснувало газету «Извор» (укр. «Джерело»). Крім того, Асоціація болгар України підтримала видання газети «Украина: България обзрение» (укр. «Україна: Болгарський огляд»), яка згодом змінила назву на «Огляд плюс». Ці інформаційні ресурси мали велике значення в житті болгарської громади, зміцнюючи зв'язок із національними традиціями та сприяючи культурному обміну⁵⁸.

Почали проводитися фестивалі, присвячені болгарській культурі, наприклад, щорічний Регіональний фестиваль болгарської народної творчості⁵⁹, фестиваль етнографічного кіно «ОКО»⁶⁰, Всеукраїнський

⁵⁷ Єрмолаєва В., Семиволос І., Станєва Т. «З двома коренями в серці, але з одним домом»: як живуть українські болгари. *Громадське радіо*, 01.10.2023. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/tse-pro-nas-kulturna-mozaika-narodiv-pivdnia/z-dvoma-koreniamy-v-sertsii-ale-z-odnym-domom-iak-zhyvut-ukrainski-bolhary>

⁵⁸ Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. *Дриновський збірник*, v. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>

⁵⁹ Червенко О. Свято болгарської народної культури в Україні, 2011. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43395/21-Chervenko.pdf?sequence=1>

⁶⁰ Єрмолаєва В., Семиволос І., Станєва Т. «З двома коренями в серці, але з одним домом»: як живуть українські болгари. *Громадське радіо*, 01.10.2023. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/tse-pro-nas-kulturna-mozaika-narodiv-pivdnia/z-dvoma-koreniamy-v-sertsii-ale-z-odnym-domom-iak-zhyvut-ukrainski-bolhary>

болгарський собор,⁶¹ «Другари фест, або Баба Марта гуртує»⁶², Міжнародний фестиваль народної творчості «Bessarabiya Folk»⁶³ або ж етнофестиваль «Бессарабська тантелла»⁶⁴.

Почали видаватися книги болгарською мовою. З'явилися видавництва, орієнтовані саме на представників національних меншин. Найвідоміше таке видавництво – «Букрек» – було засноване у 1992 р. і спеціалізується саме на забезпеченні національних меншин художньою й науковою літературою. За словами директорки видавництва Дарини Туз-Максимець, художня література у видавництві друкується невеликими накладками – по 300-500 примірників – адже більшість громадян мають невелику купівельну спроможність. Зазвичай книги купують для дітей та підлітків, тому «Букрек» видає найбільше літератури, орієнтованої саме на цей вік – здебільшого художньої та історичної. Це видання видає також шкільні підручники, які друкуються за дорученням Міністерства освіти і науки України та повністю фінансуються державою. Деякі інші видання випускаються за допомогою програми «Українська книга»⁶⁵.

У літературі українських болгар простежується любов до рідного краю. Під цим в них перш за все розуміється власне місто чи село, іноді – окремий регіон, наприклад, Бессарабія, Буджак, Таврія. Образ рідної домівки часто оспівується й ідеалізується, натомість в цілому Україна дуже рідко згадується в болгарській літературі⁶⁶. Це дає змогу стверджувати, що в болгарській

⁶¹ Гришаєнко О. Як живуть болгари й гагаузи Одещини. *Media Vista*, 27.11.2022. URL: <https://mediavista.com.ua/archives/4811>

⁶² Клименко Н. «Коли разом — то сильні», або Як активісти болгарської спільноти гуртують громаду. *Гард. City*, 3.03.2025. URL: <https://thegard.city/articles/407676/yak-aktivisti-bolgarskoi-spilnoti-gurtuyut>

⁶³ Болгарські колективи приазовської громади запалили сцену міжнародного фестивалю народної творчості «Bessarabiya Folk», *Приазовська об'єднана територіальна громада*, 17.09.2021. URL: <https://pryazovska-gromada.gov.ua/news/1631873892/>

⁶⁴ Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця XX – перших десятиліть XXI століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>

⁶⁵ Хто опікується румуномовною літературою в Україні. *Читомо*, 22.08.2019. URL: <https://chytomo.com/khto-opikuetsia-rumunomovnoiu-literaturoiu-v-ukraini/>

⁶⁶ Налбантова Е. Български поети от Бесарабия и Таврия. Антология. *Варна: LiterNet*, 2005. URL: <https://litternet.bg/publish2/enalbantova/poeziiata.htm>

національної меншини сильно розвинена регіональна ідентичність і вона переважає над національною.

Болгарська мова, якою розмовляють українські болгари, відрізняється від тієї, що поширена на території Болгарії. Це пояснюється тим, що в Болгарії мова змінювалася під впливом різних чинників, а болгарські поселенці, які компактно жили на території України протягом тривалого часу, спілкувалися лише з представниками своєї національності. Це призвело до того, що сучасна мова українських болгар часто звучить так само, як звучала болгарська мова у XVIII-XIX столітті – в той час, коли болгари масово переселялися до України⁶⁷. В наш час українським болгарам притаманний білінгвізм – своєю рідною мовою вони вважають болгарську, проте добре знають українську і часто спілкуються нею⁶⁸.

Серед самих представників болгарської національної меншини після проголошення незалежності України стрімко зростає цікавість до свого коріння, рідних сіл, звичаїв та традицій. Так, краєзнавиця і болгарка за національністю Тетяна Станєва: «Тільки коли Україна стала незалежною, почалося таке відродження, відкрилися кордони, стала доступною інформація, пісні, почали шукати місця, звідки ми пішли. Це дуже збагачує і нас самих, як болгар, і національну мапу України в принципі»⁶⁹. Сама Тетяна Станєва тривалий час проживала в Києві, проте вирішила повернутися до рідного села Криничне. До цього рішення її піштовхнуло бажання більше дізнатися про свій рід, а також бажання її доньки потрапити до болгарськомовного середовища і почати краще розмовляти болгарською мовою⁷⁰. З цього можна зробити висновок, що болгарська ідентичність є

⁶⁷ Волошаненко В, Роміцина О. Діаспора налічує понад дві тисячі людей: як на Кіровоградщині зберігають болгарську культуру. *Суспільне Кропивницький*, 23.02.2025. URL: <https://suspihne.media/kropyvnytskiy/955197-folklori-poizdki-j-naukovij-proekt-plani-zi-zberezena-bolgarskoi-diaspori-na-kirovogradsini/>

⁶⁸ Ганчев О. Учбові міграції із України в Болгарію: «криза» ідентичності у студентів-болгар Бессарабії. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Соціологія і політичні науки*. 2013. Т. 18. Вип. 3 (19). URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/327ee106-801f-405d-8cb7-57e7203e535b/content>

⁶⁹ Діденко В. Болгари України. Хто вони? *Ukrainian*, 14.12.2019. URL: <https://www.ukrainian.net/bolgary/>

⁷⁰ Там само.

яскраво вираженою серед усіх вікових груп, зокрема, серед молоді та підлітків. Українські болгари, незалежно від їхнього віку, відчують сплеск усвідомлення власної ідентичності і прагнуть дізнатися про неї якомога більше.

Головна редакторка видання «Роден Край» Дора Костова зазначає, що болгари в Україні мають усі можливості для збереження та вдосконалення власної ідентичності. Існують газети, телевізійні програми, культурні центри, які підтримують розвиток їхньої громади⁷¹.

Варто відзначити, що ідентичність українських болгар, які проживають у містах, дещо відрізняється від ідентичності тих представників болгарської меншини, які проживають у селах. У містах проживають представники багатьох національностей, з якими болгарам так чи інакше доводиться контактувати. У селах болгари часто живуть окремо від інших національностей чи етнічних спільнот і можуть спілкуватися тільки один з одним. Наприклад, у Бессарабії кожне село — це певне ізольоване суспільство, своєрідне ендогамне коло, в рамках якого вже більше двох століть зберігається традиційна болгарська культура.

Серед сільських болгар простежується схильність до ізоляції від представників інших етнічних груп, які мешкають у відповідному регіоні. У межах самих болгарських поселень спостерігаються діалектні відмінності, які ускладнюють спілкування між мешканцями різних сіл. Ці мовні та культурні розбіжності значно підсилюють замкнутість болгарських сільських спільнот та створюють додаткові труднощі для міжетнічної взаємодії.

У сільських громадах ідентичність певного індивіда здебільшого формується в межах колективної ідентичності групи, що зазвичай не передбачає вибору з боку окремої особи. Натомість у міському середовищі

⁷¹ Ткаченко Л. Болгарська етноспільнота. *ГУРТ*, 25.02.2015. URL: <https://gurt.org.ua/blogs/11580/1503/>

індивід опиняється в суспільстві зовсім іншого характеру. У місті суспільне життя відзначається більшою егалітарністю, соціальною мобільністю та індустріалізмом, що створює передумови для переосмислення вже наявної ідентичності та формуванню нової⁷². Відповідно, у містах болгарам простіше інтегруватися в українське суспільство і відчувати громадську ідентичність, вважати себе передусім громадянином України, в той час як в селах краще вдається підтримувати власну національну ідентичність через ізольований спосіб життя, що часто навіть не передбачає спілкування з представниками інших національностей.

Під час дослідження питання самоідентичності певної національної меншини також слід розрізняти поняття етнічної та політичної нації. Етнічна нація формується на основі спільного історичного минулого, єдиної мови, культури, традицій і релігії⁷³. Натомість політична нація базується на ідеях народного суверенітету, рівноправності громадян і спільних ідеологічних засад.

В деяких країнах слово «національність» сприймається як синонім «громадянства». Національні меншини в такому випадку є частиною політичної нації, до якої входять усі громадяни відповідної держави⁷⁴. У сучасному світі формування політичної нації – це зазвичай наслідок консолідації різних субетнічних груп, що мешкають на певній території, довкола певного, як правило, найчисельнішого етносу.

У випадку України, це гуртування представників етнічних меншин довкола українців. До української політичної нації можна віднести тих, хто усвідомлює себе громадянином України, відчуває свій зв'язок та поділяє

⁷² Ганчев О. Учбові міграції із України в Болгарію: «криза» ідентичності у студентів-болгар Бессарабії. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. *Соціологія і політичні науки*. 2013. Т. 18. Вип. 3 (19). URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/327ee106-801f-405d-8cb7-57e7203e535b/content>

⁷³ Кафарський В. Українська політична чи етнополітична нація? URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kafarskyi_ukrainska.pdf

⁷⁴ Ivanov M. Interpreting the Term «National Minority». *Open Edition Journals*. URL: <https://doi.org/10.4000/balkanologie.244>

спільні з іншими українцями цінності. До таких цінностей можна віднести почуття власної гідності, гордість за здобуту незалежність та прагнення свободи⁷⁵.

Представники болгарської національної меншини часто вважають себе болгарами за етнічним походженням, при цьому в них існує міцний зв'язок з місцем народження. Здебільшого вони ідентифікують себе не просто як болгари, а як «бессарабські болгари»⁷⁶, «вільшанські болгари»⁷⁷ тощо.

Згідно з опитуваннями, більшість болгар України визначають етнічні традиції та історичне походження як ключові складові своєї ідентичності. Такі аспекти, як самосвідомість і мова, видаються їм менш важливими. Найменш значущими для своєї ідентичності вони вважають ментальність, релігію та зовнішність. Основу формування їхньої етнічної ідентичності закладає насамперед родина, яка забезпечує передачу традицій і створює уявлення про належність до певної спільноти. Важливу роль у цьому процесі відіграє також соціальне середовище, де відбувається становлення особистості⁷⁸. Більшість болгар пишається своїм походженням⁷⁹.

Попри яскраво виражену регіональну ідентичність, представники болгарської національної меншини водночас вважають себе і громадянами України, що свідчить про їхню належність до української політичної нації. Так, керівниця апарату Запорізької обласної державної адміністрації Зінаїда Бойко зазначає: «Болгари відчують себе повноправними громадянами

⁷⁵ Ляшенко О. Українська політична нація: етнополітичний аспект. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/liaschenko_ukrainska.pdf

⁷⁶ Ганчев О. Учбові міграції із України в Болгарію: «криза» ідентичності у студентів-болгар Бессарабії. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. *Соціологія і політичні науки*. 2013. Т. 18. Вип. 3 (19). URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/327ee106-801f-405d-8cb7-57e7203e535b/content>

⁷⁷ Волошаненко В, Роміцина О. Діаспора налічує понад дві тисячі людей: як на Кіровоградщині зберігають болгарську культуру. *Суспільне Кропивницький*, 23.02.2025. URL: <https://suspilne.media/kropyvnytskiy/955197-folklorni-poizdki-j-naukovij-proekt-plani-zi-zberezenna-bolgarskoi-diaspori-na-kirovogradsini/>

⁷⁸ Ганчев О. Учбові міграції із України в Болгарію: «криза» ідентичності у студентів-болгар Бессарабії. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. *Соціологія і політичні науки*. 2013. Т. 18. Вип. 3 (19). URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/327ee106-801f-405d-8cb7-57e7203e535b/content>

⁷⁹ Варга Н., Гвоздецька Б., Нікон Н. Рівень ідентифікації болгарської меншини на півдні України. *Габітус*, Випуск 36. 2022. URL: <https://doi.org/10.32843/>

України, невід'ємною частиною нашого суспільства, беруть активну участь у соціально-економічних змінах, через які проходить український народ»⁸⁰. Українські болгари вже багато поколінь проживають на території України й звикли до такого життя та не хотіли б переїжджати до етнічної батьківщини. Наприклад, мешканка села Криничне Варвара Бурлакова каже, що ніколи не розглядала можливість переїзду з України: «Куди я поїду? Куди я поїду? Я б не посміла поїхати звідси. Я б не змогла»⁸¹.

Тетяна Станєва, мешканка того ж села, також підкреслює, що багато представників болгарської національної меншини вважають своєю батьківщиною Україну: «Ми назавжди будемо з двома коріннями в серці, але з одним домом. І цей дім — це Україна. Для нас це важливо. Ось чому ми його захищаємо зараз, ось чому ми вболіваємо, помираємо заради волі і свободи своєї України — щоб захистити свою домівку. Болгари настільки вкорінилися тут, що з безлюдного степу вони просто зробили... Я не побоююсь цього слова: рай. Якщо рай на небі не виглядає так, як моє село, то мені не треба такого раю»⁸².

Приналежність болгар до української громадянської ідентичності підкреслює і очільник об'єднання болгар «Нашите хора» Сергій Осадчий: «Коли почалася ця велика війна, ми теж брали участь у волонтерських подіях і далі це робимо. Наші хлопці воюють і теж гинуть. Я маю на увазі тих, які мають болгарське коріння. І вірмени, і поляки, і молдаване, і українці — всі воюємо, бо це наша батьківщина Україна»⁸³.

⁸⁰ Об'єднані громади зберігають національну ідентичність. *Запорізька Обласна Державна Адміністрація*, 24.09.2017. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/37787/objednani-gromadi-zberigajut-natsionalnu-identichnist.html>

⁸¹ Єрмолаєва В., Семиволос І., Станєва Т. «З двома коренями в серці, але з одним домом»: як живуть українські болгари. *Громадське радіо*, 01.10.2023. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/tse-pro-nas-kulturna-mozaika-narodiv-pivdnia/z-dvoma-koreniamy-v-serts-ale-z-odnym-domom-ia-k-zhyvut-ukrainski-bolhary>

⁸² Там само.

⁸³ Волошаненко В, Роміцина О. Діаспора налічує понад дві тисячі людей: як на Кіровоградщині зберігають болгарську культуру. *Суспільне Кропивницький*, 23.02.2025. URL: <https://suspilne.media/kropyvnytskyi/955197-folklorni-poizdki-j-naukovij-proekt-plani-zi-zberezena-bolgarskoi-diaspori-na-kirovogradsini/>

Багато представників болгарської національної меншини з перших днів повномасштабного вторгнення Росії стали на захист своєї Батьківщини. Сотні болгар України служать у лавах Збройних сил, територіальної оборони, добровольчих батальйонах та забезпечують логістику на фронті⁸⁴. Їхня участь є проявом глибокої інтеграції в українське суспільство та усвідомлення особистої відповідальності за майбутнє країни. Серед українських болгар є загиблі на фронті.

Наприклад, бессарабський болгарин Віктор Горбан із села Новий Троян Болградського району загинув у 2022 році в Донецькій області під час виконання бойового завдання. Йому було 50 років. Ця трагічна новина була опублікована на офіційній сторінці Городненської громади, до якої належить рідне село Віктора Горбана. Місцеві жителі Городненської громади утворили живий коридор уздовж дороги, щоб зустріти тіло свого земляка та віддати шану його подвигу⁸⁵.

20-річний етнічний болгарин Іван Мінков із села Криничне в Одеській області також загинув у 2022 році, захищаючи Чернігів від російської армії. Указом Президента України йому посмертно присвоєно орден «За мужність» III ступеня⁸⁶. Про загибель обох болгар писали як українські, так і болгарські засоби масової інформації.

Голова Всеукраїнського центру болгарської культури в Одесі Дмитро Терзі планує збирати фотографії болгар, які загинули під час війни в Україні — від наймолодших до літніх людей, включно з тими, хто загинув на фронті. Ці матеріали стануть основою для масштабної виставки, яка буде представлена як в Україні, так і в Болгарії. Він зазначає: «Болгарія має знати, що наш народ

⁸⁴ Етническият българин Иван Минков е загинал в бой за Украйна. *OFFNews*, 12.04.2022. URL: <https://offnews.bg/obshtestvo/etnicheskiat-balgarin-ivan-minkov-e-zaginal-v-boj-za-ukrajna-774380.html>

⁸⁵ Трагедия! Още един българин загина в Украйна. *Агенция Стандарт*, 14.04.2022. URL: <https://www.standartnews.com/voynata-v-ukrayna/tragediya-oshche-edin-blgarin-zagina-v-ukrayna-506448.html>

⁸⁶ Терзі Т. Небесний воїн Іван Мінков: в Криничненській громаді вручили державну нагороду родині загиблого героя (фото, відео). *МАХАЛА – Інтернет-видання Бессарабії*, 29.12.2022. URL: <https://mahala.com.ua/novyny/nebesnyy-voyin-ivan-minkov-v-krynychnenskiy-hromadi-vruchyly-derzhavnu-nahorodu-rodyni-zahybloho-heroya/>

активно бере участь у цій війні. Гроші, кров, страждання й муки. Ми дуже хочемо, щоб це якнайшвидше закінчилося»⁸⁷.

У жовтні 2022 року близько 800 представників болгарської громади України надіслали відкрите звернення до болгарських державних інституцій, у якому закликали уряд Болгарії зайняти чітку та однозначну позицію на підтримку України.

Однією з головних ініціаторок звернення стала Тетяна Станєва — етнічна болгарка з України, яка наголосила, що нейтралітет Болгарії «вбиває нас, болгар в Україні», та закликала до активної підтримки України в її боротьбі за свободу і демократичні цінності. Вона зазначила, що війна торкнулася не лише України, а й усієї Європи, і що Болгарія не може залишатися осторонь, коли страждають етнічні болгари⁸⁸.

Це звернення підкреслює активну громадянську позицію болгарської громади в Україні, яка не лише бере участь в обороні країни, але й прагне привернути увагу міжнародної спільноти до необхідності підтримки України в її прагненні до свободи та незалежності.

Викликом для болгар стала й окупація. Наприклад, тридцять одне село Запорізької області, де компактно проживають болгари, опинилося під контролем окупаційної влади, що різко погіршило можливості для збереження національної ідентичності. Російська влада закрила недільні школи та культурні центри, де раніше вивчали болгарську мову та культуру. Викладання болгарської мови опинилося під забороною: окупанти заявили, що все, що не входить до російської освітньої програми, «не буде підтримуватися». Під цим тиском місцеві болгари були змушені закрити

⁸⁷ Ivanova M. The Bulgarian Cultural Centre in Odessa keeps its doors open even during wartime. Bulgarian National Radio, 13.12.2022. URL: <https://bnr.bg/en/post/101750487>

⁸⁸ Крыстева В. Призив до родните институции отправиха близо 800 украински българи. *Българско Национално Радио*, 24.10.2022. URL: <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/101725452/priziv-do-rodnite-institucii-otpraviha-blizo-800-ukrainski-balgari>

власні школи, попри те, що формально вони знаходилися поза зоною бойових дій.

Професор Михайло Станчев, етнічний болгарин і викладач Харківського університету, розповів, що на окупованих територіях зв'язок із болгарськими родинами стає все складнішим — російські військові глушать мобільний та інтернет-зв'язок, людям висувають ультиматуми: або вони погоджуються працювати за російськими стандартами, або їх звільняють, а натомість привозять учителів із Росії.

Попри те, що болгарські села не постраждали від ракетних ударів, вони опинилися в зоні жорсткого тиску пропаганди та адміністративного примусу. Жителів змушують голосувати на псевдореферендумах про приєднання до Росії, позбавляючи їх права на свободу думки та вибору⁸⁹.

Таким чином, болгари на окупованих територіях зіштовхуються не лише з фізичною загрозою, а й із загрозою втрати своєї культурної ідентичності. Їхні культурні організації ліквідовуються, мова й освіта забороняються, однак попри це, серед них зберігаються солідарність і бажання залишатися частиною України.

Отже, болгарська національна меншина в Україні має яскраво виражену регіональну ідентичність — любов до свого села, міста чи регіону часто переважає над загальнонаціональною ідентичністю. Після розпаду СРСР посилився інтерес до болгарського коріння, традицій, культури та мови. Це проявилось в розвитку болгарських шкіл, ЗМІ, культурних організацій і фестивалів.

Культура, мова й література відіграють ключову роль у зміцненні ідентичності: публікуються книги болгарською мовою, проводяться культурні

⁸⁹ Цонева Й. Кремъл забрани изучаването на български език в Запорожка област. *Dnes.bg*, 22.09.2022. <https://www.dnes.bg/a/58-obshtestvo/544507-kremal-zabrani-izuchavaneto-na-balgarski-ezik-v-zaporozhka-oblast>

заходи, а болгарська мова, зберігши архаїчні риси, й далі активно використовується — при цьому більшість болгар володіє ще й українською мовою. Ідентичність також різниться залежно від місця проживання: у селах болгари сильніше зберігають традиції, мову та культурні практики, тоді як у містах нерідко відбувається значна асиміляція.

Незважаючи на сильну регіональну ідентичність, багато болгар сприймають саме Україну своєю батьківщиною. Вони готові її захищати та брати участь у громадському житті — тобто активно включатися в українське громадянське суспільство, зберігаючи при цьому власну культурну самобутність. Участь болгар у захисті держави, їхня активна позиція на міжнародному рівні, а також прагнення зберегти свою культурну ідентичність навіть в умовах окупації свідчать про їхню відданість Україні та її європейському майбутньому.

2.3 Збереження культурної самобутності болгарської національної меншини (спільноти)

Питання збереження культурної самобутності національних меншин є надзвичайно актуальним у багатонаціональних державах, зокрема в Україні. У сучасних умовах глобалізації, міграції та соціально-політичних трансформацій зростає потреба в забезпеченні прав національних спільнот на збереження власної мови, традицій, історичної пам'яті та способу життя.

Збереження самобутності національних меншин значною мірою залежить від активної діяльності представників тієї чи іншої меншини. Воно відбувається завдяки збереженню родинних традицій, освіти рідною мовою, діяльності культурних організацій та підтримці з боку держави.

Культура є основним механізмом підтримки ідентичності національних меншин. Відродження та підтримка народних обрядів, свят і ремесел створює стійку платформу для передачі цінностей від старшого покоління до

молодших. Такі культурні практики зміцнюють відчуття приналежності й не перешкоджають інтеграції у зовнішнє суспільство⁹⁰. Культурні центри, національно-культурні товариства та освітні програми рідною мовою створюють публічний простір для обміну знаннями, досвідом і зміцнення власної ідентичності⁹¹.

В сучасній Україні болгарська національна меншина є однією з найактивніших порівняно з іншими. Її діяльність має на меті згуртувати українських болгар й допомогти інтегруватися в українське суспільство, при цьому зберігаючи власну ідентичність⁹².

Болгари проживають на території України вже декілька століть, і протягом такого тривалого часу вони зуміли не лише адаптуватися до місцевих умов, а й зберегти власну культуру, традиції та мову. Незважаючи на історичні виклики та зміни державної політики в різні періоди, болгарська громада продовжує активно підтримувати свою ідентичність, передаючи її з покоління в покоління. Збереження культурної самобутності відбувається як через родинні зв'язки та сімейні традиції, так і завдяки громадській діяльності, освіті та культурним ініціативам.

Ще з XVIII-XIX століття, від початку переселення болгар на територію сучасної України їхні поселення вирізнялися компактністю та добре розвиненою інфраструктурою. Навіть на новому місці болгар зберігали свій традиційний уклад життя. Основним осередком кожного села був центральний майдан, на якому зазвичай розташовувалася церква. Житлові будівлі споруджувалися з місцевих природних матеріалів, таких як глина та

⁹⁰ Quan, C., Costigan, C. L., & Kobayashi, K. M. (2022). Ethnic and national identity development processes: The role of cultural behaviors and gender. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 28(1), 1–12. URL: <https://doi.org/10.1037/cdp0000475>

⁹¹ Kuang L, Gao X, Liu B and Wang J (2023) Research hotspots and frontiers of ethnic cultural identity——based on analysis of “web of science” database. *Front. Psychol.* URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1276539>

⁹² Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця XX – перших десятиліть XXI століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>

камінь. У межах цих громад широко підтримувалися звичаї та святкові традиції, притаманні болгарській культурній спадщині⁹³

Переселенці активно долучалися до розвитку сільськогосподарських районів України, зокрема у Кіровоградській області, де ними були засновані поселення, зокрема села Добре, Станкувате, Мала Вільшанка, Лозувате. У процесі адаптації болгари інтегрувалися в українське суспільство, водночас зберігаючи власну етнокультурну самобутність. Із собою вони принесли традиційні елементи культури: зокрема рецепти традиційних болгарських страв та народні ремесла⁹⁴.

У межах політики коренізації 1920-х років на території УРСР було створено низку болгарських національних районів⁹⁵. Болгарські меншини користувалися значним рівнем культурної автономії: функціонували сільські ради, суди, школи з болгарською мовою викладання, видавалися періодичні видання болгарською мовою, працювали театральні колективи. Проте вже 1937 року ці інституції були ліквідовані внаслідок згорання політики коренізації. У деяких населених пунктах, зокрема у смт Вільшанка, викладання болгарською зберігалось до 1949 року, однак невдовзі і там було згорнуте.

Відновлення болгарської мови, літератури і культури на території України розпочалося лише у другій половині 1980-х років, після приходу до влади Михайла Горбачова та початку політики «Перебудови»⁹⁶.

У період від середини 1980-х до кінця 1990-х років болгари в Україні активізувалися навколо прагнення зберегти рідну мову та культуру.

⁹³ Чумак О. З Балкан до Буджака: хроніки болгарського переселення. *Махала. Інтернет-видання Бессарабії*, 14.12.2024. URL: <https://mahala.com.ua/aktualne/z-balkan-do-budzhaka-khroniky-bolharskoho-pereseleennia/>

⁹⁴ За чверть століття для болгар Україна стала другою батьківщиною. *Місто Вечірнє*, 26.06.2020. URL: <https://mistovechirne.in.ua/za-chvert-stolittya-dlya-bolgar-ukrayina-stala-drugoyu-batktivshchynoyu>

⁹⁵ Макаrchuk С. Етнографія України. Навчальний посібник. Львів, «Світ» – 2004. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/history/makarchuk_eu/part22/2211.htm

⁹⁶ За чверть століття для болгар Україна стала другою батьківщиною. *Місто Вечірнє*, 26.06.2020. URL: <https://mistovechirne.in.ua/za-chvert-stolittya-dlya-bolgar-ukrayina-stala-drugoyu-batktivshchynoyu>

Починаючи з 1985 року, з початком політики «Перебудови», в болгарських селах створювались колективи, що популяризували народні пісні, музику й танці. Із 1987 року в школах регіонів компактного проживання болгар було впроваджено викладання болгарської мови та літератури. 1988 року вийшов друком «Українсько-болгарський словник» під авторством І. А. Стоянова і О. Р. Чміра. У 1989 році з'явилися перші болгарські національно-культурні товариства в Україні — Болградське товариство імені Святих Кирила і Мефодія та Одеське болгарське товариство. Наступного року в Ізмаїлі відкрився болгарський клуб «Шипка», а в серпні 1991 року Болград прийняв І Всеукраїнський фестиваль болгарської культури. На початку 1990-х розпочався випуск газет для болгарської спільноти, зокрема «Роден край», «999», «Български глас», «Камбана», а також з'явилися перші радіо- і телепрограми болгарською мовою. Упродовж 1990-х років болгарські організації були засновані також у Києві, Харкові, Криму, а також в Одеській, Миколаївській та Запорізькій областях. Вони суттєво сприяли відродженню та розвитку культури болгарської національної меншини в Україні⁹⁷.

В Україні діють 34 болгарські національно-культурні товариства, що функціонують на різних рівнях — від всеукраїнського до обласного, міського й районного⁹⁸. На загальнонаціональному рівні інтереси болгарської спільноти представляють три ключові організації: Асоціація болгар України, заснована в 1993 році; Конгрес болгар України, створений у 2007 році; а також Всеукраїнська Асамблея болгар України, що почала свою діяльність у 2013 році.

На регіональному рівні активно функціонують численні обласні об'єднання болгар, зокрема Одеська спілка болгарської молоді, болгарське товариство в Одесі, Запорізьке товариство болгарської культури, Таврійський фонд

⁹⁷ Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>

⁹⁸ Етнічні громади. *Офіційний портал Києва*. URL: https://kyivcity.gov.ua/kultura_sport_dozvillia/etnichni_ta_relihiini_hromady/ItemText_944/

підтримки болгарської культури, Миколаївське товариство культури болгар ім. Христо Ботева та аналогічна молодіжна організація в Миколаївській області.

У містах працюють такі осередки, як Болгарське товариство ім. Івана Вазова в Тернівці (Миколаїв), організації «Възраждане» (у Запоріжжі та Мелітополі), «Балкани» (Мелітополь), «Бодрак» (Бердянськ), «Сдружение» (Приморськ, Запорізька обл.), «Огнище» (Одеса), «681» (Чорноморськ), Товариство бессарабських болгар ім. Святих Кирила і Мефодія (Болград), болгарська громада ім. Святої Софії та Товариство ім. Кирила і Мефодія (Ізмаїл), Товариство болгарської культури ім. Марина Дринова (Харків), а також Бердянське товариство з вивчення спадщини болгар Приазов'я ім. Мішо Хаджийського, серед інших. Ця широка система організацій демонструє динамічний розвиток болгарського культурного життя в Україні⁹⁹. У Києві діють два товариства — «Родолюбіє» та «Родолюбіє – 1989», які зосереджені на поглибленні українсько-болгарських зв'язків, популяризації культури, освіти та національних традицій. Також активно розвиваються аматорські художні колективи, серед яких музичні та танцювальні гурти¹⁰⁰.

На рівні районів існує низка культурно-просвітницьких об'єднань: ім. Христо Ботева (Арциз), ім. генерала Петра Груєва (Тарутине), «Бессарабське ехо» (Болград), «Вітчизна» і «Земляки» (Рені), «Родолюбіє» (Татарбунари), «Щастя» (Кілія). У селах і селищах також діють локальні ініціативи: «Алфатар», «Наші люди», Центр дружби України й Болгарії (Вільшанка), «Співдружність» (Радолівка, Запорізька обл.), «Дружба» (Нововасилівка, Запорізька обл.), «Кулевча» (Сарата), «Відродження» (село Зоря, Одеська обл.), «Єдність» (с. Прилиманське, Овідіопольський р-н), Болгарський

⁹⁹ Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>

¹⁰⁰ Етнічні громади. *Офіційний портал Києва*. URL: https://kyivcity.gov.ua/kultura_sport_dozvillia/etnichni_ta_relihiini_bromady/ItemText_944/

культурний центр ім. акад. А. Теодорова-Балана (Кубей, Болградський р-н). Основна мета цих спільнот — збереження болгарської мови, культури, традицій і популяризація історії Болгарії та діаспори.

Також громадські об'єднання організовують навчальні заходи, зокрема недільні школи для дітей і дорослих, де вивчають мову, культуру та історію Болгарії, формуючи почуття належності до болгарського народу. Подібні школи функціонують у різних куточках України: при київському товаристві «Родолюбіє-1989», у Миколаєві (на базі центру в Тернівці), у Запоріжжі (при товаристві «Светлина»), у селі Кубей (Одеська обл.) — школа «Изворче» при культурному центрі ім. Теодорова-Балана, в Одесі — при Всеукраїнському центрі болгарської культури (недільна школа ім. Василя Априлова).

Ізмаїльська громада ім. Святої Софії заснувала школу «Българска светлица» при гуманітарному університеті. У Приморську діє школа ім. Джона Атанасова, у Бердянську — школа при центрі «Изворче», у Кропивницькому — при об'єднанні «Нашите хора», у Вільшанці — при Центрі дружби, у Новотроїцькому — школа «Добрина» на базі місцевої школи. При цих школах діють фольклорні, театральні, танцювальні та музичні гуртки. Наприклад, в Ізмаїльській «Българска светлица» проводяться не лише мовні й культурні заняття, а й спортивні, естетичні заходи. Щороку організація влаштовує шахові змагання та літні пленери в Бессарабії, зокрема в селах Котловина, Олександрівка, Нова Некрасівка й Нагорне, роботи з яких експонуються в Ізмаїльській галереї.

Окремі болгарські організації пропонують безкоштовні курси мови, наприклад, у центрі «Търновка» в Миколаєві. Конгрес болгар України створив освітню мережу «Аз Буки Веди» (в Одесі, Чорноморську, Ізмаїлі), а Всеукраїнська асамблея болгар — мережу шкіл «Българска камбана» в Одесі та селах області. Ці ініціативи не тільки підтримують культурну самобутність болгар, а й відкриті для всіх охочих громадян України, забезпечуючи вільний

доступ до вивчення болгарської мови, знайомства з історією та традиціями Болгарії¹⁰¹.

У загальноосвітніх школах болгарська мова вивчається у місцях компактного проживання громади, а підготовку викладачів здійснюють вищі навчальні заклади, зокрема Одеський та Львівський національні університети, Ізмаїльський і Бердянський педагогічні інститути, Білгород-Дністровське педагогічне училище. Незважаючи на розвиток болгарської громади та активність її представників, болгарську мову в школах вивчає небагато учнів. Наприклад, у 2010/2011 навчальному році болгарською мовою навчалося 65 учнів у спеціалізованих класах¹⁰².

У 2013 році «Асоціація болгар України» закликала створити в Одеській області школи з болгарською мовою навчання та надати болгарській мові статус регіональної в місцях компактного проживання болгар. Таке рішення було ухвалене під час звітної конференції, яка відбулася 8 червня в Ізмаїлі й зібрала понад 200 делегатів з різних регіонів України. Президент асоціації, народний депутат Антон Кіссе, наголосив на необхідності ухвалення закону про національно-культурну автономію, щоб забезпечити конституційні права національних меншин¹⁰³.

Вимоги болгарської національної меншини не були задоволені повною мірою, проте були зроблені кроки для підтримки її вивчення. Так, з 2024 року в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті проводяться курси

¹⁰¹ Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>

¹⁰² За чверть століття для болгар Україна стала другою батьківщиною. *Місто Вечірне*, 26.06.2020. URL: <https://mistovechirne.in.ua/za-chvert-stolittya-dlya-bolgar-ukrayina-stala-drugoyu-batkivshchynoyu>

¹⁰³ Гаврилов Е. Українські болгари будуть домагатися для своєї мови статусу регіональної. *ZN.UA*, 13.06.2013. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/ukrayinski-bolgari-budut-domagatisya-dlya-svoyeyi-movi-statusu-regionalnoyi-123528_.html

підвищення кваліфікації для вчителів болгарської мови, а також олімпіади для учнів¹⁰⁴.

З 2017 року, після прийняття Закону України «Про освіту», діти з числа болгарської меншини навчаються болгарською у початковій школі, а в середній та старшій школі вивчають болгарську мову та літературу двічі на тиждень, інші предмети викладаються українською мовою¹⁰⁵.

У багатьох болгарських громадських організаціях в Україні створюються фольклорні, театральні, танцювальні та музичні колективи. Наприклад, при Центрі «Търновка» діє ансамбль «Чучулички», а при товаристві «Бодрак» – чотири колективи, серед яких і фольклорні, і естрадні. У Приморську, Ботієвому, Рені та інших місцях діють ансамблі, танцювальні клуби та вокальні гурти. Часто такі гуртки створюють у школах, наприклад, «Перлинка» у Вільшанці чи «Бьстр извор» у Рені.

Громадські організації організовують фестивалі болгарської культури, як от «Извор» у Бердянську, «Български срещи» в Криму до окупації, та «Българи да си останем» у Ботієвому. Також проводяться Собори болгар України – важливі культурні події для збереження традицій. З 1998 року відбулося дев'ять Соборів у різних містах України, зокрема в Одесі, Білгород-Дністровському, Мелітополі. Проводиться і Собор «Кубрат збирає своїх нащадків» у селі Мала Перещепина, де, як вважають, поховано хана Кубрата.

Українські болгари також беруть участь у фестивалях у Болгарії. Під час пандемії частина заходів відбувалась онлайн. Болгарські організації також

¹⁰⁴ Берестецька О. Допомога вчителям-болгаристам. *Ізмаїльський державний гуманітарний університет*. URL: <http://idgu.edu.ua/56291>

¹⁰⁵ Ніколова В. PolitiCheck: Це не відповідає дійсності, що болгарська мова не викладається в державних школах України. *Factcheck*, 16.01.2023. URL: <https://factcheck.bg/uk/politichack-ce-ne-vidpovidaie-dijsnosti-shhto-bolgarska-mova-ne-vikladaetsya-v-derzhavnih-shkolah-ukraini/>

створюють музеї, як-от музей болгарської культури в Тернівці та музей Христо Ботева в Задунівці¹⁰⁶.

Значний внесок у суспільно-культурний розвиток болгарської спільноти роблять митці. Наприклад, художник Олександр Кара є одним із найвідоміших представників бессарабських болгар. Водночас він є головою Ізмаїльської міської організації Національної спілки художників України. Його творчий доробок налічує понад сто персональних виставок, а також участь у більш ніж 160 колективних художніх заходах в Україні та за її межами. Художник є лауреатом одинадцяти відзнак за досягнення в живописі, має почесне звання Заслуженого художника України та вчене звання доцента кафедри образотворчого мистецтва Ізмаїльського державного гуманітарного університету¹⁰⁷.

Знаковим твором Олександра Кари вважається картина «Перша борозна» (2005), яка набула широкого визнання і була включена до каталогів художніх виставок «Художники Одещини» у 2006 році¹⁰⁸, «Образотворче мистецтво» у 2009 році¹⁰⁹ та «Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників» у 2010 році¹¹⁰. Нині цей твір, який демонструвався на численних експозиціях в Україні та за кордоном, зберігається у приватній колекції Міністерства закордонних справ Республіки Болгарія. Тематично картина перегукується з болгарським фольклором, зокрема з мотивами болгарської народної різдвяної пісні¹¹¹.

¹⁰⁶ Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>

¹⁰⁷ Культурний простір бессарабських болгар [монографія] / Відп. ред. Шевчук Т. С. Ізмаїл – Болград: Ірбіс, 2018. – с. 204 – Текст, укр., бол., англ. – С. 12

¹⁰⁸ Художники Одещини. Живопис. Графіка. Скульптура. Декоративно-прикладне мистецтво. Мистецтво театру та кіно»: Каталог Нац. Спілка художників країни. Одеська орг-ція; Авт. вступ. ст. О. А. Тарасенко; Ред. Кол.: Г. А. Паланіков (гол.) та ін., пер. англ. О. С. Чижова. – Одеса: ГРАФІК ПЛЮС, 2006. – С. 68.

¹⁰⁹ Калоянов А. На новій землі, під новим небом // *Образотворче мистецтво*. № 1, 2009, 150 с. – С. 92-93.

¹¹⁰ Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників: Каталог четвертої всеукраїнської виставки. – К., 2010. – С. 33.

¹¹¹ Кара О. Д. Картина «Перша борозна» як художнє втілення фольклору бессарабських болгар // Дунайські наукові читання: Європейський вимір і регіональний контекст: Матеріали міжнародної науково-практичної

Культурна спадщина болгарської громади Південної Бессарабії та її самобутність є наскрізними мотивами творчості Олександра Кари. Значне місце у його полотнах посідає сакралізація сільського побуту та праці, що особливо яскраво простежується у картинах «Переселенці» – як художньому осмисленні драми перших мігрантів¹¹², і «Хоро», яка зображує традиційний болгарський танок¹¹³. Інші роботи, як-от «Сільське свято», де зображене колективне приготування традиційних страв, та «Мелодія рідного краю», де пастушка грає на сопілці на тлі бессарабських ланів, є ідилічними сценами з життя болгарської громади, в яких художник зберігає та естетизує образ рідного краю і традиційної культури¹¹⁴.

Інший видатний представник болгарської меншини України – Іван Шишман. Його діяльність як художника, реставратора й іконописця тісно пов'язана з відродженням православної сакральної спадщини Півдня України. З 1993 р. — член Національної спілки художників України, у 2015 р. здобув звання заслуженого художника України. Він реставрує храми українських міст, наприклад, Одеси, Києва, Ізмаїла, а також працює і в Болгарії, таким чином підтримуючи зв'язок і з Болгарією, і з Україною¹¹⁵. Його картини, як і картини Олександра Кари, зображують побут болгарської меншини і базуються на його враженнях від подорожей Бессарабією. Наприклад, одна з найраніших його картин – «Пряхи», зображує жінок з болгарського села Городне за роботою¹¹⁶.

Ще один бессарабський художник, що належить до болгарської меншини – Іван Пастир. Він працює в жанрах пейзажу, історичної картини, акварелі,

конференції, присвяченої 75-річчю ІДГУ (15-17 жовтня, 2015). – Ізмаїл: РВЦ ІДГУ. – С. 214.

¹¹² Культурний простір бессарабських болгар [монографія] / Відп. ред. Шевчук Т. С. Ізмаїл – Болград: Ірбіс, 2018. – с. 204 – Текст, укр., бол., англ. – С. 17

¹¹³ Культурний простір бессарабських болгар [монографія] / Відп. ред. Шевчук Т. С. Ізмаїл – Болград: Ірбіс, 2018. – с. 204 – Текст, укр., бол., англ. – С. 18

¹¹⁴ Культурний простір бессарабських болгар [монографія] / Відп. ред. Шевчук Т. С. Ізмаїл – Болград: Ірбіс, 2018. – с. 204 – Текст, укр., бол., англ. – С. 21

¹¹⁵ Культурний простір бессарабських болгар [монографія] / Відп. ред. Шевчук Т. С. Ізмаїл – Болград: Ірбіс, 2018. – с. 204 – Текст, укр., бол., англ. – С. 25

¹¹⁶ Культурний простір бессарабських болгар [монографія] / Відп. ред. Шевчук Т. С. Ізмаїл – Болград: Ірбіс, 2018. – с. 204 – Текст, укр., бол., англ. – С. 27

тематичної композиції. Основною темою творчості є рідна Бессарабія, її природа, побут, традиції, образи пастухів, селян, етнографічні та історичні сюжети. Його твори, серед яких «Кирничанський захід», «Пелихванян», «Облога Білгород-Дністровської фортеці», відзначаються глибоким символізмом, етнокультурним контекстом і емоційною насиченістю¹¹⁷. Пастир також є автором краєзнавчих досліджень, зокрема монографії «Кирнички – наш отчий дім: 1814–2014», і визнаним фахівцем у сфері регіонального мистецтва Південної Бессарабії¹¹⁸.

Загалом болгарські організації в Україні часто згадують і пишаються сучасними видатними болгарськими діячами, а також вшановують своїх національних героїв, встановлюючи пам'ятники та меморіальні дошки. Серед них – пам'ятники Василю Левському, Христу Ботеву, хану Кубрату, генералу Інзову та іншим видатним історичним постатям болгарської історії¹¹⁹.

Всі ці культурні заходи демонструють активну участь болгар в суспільно-культурному житті і свідчать про збереження їхньої самобутності та вдалу інтеграцію в українське суспільство. Діяльність болгарської національної меншини спрямована передусім на розвиток освіти, підтримку культури, організацію фестивалів, що сприяє збереженню власних традицій. Болгари мають власні газети, теле- і радіопередачі та розгалужену мережу організацій у Києві, Миколаєві, Одесі, Ізмаїлі та інших містах, переважно на півдні України.

Окрім інституційної діяльності, важливу роль у збереженні самобутності відіграють творчі колективи, низові ініціативи та просвітницькі центри. У

¹¹⁷ Культурний простір бессарабських болгар [монографія] / Відп. ред. Шевчук Т. С. Ізмаїл – Болград: Ірбіс, 2018. – с. 204 – Текст, укр., бол., англ. – С. 35-37

¹¹⁸ Культурний простір бессарабських болгар [монографія] / Відп. ред. Шевчук Т. С. Ізмаїл – Болград: Ірбіс, 2018. – с. 204 – Текст, укр., бол., англ. – С. 38

¹¹⁹ Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>

громадах проводяться заходи, присвячені болгарським святкам, підтримуються традиційна кухня, мова, пісенна й танцювальна культура.

Таким чином, болгарська громада в сучасній Україні є прикладом успішного поєднання інтеграції в українське суспільство з активним збереженням і розвитком власної етнокультурної ідентичності.

РОЗДІЛ 3. МІЖЕТНІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНЦІВ ТА БОЛГАР

3.1 Особливості ставлення українців до болгар

Ставлення титульної нації до етнічних меншин може багато що сказати про демократичність певної держави та розвиток її громадянського суспільства. У країнах з високим рівнем розвитку титульна нація та етнічні меншини зазвичай добре ставляться один до одного. Гарні міжетнічні відносини є важливим елементом суспільного розвитку та стабільності. Вони сприяють зміцненню довіри, зниженню конфліктів, створюють основу для мирного співіснування та допомагають досягти спільної мети.

Ступінь толерантності визначається за шкалою Богардуса від 1 до 7 балів. 1 бал означає найнижчу соціальну дистанцію, 7 балів – найвищу. Під час опитувань кожній категорії людей дається певна кількість балів. Так, респондентів запитують, чи згодні вони з тим, що представники певного етносу або національності стануть їхніми родичами (1 бал) , друзями (2 бали), сусідами (3 бали), колегами по роботі (4 бали), якщо ж ні – громадянами їхньої держави (5 балів) чи туристами, що приїздили б до їхньої країни (6 балів). Найрадикальніший варіант – взагалі не пускати представників певних груп до власної держави (7 балів)¹²⁰. Київський міжнародний інститут соціології вважає достатньо толерантними тих респондентів, які не проти, щоб представники тієї чи іншої етнічної групи проживали на території їхньої країни¹²¹.

Згідно з опитуваннями Київського міжнародного інституту соціології, в Україні помірний рівень ксенофобії. Індекс ксенофобії, що визначається середнім значенням соціальної дистанції, становить приблизно 4.0. Вважається, що значення індексу нижче 4.0 свідчить про відкритість і толерантність у суспільстві. Натомість показники в межах від 4 до 5

¹²⁰ Bogardus social distance scale. *Oxford Reference*. URL:

<https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095515287>

¹²¹ Толерантність населення України. *Київський міжнародний інститут соціології*, 16.11.2010. URL:

<https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=279&t=10&page=7>

вказують на національну відокремленість, коли люди надають перевагу спілкуванню з представниками своєї етнічної групи в сімейному та дружньому середовищі, але при цьому готові взаємодіяти з представниками інших груп у ролі сусідів чи колег. В Україні рівень ксенофобії знаходиться на межі між відкритістю та національною відокремленістю¹²².

На рівень ксенофобії суттєво впливає економічна ситуація в країні, проведення виборів (зазвичай вони розколюють суспільство та розколюють різні етнічні групи) та наявність війн (не тільки в країні, де вимірюється рівень ксенофобії, а й у світі загалом, особливо якщо воєнні дії широко висвітлюються в ЗМІ)¹²³.

Рівень ксенофобії частково залежить від віку: чим старша людина, тим вищим є її рівень ксенофобії. Важливу роль відіграє тип населеного пункту – мешканці міст мають значно нижчий рівень ксенофобії (індекс 4,05), ніж мешканці сіл (індекс 4,51). Освіта є одним з найважливіших чинників: серед людей без середньої освіти індекс ксенофобії становить 4,64, тоді як серед людей з вищою освітою — лише 4,02. Фінансове становище теж пов'язане з рівнем ксенофобії: заможніші люди менш ксенофобні. Проте варто враховувати, що фінансовий статус часто корелює з рівнем освіти, який може бути основним чинником¹²⁴.

Рівень ксенофобії українців відрізняється і в залежності від їхнього місця проживання: найвищий рівень ксенофобії зафіксовано на Заході України

¹²² Паніотто В. Міжетнічні упередження в Україні. *Київський міжнародний інститут соціології*, жовтень 2023.29.1.2024. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1364&page=1&t=10>

¹²³ Думки населення України про голодомор 1932-33 років. Динаміка ксенофобії в Україні 1994-2006 років. *Київський міжнародний інститут соціології*, 9.11.2006. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/2006/prelease_november09_2006.pdf

¹²⁴ В Україні знову зростає рівень ксенофобії. Кого не люблять найбільше? Хто найбільші ксенофоби? (Інфографіка). *Texty.org.ua*, 05.10.2018. URL: [https://texty.org.ua/fragments/88449/V_Ukrainini_znovu_zrostaie_riven_ksenofobiji_Kogo-88449/#:~:text=%D0%A2%D0%BE%D0%B1%D1%82%D0%BE%2C%20%D0%B2%D1%96%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%94%20%D0%B4%D0%B5%D1%8F%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C,%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B8%2C%20%D1%85%D1%82%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%94%20%D1%83%20%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%96%20%D1%96%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%204%2C51\)](https://texty.org.ua/fragments/88449/V_Ukrainini_znovu_zrostaie_riven_ksenofobiji_Kogo-88449/#:~:text=%D0%A2%D0%BE%D0%B1%D1%82%D0%BE%2C%20%D0%B2%D1%96%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%94%20%D0%B4%D0%B5%D1%8F%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C,%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B8%2C%20%D1%85%D1%82%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%94%20%D1%83%20%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%96%20%D1%96%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%204%2C51))

(індекс 4,74), середній – у Центрі (4,09) та на Сході (4,02), а найнижчий — на Півдні (3,61). Частково це можна пояснити тим, що на Заході більше сільського населення¹²⁵. Також на Півдні проживає найбільше представників національних меншин. Імовірно, це також позитивно впливає на рівень толерантності, адже зазвичай позитивно або нейтрально ставляться до тих, кого краще знають і хто видається зрозумілим. В опитуваннях Київського міжнародного інституту соціології ставлення українців до болгар ніколи не запитували – це свідчить про те, що значної уваги та зацікавленості до болгар в Україні немає. Це, в свою чергу, означає, що конфліктів між болгарами та українцями не виникає.

Болгари проживають здебільшого на півдні України – в Одеській та Запорізькій областях. Оскільки в цьому регіоні найнижчий рівень ксенофобії по всій Україні, можна припустити, що місцеві мешканці до болгар ставляться добре, і суперечок на етнічному ґрунті між болгарами та українцями не виникає. Соціальна дистанція жителів Півдня – 3,61 – свідчить про те, що вони не готові створювати сім'ї, дружити, бути сусідами з представниками інших національностей, але готові сприймати їх як колег на роботі чи туристів.

Також важливо враховувати, до яких саме національностей переважає негативне ставлення. Зазвичай погано ставляться до тих груп населення, які істотно відрізняються від більшості, здаються зовсім іншими і щодо яких побутує багато стереотипів. Наприклад, в Україні традиційно погано ставляться до африканців і ромів¹²⁶, бо вони сильно відрізняються від титульної нації і тому здаються «чужими», а щодо ромів, крім того, існує

¹²⁵ Міжетнічні упередження в Україні. *Київський міжнародний інститут соціології*, 4.10.2018. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=793&page=1>

¹²⁶ Паніотто В. Міжетнічні упередження в Україні, жовтень 2023. *Київський міжнародний інститут соціології*, 29.1.2024. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1364&page=1&t=10>

багато негативних уявлень – що вони жебракують, крадуть речі, торгують наркотичними речовинами¹²⁷.

До схожих за культурою, мовою та звичаями людей зазвичай ставляться позитивно. Українців і болгар поєднує чимало спільного, особливо в аспектах культури, історії та мови. І болгарська, і українська культури перебували під впливом східнослов'янських традицій, що можна помітити в їхніх звичаях, обрядах і мовних особливостях. І українці, і болгары протягом своєї історії стикалися з важкими випробуваннями, втрачали і відроджували власну державність і зберігали національну самобутність. Болгарська і українська мови, будучи частиною індоєвропейської мовної сім'ї, мають чимало спільного як у лексиці, так і в граматичній структурі¹²⁸. Болгарські свята й традиції святкування часто схожі на українські. Наприклад, болгарські колядки мають чимало спільного з українськими – у них часто можна почути, як вітають господаря, бажають добробуту, наприклад, щоб вівця «розъегниха» («ягнилася»), а корова — отелилася¹²⁹.

Завдяки тому, що українці та болгары мають багато спільного, можна зробити припущення, що їхнє ставлення один до одного доброзичливе і соціальна дистанція між ними становить менше, ніж загальний показник на півдні України у 3.61. Деякі українці готові прийняти болгар у якості своїх родичів, друзів та сусідів, і навпаки. Так, під час дослідження болгарської національної меншини деякі з болгар зазначали, що мають змішані українсько-болгарські сім'ї¹³⁰.

¹²⁷ Корба Г. «Ми такі ж люди, як і всі»: історії ромів, які ламають стереотипи. *BBC News Україна*, 9.08.2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45125392>

¹²⁸ The Relationship Between Ukrainian and Other Slavic Languages. *LinguaUA*. URL: <https://lingua.ua.com/the-relationship-between-ukrainian-and-other-slavic-languages/>

¹²⁹ Смольницька О. У болгар хата біла. *Україна молода*, 10.10.2009. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/1509/196/53082/>

¹³⁰ Ганчев О. Учбові міграції із України в Болгарію: «криза» ідентичності у студентів-болгар Бессарабії. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Соціологія і політичні науки*. 2013. Т. 18. Вип. 3 (19). URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/327ee106-801f-405d-8cb7-57e7203e535b/content>

У контексті розгляду міжетнічних відносин болгар і українців варто згадати про медіа, адже вони відіграють ключову роль у формуванні громадської думки. Більшість українців не контактують із болгарами у повсякденному житті й не мають знайомих з числа представників болгарської національної меншини. В такому разі, їхні уявлення про болгар формуються через медіа, які вони читають. Тривале споживання певного медіаконтенту спричиняє зміну уявлень про соціальну реальність. Зокрема, повторне представлення етнічних груп у негативному контексті може сформувати упередження щодо них. ЗМІ не лише інформують, але й визначають, що саме вважати важливим. Частота згадування певної теми чи групи напряду впливає на те, як громадськість її сприймає¹³¹. Оскільки Болгарія та болгарська національна меншина в Україні не часто згадуються в ЗМІ, можливо, більша частина українців просто не має про болгар чітко сформованої думки. Загалом же українці не вважають болгар близькою нацією, але водночас не вважають їх «чужими». Більша частина українців сприймає болгарську національну меншину як повноправну частину українського суспільства¹³².

В свідомості українців існує певний образ болгар, заснований, здебільшого, на їхній культурі. Так, при згадці болгар зазвичай згадуються їхні традиційні страви, такі як булгур та міліна, а також виноробство. Ці уявлення доволі обґрунтовані – болгари дійсно часто готують традиційні страви, а значна частина з них займається виноробством. Жителі села Криничне Одеської області, Марія та Валерій Желяскі, говорять, що у кожній родині з їхнього села є щонайменше пів гектара виноградників: «У кожному дворі є вино: у різній кількості, з різними смаками. Якщо ти заходиш в будинок, а там немає вина, то це — не болгарин. У справжнього

¹³¹ Brosius, Hans-Bernd , & Haas, Alexander (2011). Agenda Setting. obo in Communication. URL: doi:10.1093/obo/9780199756841-0021

¹³² Guidikova I., a Khovanova-Rubicondo K. Wood P. City of Odessa Intercultural Profile. 1.07.2017. URL: <https://rm.coe.int/odessa-intercultural-profile/1680759d6c>

болгарина має бути червоне хороше — терпке і смачне — вино»¹³³. Таким чином, уявлення українців про болгар мають під собою реальне підґрунтя і не шкодять міжетнічним відносинам. До стереотипів ці уявлення віднести не можна, адже стереотипи зазвичай не відповідають дійсності і призводить до упереджених суджень та дискримінації.

Ставлення до представників інших національностей часто залежить від основної країни їхнього проживання. Таким чином, ставлення українців до болгар певною мірою залежить від дій болгарської влади. Болгарія була однією з перших країн, яка визнала незалежність України та встановила дипломатичні відносини з нею¹³⁴. Влада Болгарії підтримує вступ України до ЄС та НАТО, надає військову та гуманітарну підтримку¹³⁵. Це сприяє формуванню позитивного іміджу Болгарії й екстраполюється на всіх болгар. Загалом сприйняття болгар з боку українців зазвичай позитивне або нейтральне. 42,1 % українців оцінюють Болгарію позитивно, 50,7 % – нейтрально. Нейтральне ставлення до Болгарії може бути пов'язане з тим, що Болгарія відносно мало згадується в ЗМІ, тож значна частина українців не має про неї достатньо інформації, щоб робити судження.

Отже, українці здебільшого ставляться до болгар позитивно або нейтрально. Соціальна дистанція до болгар невисока і становить менше, ніж загальне значення по всій Україні у 4 бали. Часто українці готові допустити болгар у коло своїх друзів чи родичів. Якщо в українців є певні уявлення про болгар, то вони здебільшого позитивні. Проте тема болгарської національної меншини, як і їхньої етнічної батьківщини, не часто висвітлюється у засобах масової інформації, через що багато українців не мають про болгар достатньо знань і тому ставляться до них нейтрально.

¹³³ Діденко В. Болгари України. Хто вони? *Ukrainer*, 14.12.2019. URL: <https://www.ukrainer.net/bolgary/>

¹³⁴ Політичні відносини між Україною та Болгарією. *Посольство України в Республіці Болгарія*, 04.04.2024. URL: <https://bulgaria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/98-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-bolgarijeju>

¹³⁵ Станева Т. Болгарія підтримала вступ України до НАТО та безперерйне постачання зброї. *Українське Радіо*, 6.07.2023. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=101800>

3.2 Особливості ставлення болгар до українців

Ставлення представників національних меншин до титульної нації є важливим показником міжетнічної взаємодії та соціальної інтеграції. Болгари в Україні — одна з найбільших етнічних громад, яка компактно проживає переважно на півдні країни. Їхнє сприйняття українців та держави загалом формується під впливом багатьох чинників — від особистого досвіду та соціального оточення до історичних передумов і державної політики щодо меншин.

За теорією соціальної ідентичності, розробленої Генрі Таджелем і Джоном Тернером, індивіди формують уявлення про себе через належність до певних соціальних груп. Ключовими механізмами є соціальна категоризація, соціальна ідентифікація та соціальне порівняння¹³⁶.

У межах соціальної категоризації болгарська громада України усвідомлює себе як окрему етнічну групу на основі мови, культурних традицій і колективної історичної пам'яті. Водночас вони вважають себе громадянами України. У результаті виникає феномен подвійної категоризації — «українські болгары» та «громадяни України», — що відкриває можливість до множинної ідентичності, формує позитивне ставлення до України та до українців як до титульної нації.

Соціальній ідентифікації болгар сприяє те, що вони беруть активну участь у діяльності професійних, освітніх і культурних організацій, підтримують функціонування болгарських шкіл, зберігають релігійні свята та звичаї, що посилює їхню внутрішньогрупову солідарність. Водночас вони демонструють належність до українського суспільства через участь у виборчих процесах, взаємодію з державними інституціями та беруть участь у

¹³⁶ Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin, & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-37). Monterey, CA: Brooks/Cole.

захисті України¹³⁷. Таким чином, етнічна ідентичність виконує функцію культурного збереження, а громадянська — забезпечує політичну інтеграцію.

У компоненті соціального порівняння та прагнення до позитивної відмінності, за умов відсутності конкуренції за ресурси або дискримінації, міжетнічні відносини будуються на основі взаємної поваги¹³⁸. Болгари акцентують важливість збереження власної мови та культури, тоді як українці визнають їхній внесок у культурне розмаїття регіону¹³⁹. Це сприяє формуванню позитивного образу один одного.

Також, через залучення до спільної громадянської ідентичності, етнічні відмінності відступають на другий план. Це дозволяє болгарам сприймати себе та українців як частину єдиної політичної нації, об'єднаної спільними цінностями та правами.

Ставлення до представників різних національностей формується ще з раннього віку. Значною мірою на це впливає навчання – атмосфера в навчальному закладі, спілкування з однолітками. Збільшення частки титульної нації у класі сприяє зміцненню почуття приналежності до титульної нації у дітей з числа національних меншин і формуванню в них громадянської ідентичності¹⁴⁰. Таким чином, чим більше українців серед однокласників, тим сильніше у болгар у класі зміцнюється громадянська ідентичність і тим краще вони ставляться до титульної нації.

¹³⁷ Волошаненко В, Роміцина О. Діаспора налічує понад дві тисячі людей: як на Кіровоградщині зберігають болгарську культуру. *Суспільне Кропивницький*, 23.02.2025. URL: <https://suspilne.media/kropyvnytskiy/955197-folklorni-poizdki-j-naukovij-proekt-plani-zi-zberezenna-bolgarskoi-diaspori-na-kirovogradsini/>

¹³⁸ Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*. Oxford, England: Blackwell.

¹³⁹ Малаш, О. В. Болгари очима українців: рецепція переселенської спільноти в українських наукових публікаціях. *Академічні студії. Серія «гуманітарні науки»*, 2021, С. 34-40.

¹⁴⁰ Vemde L, Hornstra L, Thijs J. Classroom Predictors of National Belonging: The Role of Interethnic Contact and Teachers' and Classmates' Diversity Norms. *Youth Adolesc.* 2021. URL: 10.1007/s10964-021-01430-2

Важливим чинником, що формує позитивне або негативне ставлення до титульної нації, є взаємодія з державними службовцями¹⁴¹. Це особливо актуально для тих громадян з числа національних меншин, які компактно проживають у невеликих населених пунктах і не контактують з іншими національностями, зокрема з титульною нацією, на регулярній основі. Як приклад можна навести болгар у сільській місцевості, які спілкуються переважно з іншими мешканцями свого села, які також болгари. В такому випадку, взаємодія болгар з українцями практично відсутня і проявляється здебільшого під час бюрократичних процедур, таких як оформлення документів або отримання соціальних виплат.

В такому випадку позитивний досвід спілкування, коли чиновники поводяться чемно, демонструють готовність допомогти і дотримуються процедур справедливо, сприяє зростанню довіри до державних інститутів і титульної нації та підвищує готовність представників меншин брати участь у громадському житті. Натомість негативний досвід спілкування призводить до відчуження від держави та зниження політичної активності.

Болгари в Україні не зазнають утисків та мають можливість підтримувати свою ідентичність. Через це в них не виникає претензій до української влади та українців в цілому, і вони відчують приналежність до своєї теперішньої батьківщини. Болгарам притаманна етнічна толерантність та позитивне ставлення до українців.

У матеріалах Управління Верховного Комісара ООН з прав людини та звітах правозахисних організацій немає згадок про системну дискримінацію болгар в Україні. При цьому в тих же звітах докладно описано випадки утисків інших груп, наприклад, ромів, але болгар у таких списках немає¹⁴². У

¹⁴¹ Jap, J. (2024). Can Encounters With the State Improve Minority-State Relations? Evidence From Myanmar. *Comparative Political Studies*, 57(13), 2225-2258. URL: <https://doi.org/10.1177/00104140231223746>

¹⁴² Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, Ukraine: Treatment of ethnic minorities, including Roma; state protection, 17.09.2012. URL: <https://www.refworld.org/docid/507294fe2.html>

звітах Офісу Ради Європи в Україні наголошується, що права національних меншин, включаючи болгар, регулярно відстежуються та захищаються Уповноваженим Верховної Ради. Прикладів скарг чи порушень прав болгарської національної меншини немає¹⁴³.

Болгарська національна меншина в Одеській та Запорізькій областях підтримує міцні зв'язки з українською владою та суспільством. Болгарський уряд часто ініціює проекти щодо зміцнення зв'язків між болгарами та українцями¹⁴⁴. Такі спільні культурні проекти, як фестивалі, недільні школи, фольклорні обміни, відбуваються за участю як болгар, так і українців¹⁴⁵. Підтримка цих зв'язків свідчить про відсутність міжнаціональної ворожнечі та дружелюбне ставлення болгар та українців один до одного.

Олена Жечева, заступниця голови Одеської облради, заявляє, що конфліктів між болгарами, українцями та представниками інших національностей немає: «У нас багато національностей. Ми прекрасно живемо разом. І це приклад того, що етнічних проблем в районі немає»¹⁴⁶.

Представники болгарської національної меншини наголошують, що не відчують в Україні утисків. Українське законодавство вони вважають демократичним. Так, редакторка болгарської газети «Роден Край» Дора Костова, яка мешкає в Одеській області, вважає, що українські закони влаштовують болгар і дозволяють їм підтримувати свою ідентичність, тому болгари позитивно ставляться до України та українців. Конфліктів на національному ґрунті між українцями та болгарами, за її словами, немає¹⁴⁷.

¹⁴³ Observing and protecting rights of the most vulnerable in Ukraine: a special Ombudsperson report on national minorities. Council of Europe Office in Ukraine, 10.09.2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/observing-and-protecting-rights-of-the-most-vulnerable-in-ukraine-a-special-ombudsperson-report-on-national-minorities>

¹⁴⁴ Ukraine. Minority Rights Group, 2020. URL: <https://minorityrights.org/country/ukraine/>

¹⁴⁵ Trupia F. Living on the Margins: The Case of the Bessarabian Bulgarians in Ukraine. *Forum for Ukrainian Studies*, 11.02.2020. URL: <https://ukrainian-studies.ca/2020/02/11/living-on-the-margins-the-case-of-the-bessarabian-bulgarians-in-ukraine/>

¹⁴⁶ Штекель М. Гірший варіант розвитку «національних» районів – це Придністров'я – екскурівник Одещини. *Радіо Свобода*, 22.05.2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30629304.html>

¹⁴⁷ Ткаченко Л. Болгарська етноспільнота. *ГУРТ*, 25.02.2015. URL: <https://gurt.org.ua/blogs/11580/1503/>

Микола Богоев, сільський голова села Городнє, у якому здебільшого проживають болгари, наголошує, що національні меншини, зокрема болгари, гарно ставляться до України та українців і передусім вважають самих себе громадянами України: «Усі ми – українці, незалежно від нашого походження. Ми усі любимо Україну. Ми поважаємо традиції усіх національностей»¹⁴⁸.

Отже, ставлення болгар до українців цілком позитивне. Українські болгари одночасно зберігають етнічну самобутність і інтегруються в українське суспільство, демонструючи здебільшого позитивне ставлення до українців як до титульної нації. Цьому сприяє відсутність ворожого ставлення з боку українців та демократичне українське законодавство, завдяки якому болгарська меншина успішно поєднує збереження власної культурної самобутності з інтеграцією в українське суспільство. Болгари зберігають мову, традиції та культуру, але водночас визнають себе частиною української політичної нації, мають спільні з українцями цінності.

Відсутність міжетнічної ворожнечі, взаємна повага та співпраця на рівні як державних структур, так і повсякденних контактів, свідчать про високий рівень етнічної толерантності та міцні міжнаціональні зв'язки. Досвід українських болгар демонструє, що за умов раціональної державної політики та взаємного прагнення до діалогу міжетнічні відносини між національними меншинами й титульною нацією можуть бути цілком гармонійними.

¹⁴⁸ Децентралізація – це можливість для розвитку наших громад, а не загроза, - голови громад Болградського району. *Децентралізація*, 21.05.2020. URL: <https://decentralization.ua/news/12476?page=33>

РОЗДІЛ 4. УКРАЇНСЬКО-БОЛГАРСЬКІ ВІДНОСИНИ: СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ

4.1 Політика Болгарії щодо болгар України

У ХХІ столітті зростає значення етнічного чинника у міжнародних відносинах. Багато держав приділяють увагу не лише внутрішній етнополітиці, а й вибудовують стратегії взаємодії зі своїми діаспорами. Така політика стала важливою складовою зовнішньополітичного курсу багатьох країн, адже вона поєднує гуманітарні, культурні та геополітичні інтереси. У цьому контексті поняття зовнішньої етнополітики набуває особливої ваги.

Зовнішня етнополітика — це сукупність стратегій, за допомогою яких держави підтримують зв'язок із своїми етнічними спільнотами за кордоном. Цілі можуть змінюватись від культурної підтримки до політичного впливу¹⁴⁹.

Держава визначає свою зовнішню етнополітику, керуючись власними етнополітичними інтересами і враховуючи такі чинники, як географічне розташування, історичні зв'язки, наявні конфлікти та війни, національний менталітет, етнічний склад населення, а також міграційні процеси і політичний режим. Зовнішня етнополітика формується не лише на основі умов усередині країни, але й під впливом етнополітичної ситуації в інших державах, історичних і етнотериторіальних конфліктів, а також етнополітичних претензій. Вона охоплює взаємодію з міжнародними організаціями та іншими державами, і передбачає етнополітичний вплив як на ці суб'єкти, так і на етнічні спільноти, котрі проживають на їхніх територіях¹⁵⁰.

¹⁴⁹ Adamson, F. B. (2018). Sending States and the Making of Intra-Diasporic Politics: Turkey and Its Diaspora(s). *International Migration Review*, 53(1), 210-236. URL: <https://doi.org/10.1177/0197918318767665>

¹⁵⁰ Явір, В. А. (2021). Конституційна модель етнонаціональної політики Китаю. *Китаєзнавчі дослідження*, (3), 141-152. URL: <https://doi.org/10.51198/chineseest2021.03.141>

Основні засоби проведення зовнішньої етнополітики – підтримка діаспори як політичного ресурсу для просування своїх інтересів¹⁵¹; створення спеціальних програм для своїх етнічних спільнот за кордоном, надання їм певних прав та привілеїв; репатріація представників своєї національності на етнічну батьківщину.¹⁵²

Починаючи з 1990-х рр., Болгарія активно проводить зовнішню етнополітику по всьому світу. До того часу, у 1946-1989 рр., Болгарія входила до так званого соціалістичного блоку і залежала від СРСР, і її зовнішня етнополітика здебільшого зосереджувалася на зв'язках із закордонними болгарами, які проживали на Заході, а увага етнічним болгарам у Радянському Союзі майже не приділялася. Така політика була обумовлена прагненням зберегти гарні відносини з СРСР. Падіння «Залізної завіси» і розпад СРСР відкрили нові можливості для зовнішньої політики Болгарії – саме в цей час держава почала відмовлятися від попереднього нейтрального підходу до болгарської діаспори в Бессарабії, Таврії та Криму¹⁵³.

Краєзнавиця Тетяна Станєва, яка належить до болгарської національної меншини в Україні, згадує, як після розпаду СРСР болгари з Болгарії почали встановлювати контакти з болгарами України: «Впала залізна завіса, і почали їздити до нас, почали приїжджати болгари. Боже, я була маленька, я пам'ятаю чітко цей момент. Для мене це такий яскравий спалах пам'яті з мого дитинства. Як до нас приїхали болгари, ми їх у нас приймали. Ну, по-перше, ті подарунки... Я вперше тоді отримала книжку, це були казки болгарською. І я пам'ятаю, що я просто сиділа і читала цю книжку до дір. І мене можна було не шукати. Для мене це було таке: «Вау, я можу читати болгарською книгу». Тобто не було, розумієте? Ми тільки коли Україна стала незалежною почали

¹⁵¹ Adamson, F. B. (2018). Sending States and the Making of Intra-Diasporic Politics: Turkey and Its Diaspora(s). *International Migration Review*, 53(1), 210-236. URL: <https://doi.org/10.1177/0197918318767665>

¹⁵² Sendhardt, B. (2021). The Paradoxical Nature of Diaspora Engagement Policies: A World Polity Perspective on the *Karta Polaka*. *Ethnopolitics*, 20(1), 25–38. URL: <https://doi.org/10.1080/17449057.2020.1808322>

¹⁵³ Билга М. Політика на България спрямо българите в Украйна през ХХІ век // Украйна і Болгарія в історії Європи. Збірник наукових праць. – Київ–Софія, 2019. – С. 451.

вивчати болгарську в школі»¹⁵⁴. Після проголошення незалежності почав діяти українсько-болгарський коледж, стали відкриватися недільні школи, почали встановлюватися зв'язки між жителями Болгарії і представниками болгарської національної меншини в Україні.

Найбільш помітний внесок у цей процес зробили представники неурядового сектору, зокрема болгарські інтелектуали. У часи «Перебудови» вони почали активно відновлювати зв'язки між бессарабськими болгарами та їхньою історичною батьківщиною. У січні 1990 року було засновано товариство «Родолубец» (Патріот), яке спрямовувало свої зусилля на налагодження контактів із болгарськими громадами в Бессарабії та Таврії. Завдяки наполегливості учасників цього товариства Болгарія почала розробляти державну освітню політику, орієнтовану на діаспору. Зокрема, було впроваджено можливість безкоштовного навчання у вищих навчальних закладах для закордонних болгар. Поряд із цим «Родолубец» займалося поширенням знань про особливості історичної долі етнічних болгар, захистом їхніх прав і підтримкою збереження національної ідентичності, мови та культури, особливо серед тих, хто проживає в Україні, Молдові й інших пострадянських країнах¹⁵⁵.

Згодом увага до болгарських діаспор почала проявлятися на державному рівні. До основних нормативно-правових актів, що регулюють політику Болгарії щодо етнічних болгар за кордоном, належать: Закон про болгар, які мешкають за межами країни; Закон «Про іноземців у Республіці Болгарія»; Закон про діяльність дипломатичної служби; Закон про набуття болгарського громадянства. Також важливими є урядові постанови № 334/2011 та № 90/2018, що стосуються функціонування болгарських недільних шкіл за межами Болгарії, а також постанова № 103/1993, яка регламентує освітню

¹⁵⁴ Ермолаєва В., Семиволос І., Станева Т. «З двома коренями в серці, але з одним домом»: як живуть українські болгарини. *Громадське радіо*, 01.10.2023. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/tse-pro-nas-kulturna-mozaika-narodiv-pivdnia/z-dvoma-koreniamy-v-serts-ale-z-odnym-domom-ia-k-zhyvut-ukrainski-bolhary>

¹⁵⁵ Билга М. Політика на България спрямо българите в Украйна през ХХІ век // *Україна і Болгарія в історії Європи. Збірник наукових праць*. – Київ–Софія, 2019. – С. 451.

роботу серед закордонних болгар. Рішенням № 465/2011 було засновано Постійну міжвідомчу комісію з питань освіти для болгарських громад за кордоном. Доповнюють цей правовий комплекс Національна стратегія у сфері міграційної політики, надання притулку та інтеграції, а також Національна стратегія щодо підтримки болгарських громад і історичних діаспор поза межами країни¹⁵⁶.

Центральним органом, відповідальним за реалізацію цієї політики, є Державне агентство з питань болгар за кордоном, створене у 1992 році. Агентство підпорядковується Міністерству внутрішніх справ Болгарії і має на меті підтримку болгарських громад за кордоном «з метою збереження та поширення рідної культури, мови, традицій та самосвідомості серед болгар у всьому світі»¹⁵⁷.

У 2014 році агентство ініціювало ухвалення Національної стратегії розвитку болгар і болгарських спільнот за кордоном, що стало одним із ключових документів у цій сфері. Особлива увага з боку агентства приділяється питанню реєміграції, особливо у зв'язку зі скороченням населення Болгарії та відтоком кваліфікованих кадрів до країн Західної Європи. З цією метою розробляються заохочувальні заходи для повернення болгарських емігрантів, насамперед з країн Східної Європи.

Репатріація болгар дозволяє державі не витрачати багато зусиль на інтеграцію закордонних громадян у болгарське суспільство. Незважаючи на те, що етнічні болгари України дечим відрізняються від болгар – жителів Болгарії, вони все одно знають болгарську мову та культуру, й інтегрувати їх набагато легше, ніж представників зовсім інших культур. Деякі болгарські політики, наприклад, Валері Сімеонов, вважають, що їхня держава має сприяти

¹⁵⁶ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

¹⁵⁷ Функции и административни услуги. Изпълнителна агенция за българите в чужбина. <https://www.aba.government.bg/pages/funktsii-i-administrativni-uslugi/49>

лише імміграції етнічних болгар і уникати представників інших національностей «Це люди з інших культур, регіонів, у них навіть буденні звички геть інакші»¹⁵⁸.

Для систематизації інформації про болгарські організації за межами країни було створено офіційний реєстр організацій етнічних болгар за кордоном. Станом на 2019 рік у ньому налічувалося 77 організацій, установ та редакцій ЗМІ, розташованих в Україні¹⁵⁹. Єдиною офіційно визнаною на загальнодержавному рівні організацією, що підпадає під дію болгарського законодавства про співвітчизників за кордоном, є Асоціація болгар в Україні, яку очолює народний депутат України Антон Кіссе¹⁶⁰. Ця структура виконує представницьку функцію у взаєминах з болгарськими державними органами, що дозволяє впроваджувати централізований формат взаємодії на протигагу попередній фрагментованій комунікації з діаспорою. Така модель має як переваги — зокрема підвищену ефективність і оперативність — так і потенційні загрози, пов'язані з можливою монополізацією представництва та обмеженим урахуванням різноманітності інтересів у межах болгарської меншини.

У Народних Зборах Болгарії діє Комісія з питань політики щодо болгар за кордоном, яка підтримує активну співпрацю з Асоціацією болгар в Україні. Крім того, проблематика закордонних болгар перебуває у сфері відповідальності віцепрезидента Республіки Болгарія — ці повноваження були закріплені ще за президентства Петра Стоянова. У 2018 році з ініціативи чинної віцепрезидентки Іліани Йотової при Адміністрації Президента було створено Громадську раду з питань роботи з болгарською діаспорою, до складу якої увійшли й представники українських болгарських

¹⁵⁸ Рут А. Чому зменшується населення Болгарії? *BBC News Україна*, 9.09.2017. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-41198262>

¹⁵⁹ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

¹⁶⁰ Асоциацията на българите в Украйна. URL: <https://abu.od.ua/bg/%d0%be%d1%81%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b8/>

організацій, зокрема активісти товариства «Родолубец» та Центру бессарабських болгар у Болгарії¹⁶¹.

Значну роль у підтримці культурної ідентичності та освітніх ініціатив історичних болгарських спільнот відіграє фундація «Болгарська пам'ять» (Българска памет), заснована у 2007 році Міленом Врабевським. Її діяльність спрямована на збереження болгарської ідентичності в умовах європейської інтеграції, зокрема через молодіжні освітні програми в Болгарії, Україні, Молдові, Сербії, Північній Македонії та інших країнах¹⁶². Щороку, у співпраці з Асоціацією болгар в Україні, десятки молодих українців беруть участь у тематичних семінарах у місті Варна.

Виконання політики у сфері підтримки закордонних болгар також перебуває у сфері відповідальності Міністерства закордонних справ та Міністерства освіти і науки Болгарії – останнє має підтримувати збереження національної ідентичності через освітні програми¹⁶³.

У деяких болгарських ЗМІ є цілі розділи, присвячені становищу болгар за кордоном. Наприклад, у Болгарського національного радіо є розділ про болгарські діаспори у всьому світі – в ньому розповідають про болгар з різних країн: як вони зберігають свої звичаї, мову, культуру, в яких заходах беруть участь, де навчаються, працюють, як виховують дітей. «Сьогодні в різних куточках світу живе понад два мільйони болгар, – йдеться у публікації радіо, – вони навчаються, працюють, виховують сім'ї та будують «свою» Болгарію далеко від її географічних кордонів. Їхні історії та розмови з ними і

¹⁶¹ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

¹⁶² Фондация Българска Памет. URL: <https://bgmf.eu/%d1%84%d0%be%d0%bd%d0%b4%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%8f-%d0%b1%d1%8a%d0%bb%d0%b3%d0%b0%d1%80%d1%81%d0%ba%d0%b0-%d0%bf%d0%b0%d0%bc%d0%b5%d1%82/>

¹⁶³ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

про них пробуджують масу патріотичних почуттів та емоцій, викликають ностальгію та тугу за батьківщиною»¹⁶⁴.

Важливим елементом державної політики щодо зміцнення зв'язків із діаспорою є участь болгарських громад за кордоном у культурному житті Болгарії. Велика увага приділяється формуванню національної ідентичності в дітей, адже це є ключовим чинником збереження культурної спадщини та національної самосвідомості. Дитинство — це період, коли закладаються основи особистісної ідентичності, включаючи етнічну та національну приналежність. Болгарія організовує для дітей болгарської діаспори різноманітні конкурси, виставки та фестивалі, пов'язані з їхньою етнічною батьківщиною.

Наприклад, в Болгарії щорічно проводиться Міжнародний молодіжний фестиваль мистецтв «Музи», на якому представлені музичні, театральні та танцювальні виступи. У квітні 2025 року в межах цього фестивалю була проведена виставка дитячих малюнків на тему «Болгарія у моїх мріях», у якій брали участь діти з болгарських общин України, Молдови, Чехії, Греції та Угорщини¹⁶⁵. Подібні ініціативи наголошують на прагненні болгарської держави не лише зберегти культурну ідентичність зарубіжних болгар, а й залучати молоде покоління до активного міжкультурного діалогу з батьківщиною своїх пращурів. Таким чином, організація подібних заходів та участь у них відіграє важливу роль у підтримці зв'язку з батьківщиною та формуванні почуття належності до певної національної спільноти.

Важливу роль відіграють і недільні школи, де учні можуть вивчати болгарську мову, літературу і дізнаватися про історію та культуру Болгарії.

¹⁶⁴ Bulgarians Abroad. *Radio Bulgaria*. URL: <https://bnr.bg/en/bulgarians-abroad/broadcast>

¹⁶⁵ «Болгарія в моїх мріях» – виставка дітей із болгарських громад за кордоном. *Болгарське національне радіо*, 25.04.25. URL: <https://bnr.bg/post/102148219>

Участь у недільних школах та громадських заходах сприяє усвідомленню своєї національної приналежності та збереженню культурних зв'язків¹⁶⁶.

Недільні школи для болгарської діаспори фінансуються Міністерством освіти і науки Болгарії. Системна підтримка болгарських недільних шкіл за кордоном є одним із пріоритетних напрямів державної політики Болгарія у сфері збереження національної ідентичності закордонних болгарських громад.

Найвідоміші болгарські недільні школи в Україні – «Аз Буки Веди» при Конгресі болгар України та «Патріотизм» при Народному громадському центрі імені академіка Александра Теодорова-Балана – відіграють важливу роль у процесі виховання молодого покоління українських болгар. За словами Генерального консула Болгарії в Україні Светослава Іванова, саме такі інституції є основою збереження болгарських традицій і звичаїв у середовищі національних меншин. Учні цих шкіл опановують болгарську мову, історію, географію та інші гуманітарні дисципліни, що сприяє формуванню сталого зв'язку з історичною батьківщиною¹⁶⁷.

Вагому роль у мережі болгарських недільних шкіл відіграє Болгаро-український культурно-освітній центр «Медіа». Він був створений у 2017 році в рамках національної програми Міністерства освіти і науки Болгарії «Рідна мова та культура за кордоном», а в 2021 році започаткував мережу болгарських недільних шкіл в Одесі, Львові, Києві та п'ятьох селах

¹⁶⁶ Дзябко Ю. Роль мови у формуванні ідентичності: на прикладі українських дітей, які зростають в Японії.

Мова в суспільстві: семантика, синтактика, прагматика, 2022. URL:

https://www.academia.edu/123800525/%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D1%8C_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8_%D1%83_%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96_%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%96_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9_%D1%8F%D0%BA%D1%96_%D0%B7%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C_%D0%B2_%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%97

¹⁶⁷ Dragneva S. Bulgarian Consul General in Bolhrad: Bulgaria Continues to Support Bulgarian Sunday Schools in Ukraine. BTA, 14.11.2024. URL: <https://www.bta.bg/en/news/781315-bulgarian-consul-general-in-bolhrad-bulgaria-continues-to-support-bulgarian-sun>

Болградського району – Василівці, Криничному, Владичені, Каракурті, Калчевій. У цих школах вивчають не лише болгарську мову та літературу, а й історію, географію, економіку Болгарії, болгарські народні пісні, танці та образотворче мистецтво. За допомогою центру «Медіа» серед школярів з числа болгарської національної меншини проводяться олімпіади з болгарської мови та літератури. В олімпіаді беруть участь учні різного віку, від 1 до 9 класу, що свідчить про широке залучення підростаючого покоління¹⁶⁸.

В Ізмаїльській болгарській громаді імені Святої Софії діє школа для дітей «Българска светлица», яку так само фінансує Міністерство освіти і науки Болгарії. Школа організовує різноманітні заходи, спрямовані на збереження та розвиток болгарської культури, зосереджує увагу на викладанні болгарської мови, літератури, історії, географії та народних танців¹⁶⁹.

Підтримка болгарської національної меншини з боку болгарського уряду має як фінансову, так і матеріально-технічну складову. Наприклад, допомога з оснащення навчальних закладів сучасними мультимедійними засобами, зокрема ноутбуками й проєкційною технікою, є важливим кроком у напрямі модернізації освітнього процесу¹⁷⁰.

Втім, на думку болгарина і очільника ГО «Нашите Хора» Сергія Осадчого, фінансування недільних шкіл з боку болгарського уряду незначне: «Маленьке

¹⁶⁸ У недільних школах центру «Медіа» в Україні відбулася Олімпіада з болгарської мови та літератури.

Болгарське національне радіо, 02.04.25. URL:

https://bnr.bg/post/102137657?page_1_3=10#:~:text=%D0%A1%D0%B5%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BD%D1%8B%D1%85%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%20%D0%A6%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%20,%D0%9A%D0%B8%D0%B5%D0%B2%20%D0%B8%20%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5

¹⁶⁹ Культурний простір бессарабських болгар [монографія] / Відп. ред. Шевчук Т. С. Ізмаїл – Болград: Ірбіс, 2018. – с. 204 – Текст, укр., бол., англ. – С. 10

¹⁷⁰ Dragneva S. Bulgarian Consul General in Bolhrad: Bulgaria Continues to Support Bulgarian Sunday Schools in Ukraine. BTA, 14.11.2024. URL: <https://www.bta.bg/en/news/781315-bulgarian-consul-general-in-bolhrad-bulgaria-continues-to-support-bulgarian-sun>

фінансування є, але саме на школу. Інших варіантів поки немає. Ми знаходимо спонсорів і джерела, але це все, скажу чесно, важко»¹⁷¹.

Втім, незважаючи на ці труднощі, можна стверджувати, що болгарські недільні школи в Україні є потужним чинником для формування ідентичності. Навчання в них сприяє формуванню болгарської ідентичності й інколи створює мотивацію для здобуття подальшої освіти у етнічній батьківщині.

Болгарський уряд прагне залучити абітурієнтів з числа болгарської національної меншини до навчання в болгарських університетах. Відповідно до Постанови Ради міністрів № 103/1993, громадяни болгарського походження мають можливість вступати до болгарських вищих навчальних закладів на пільгових умовах, що включають безкоштовне навчання, стипендії та забезпечення житлом¹⁷². Таким чином, зарахованим на студентам з числа болгарської національної меншини надаються такі ж самі права, як болгарським громадянам. Щороку Болгарія виділяє квоти на безкоштовне навчання студентів, які належать до болгар та проживають закордоном. Так, до 2016 року для студентів з числа болгарської національної меншини України та Молдови виділялося 400 квот щорічно, після 2016 їхню кількість збільшили до 1000¹⁷³.

Ця політика виявилася привабливою для українських болгар. У період з 1990 р. по 2015 р. у вступних кампаніях до болгарських вищих навчальних закладів взяли участь 3308 випускників українських шкіл болгарського походження, з яких 2193 були зараховані на навчання.

¹⁷¹ Волошаненко В, Роміцина О. Діаспора налічує понад дві тисячі людей: як на Кіровоградщині зберігають болгарську культуру. *Суспільне Кропивницький*, 23.02.2025. URL: <https://suspilne.media/kropyvnytskiy/955197-folklori-poizdki-j-naukovij-proekt-plani-zi-zberezenna-bolgarskoi-diaspori-na-kirovogradsini/>

¹⁷² Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

¹⁷³ Information for persons registered for temporary protection in Bulgaria. *Bulgarian council on refugees and migrants*. URL: <https://ukraine.refugee.bg/en/education/university-education/>

Кількість українських абітурієнтів болгарського походження, що прагнуть вступити до Болгарії, поступово зростає. Наприклад, у 1990/1991 навчальному році було подано 62 заяви, у 1999/2000 навчальному році — 135 заяв, а у 2015/2016 навчальному році кількість заяв зросла до 213¹⁷⁴. У 2024/25 навчальному році було зараховано 520 студентів бакалаврату, 34 студенти магістратури та 8 аспірантів з болгарської громади України¹⁷⁵. Часто студенти залишаються у Болгарії і після закінчення навчання на бакалавраті чи магістратурі — вони вступають до аспірантури, знаходять в Болгарії роботу, створюють сім'ї¹⁷⁶.

Крім заохочення болгар переїжджати до їхньої етнічної батьківщини, зовнішня етнополітика Болгарії спрямована на розвиток і поширення болгарської мови й літератури у світі. Через це багато уваги приділяється підвищенню кваліфікації викладачів з цих предметів. Так, з 1988 до 2004 року було організовано курси підвищення кваліфікації для 4198 українських вчителів, які викладають болгарську мову за кордоном. Протягом 1989–2016 років Міністерство освіти і науки Болгарії направило до середніх та вищих навчальних закладів України 75 викладачів болгарської мови та літератури: 30 викладачів у Запорізьку область, 42 — в Одеську та 3 — в Київську область¹⁷⁷. Болгарська академія наук також створює проєкти по вивченню болгарської діаспори, зокрема в Україні¹⁷⁸.

¹⁷⁴ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

¹⁷⁵ Over 500 Freshmen from Bulgarian Community in Ukraine Accepted in Bulgarian Universities. *BTA*, 16.10.2024. URL: <https://www.bta.bg/en/news/762810-over-500-freshmen-from-bulgarian-community-in-ukraine-accepted-in-bulgarian-univ>

¹⁷⁶ Ганчев О. Учебні міграції із України в Болгарію: «криза» ідентичності у студентів-болгар Бессарабії. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. *Соціологія і політичні науки*. 2013. Т. 18. Вип. 3 (19). URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/327ee106-801f-405d-8cb7-57e7203e535b/content>

¹⁷⁷ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

¹⁷⁸ Волошаненко В, Роміцина О. Діаспора налічує понад дві тисячі людей: як на Кіровоградщині зберігають болгарську культуру. *Суспільне Кропивницький*, 23.02.2025. URL: <https://suspilne.media/kropyvnytskiy/955197-folklorni-poizdki-j-naukovij-proekt-plani-zi-zberezena-bolgarskoi-diaspori-na-kirovogradsini/>

Підтримка болгар України з боку Болгарії відбувається не лише на урядовому рівні уряду, а й завдяки місцевим ініціативам з обох сторін. Так, болгарська молодіжна організація «Другари», з 2012 року співпрацює з місцевою владою болгарського міста Добрича, а громадська організація «Нашите хора» має чимало спільних українсько-болгарських проєктів, зокрема в сфері освіти, культури, мистецтва та туризму.¹⁷⁹ Болгарський фольклорний колектив «Садянка» проводить виступи у різних містах України та Болгарії¹⁸⁰.

За словами Сергія Осадчого, очільника болгарської громадської організації, «Нашите хора», за допомогою Болгарії під час війни було реалізовано безліч волонтерських та благодійних ініціатив. Серед ключових проєктів — передача Болгарією генераторів і глибинного насосу для Вільшанської громади, фінансова підтримка у проведенні мистецького фестивалю «Книжковий арсенал» і допомога у видавничій діяльності¹⁸¹.

Це підтверджує, що для вирішення певних питань болгари України часто звертають до представників болгарської влади. Частими є звернення до болгарських дипломатів. Наприклад, Михайло Станчев, дослідник болгарської національної меншини у Кіровоградській області, звертався до посла Болгарії в Україні із пропозицією направити до регіону викладача болгарської мови, який би навчав усіх охочих у громадах з болгарською діаспорою: «Це можна зробити для того, щоб люди вивчили сучасну болгарську мову й сучасні традиції. Я розмовляв з послом Болгарії в Україні,

¹⁷⁹ Клименко Н. «Другари» із Первомайська та «Нашите хора» із Кропивницького домовилися про співробітництво. *Гард.City*, 24.06.2023. URL: <https://thegard.city/articles/295351/drugari-iz-pervomajska-ta-nashite-hora-iz-kropivnickogo>

¹⁸⁰ Дуплик Т. Яка вона — болгарська діаспора в Первомайську? Дізнавалися на «посиденьках». *Гард.City*, 01.03.2020. URL: <https://thegard.city/articles/67093/yaka-vona-bolgarska-diaspora-v-pervomajsku-diznavalisya-na-posidenkah>

¹⁸¹ Клименко Н. «Другари» із Первомайська та «Нашите хора» із Кропивницького домовилися про співробітництво. *Гард.City*, 24.06.2023. URL: <https://thegard.city/articles/295351/drugari-iz-pervomajska-ta-nashite-hora-iz-kropivnickogo>

паном Ненчевим, і він обіцяв підтримати цей проєкт. Я теж буду наполягати на цьому. Я думаю, що ми це зробимо»¹⁸².

У контексті розгляду зовнішньої етнополітики Болгарії важливо також окреслити, як самі болгари ставляться до своєї етнічної батьківщини. Часто представники діаспори мають романтизований образ батьківщини, особливо якщо в країні проживання почуваються чужими чи ізольованими. Батьківщина в такому випадку часто здається їм ідеальним місцем, де немає проблем та конфліктів і можна відчувати себе «своїм»¹⁸³.

Після безпосереднього контакту з батьківщиною цей образ стикається з реальністю і переосмислюється. Ідеалізоване сприйняття батьківщини виявляється соціальною конструкцією, яка підтримується через культурні заходи, освітні програми та медіа. Діаспори можуть мати власну ментальність та зберігати власні говірки, які вже змінилися чи зникли на батьківщині. Це сприяє збереженню унікальної діаспорної ідентичності, яка відмінна як від країни проживання, так і від історичної батьківщини¹⁸⁴. Наведені спостереження можна застосувати і до болгарської національної меншини в Україні.

Протягом більшої частини XX ст., до розпаду СРСР і відкриття кордонів, в болгарської меншини було особливе ставлення до Болгарії та всього, що з нею пов'язане. Це, вірогідно, було наслідком тривалої ностальгії переселенців за своєю історичною батьківщиною, яка посилювалася через відсутність можливостей відвідувати її та підтримувати з нею зв'язок. З часом це переросло в загальну тугу за Болгарією як за символічною

¹⁸² Волошаненко В, Роміцина О. Діаспора налічує понад дві тисячі людей: як на Кіровоградщині зберігають болгарську культуру. *Суспільне Кропивницький*, 23.02.2025. URL: <https://suspilne.media/kropyvnytskiy/955197-folklorni-poizdki-j-naukovij-proekt-plani-zi-zberezenna-bolgarskoi-diaspori-na-kirovogradsini/>

¹⁸³ Alfaraz, Gabriela G.. "Framing the diaspora and the homeland: language ideologies in the Cuban diaspora" *International Journal of the Sociology of Language*, vol. 2018, no. 254, 2018, pp. 49-69. URL: <https://doi.org/10.1515/ijsl-2018-0033>

¹⁸⁴ Diener A. Homeland as Social Construct: Territorialization among Kazakhstan's Germans and Koreans. *Nationalities Papers*. 2006;34(2):201-235. URL: doi:10.1080/00905990600720294

прабатьківщиною¹⁸⁵. Образ Болгарії ідеалізувався бессарабськими поетами й письменниками, які у своїй творчості часто згадували болгарську історію, культуру та її визначні місця та національних героїв¹⁸⁶.

Після 1991 року ідеалістичний образ етнічної батьківщини почав зникати. Відвідавши Болгарію, українські болгари розвіяли свої міфічні уявлення про неї і усвідомили власну відмінність від громадян Болгарії. У підсумку, це підривало усталену систему цінностей та навіть викликало кризу ідентичності в деяких болгар України. Розуміння відмінностей з іншими болгарами сприяло самоідентифікації не лише за етнічною ознакою, а й за регіональною. Можна говорити про формування субетносів, наприклад, субетносу бессарабських болгар¹⁸⁷.

Таким чином, ідеалізація Болгарії, що тривалий час формувала уявлення українських болгар про етнічну батьківщину, згодом поступилася місцем більш реалістичному сприйняттю. Виявилася культурна й ментальна дистанція між діаспорою та сучасним болгарським суспільством, що призвело до переосмислення ідентичності та посилило тенденції до формування локальних субетнічних ідентичностей. Це свідчить про те, що Болгарії потрібно не лише зберігати культурні зв'язки з етнічними болгарами України, але й краще інтегрувати їх у сучасний болгарський простір. Це допоможе зменшити кризу ідентичності та зміцнити відчуття приналежності до Болгарії.

Однак в цілому зовнішня етнополітика Болгарії виглядає раціональною. Вона популяризує болгарську мову, літературу та культуру, допомагає болгарським діаспорам зберегти свою ідентичність, сприяє покращенню

¹⁸⁵ Ганчев О. Учбові міграції із України в Болгарію: «криза» ідентичності у студентів-болгар Бессарабії. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. *Соціологія і політичні науки*. 2013. Т. 18. Вип. 3 (19). URL:

<https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/327ee106-801f-405d-8cb7-57e7203e535b/content>

¹⁸⁶ Налбантова Е. Български поети от Бесарабия и Таврия. Антология. *Варна, LiterNet*, 2005. URL:

<https://litenet.bg/publish2/enalbantova/poeziiata.htm>

¹⁸⁷ Ганчев О. Учбові міграції із України в Болгарію: «криза» ідентичності у студентів-болгар Бессарабії. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. *Соціологія і політичні науки*. 2013. Т. 18. Вип. 3 (19). URL:

<https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/327ee106-801f-405d-8cb7-57e7203e535b/content>

становища болгарських національних меншин в інших державах, зокрема в Україні. При цьому така політика не шкодить двостороннім відносинам держав, а навпаки створює платформу для міждержавного діалогу.

4.2 Становище болгарської національної меншини та двосторонні відносини України та Болгарії

Болгарія та Україна мають давні зв'язки, починаючи з торговельних відносин у рамках Чорноморського регіону та спільного радянського минулого, що вплинуло на політичні та економічні відносини після здобуття незалежності Україною.

Історичні зв'язки між Україною та Болгарією дуже тісні. В Україні проживає значна болгарська меншість. Чимало українців брали участь у російсько-турецькій війні 1877–1878 рр., після якої було створено автономне Болгарське князівство у складі Османської імперії. Через 30 років після цього, 1908 року, Болгарське князівство стало незалежною державою – Болгарським царством¹⁸⁸.

Питання забезпечення прав та свобод етнічних болгар в Україні вперше набуло значення в контексті двосторонніх відносин між Українською Народною Республікою та Болгарським царством, після того, як у лютому 1918 року між державами було встановлено офіційні дипломатичні взаємини¹⁸⁹.

Перед своєю першою поїздкою до Києва посол Царства Болгарія в Українській Народній Республіці, професор Іван Шишманов, сказав, що сподівається на гарне ставлення до етнічних болгар з боку влади УНР: «Ця багатомільйонна держава не має потреби позбавити самотності один

¹⁸⁸ Sotirov V. Ukraine & Bulgaria: Historic ties and modernity. *New Geopolitics Research Network*, 10.06.2021. URL: <https://www.newgeopolitics.org/2021/06/10/ukraine-bulgaria-historic-ties-and-modernity/>

¹⁸⁹ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

порівняно малий процент свого населення... Сама страждаючи від гніту безоглядної і нищівної політики Україна безсумнівно буде толерантною до наших болгарських колоній, незалежно від того, які з них остаточно залишаться під її владою»¹⁹⁰.

Українська Народна Республіка через своє перше дипломатичне представництво в Софії заявила про свою відкриту та демократичну політику щодо національних меншин. УНР наголошувала, що надає національним меншинам повну культурно-національну автономію, аби вони могли розвивати власну ідентичність. Влада УНР підкреслювала, що республіка не втручається в справи інших народів, справжня демократія можлива лише в незалежній Україні, і її політика радикально відрізняється від тієї, що проводять більшовики і біла армія Після 1921 року, із поширенням радянської влади на територію України, відносини Української Народної Республіки і Болгарського Царства припинилися і не підтримувалися протягом 1920-1930-х рр¹⁹¹.

Після Другої світової війни і Україна, і Болгарія перебували під впливом СРСР, і в цей період їхні стосунки були тісні, але значною мірою контролювалися Москвою¹⁹².

Після розпаду СРСР та здобуття незалежності Україна та Болгарія почали розвивати власні двосторонні відносини. З 1991 року між державами було підписано 105 документів¹⁹³. Значна частина з них стосується болгарської

¹⁹⁰ Документ № 043. Інтерв'ю на пълномощния министър проф. Д-р Иван Д. Шишманов за Украйна, отпечатано във в. «Камбана», бр. 3139, от 1918. Хакова Е., Москаленко В. Проф. Михайло Иванович Парашчук: украински скулптор и виден обществен деец (1878–1963) // Сборник документи, снимки и публикации Парадигма. – София, 2016. – С. 65

¹⁹¹ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

¹⁹² Sotirov V. Ukraine & Bulgaria: Historic ties and modernity. *New Geopolitics Research Network*, 10.06.2021. URL: <https://www.newgeopolitics.org/2021/06/10/ukraine-bulgaria-historic-ties-and-modernity/>

¹⁹³ Договірні-правова база між Україною та Болгарією. Посольство України в Республіці Болгарія, 07.12.2022. URL: <https://bulgaria.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/95-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-bolgarijeju>

національної меншини в Україні, а також української національної меншини в Болгарії.

У першому двосторонньому документі – Протоколі про встановлення дипломатичних відносин між Болгарією та Україною від 13 грудня 1991 року було підкреслено важливість дотримання прав людини, у тому числі прав національних меншин, а також принципів гуманізму й демократії¹⁹⁴.

5 жовтня 1992 року в Софії президент України Леонід Кравчук і президент Болгарії Желю Желев підписали Договір про дружбу та співпрацю. Згідно з цим договором, сторони зобов'язалися створити всі необхідні умови згідно з міжнародними стандартами для підтримки та розвитку культурної, мовної, етнічної та релігійної самобутності українців у Болгарії та болгар в Україні. Також передбачено сприяння у вивченні мови, ознайомленні з традиціями й культурою одне одного, полегшено створення болгарських та українських організацій у межах національного законодавства¹⁹⁵.

Тоді ж між урядами України та Болгарії була підписана Угода про співпрацю в освітній, науковій і культурній сферах. У ній підкреслювався намір підтримувати викладання болгарської мови в українських школах і навпаки — української мови в болгарських. Також йшлося про державну підтримку та співпрацю у справі збереження національної самобутності українців у Болгарії та болгар в Україні, зокрема бессарабських, кримських та приазовських болгар¹⁹⁶.

24 березня 1998 року, під час візиту президента Леоніда Кучми до Болгарії Було підписано Декларацію про подальший розвиток двосторонньої співпраці. У Декларації було високо оцінено зусилля України щодо

¹⁹⁴ Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Болгарія. *Верховна Рада України*, 13.12.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_006

¹⁹⁵ Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною і Республікою Болгарією. *Верховна Рада України*, 09.04.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_003

¹⁹⁶ Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарії про співробітництво в галузях освіти, науки і культури. *Верховна Рада України*, 05.10.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_001#Text

створення умов для розвитку культурної самобутності болгар, що визнається важливим елементом українсько-болгарських відносин¹⁹⁷. Таким чином, двосторонні договори України та Болгарії свідчать про значну увагу до прав болгарської меншини в Україні. Якщо перші угоди між державами ґрунтувалися на принципі взаємності та стосувалися прав обох меншин, то пізніші документи все більше зосереджуються саме на українських громадянах болгарського походження¹⁹⁸.

Під час візиту українського прем'єра Віктора Ющенка до Болгарії в липні 2000 року було укладено спеціальний Протокол щодо статусу Болградської гімназії ім. Г. С. Раковського. Цей документ продовжив виконання раніше взятих Україною зобов'язань і підтвердив її намір відновити гімназію як престижний освітній заклад для болгарської громади. Гімназія підпорядковується управлінню освіти Одеської області та фінансується з державного бюджету України. Навчання тут проводиться болгарською мовою з поглибленим вивченням української мови, культури та історії. Болгарія, зі свого боку, погодилася надавати викладачів та допомагати в підвищенні кваліфікації педагогів¹⁹⁹. Цей протокол про Болградську гімназію став першим прикладом одностороннього кроку доброї волі з боку України, з огляду на історичну значущість закладу та внесок його випускників у розвиток освіти й культури обох країн. Водночас повна взаємність у цій сфері малореальна через відсутність чисельної української громади в Болгарії. Саме тому з підписанням згаданого Протоколу Україна остаточно

¹⁹⁷ Декларація про подальший розвиток та поглиблення співробітництва між Україною та Республікою Болгарія. *Верховна Рада України*, 24.03.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_065

¹⁹⁸ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

¹⁹⁹ Протокол між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти і науки Республіки Болгарія про Болградську гімназію імені Г. С. Раковського (Одеська область, Україна). *Верховна Рада України*, 29.07.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_033#Text

закріпила за собою імідж дружньої країни для болгарської національної меншини, яка зберегла давні діалекти, традиції та обряди²⁰⁰.

З початку 2000-х років країни обмінялися офіційними візитами високих посадових осіб, що посилює їхні політичні та економічні зв'язки. Наприклад, Київ підтримав Болгарію у процесі вступу до НАТО та ЄС, а пізніше Софія почала виступати за євроінтеграцію України²⁰¹.

Питанню болгарської національної меншини на в той час теж приділялася увага. Протокол між міністерствами культури Болгарії та України, підписаний 30 січня 2003 року в Києві, регулює питання збереження болгарської культури в Україні. У ньому сторони підтверджують готовність створювати умови для підтримки культурної ідентичності болгар в Україні та українців у Болгарії, а також підтримувати діяльність національно-культурних об'єднань обох меншин²⁰².

До 2014 року проблема Болгарії часто полягала в тому, щоб знайти баланс у позиціях між Україною та Росією. Між Болгарією та Росією були глибокі історичні, культурні та релігійні зв'язки. За часів комунізму надтісний союз Болгарії з Москвою призвів до того, що її прозвали «шістнадцятою республікою» Радянського Союзу²⁰³.

Навіть після падіння «Залізної завіси» багато людей, пов'язаних із старим порядком та його секретними службами, продовжували залишатися частиною політичного істеблішменту Болгарії. Широко поширена корупція та

²⁰⁰ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

²⁰¹ Sotirov V. Ukraine & Bulgaria: Historic ties and modernity. *New Geopolitics Research Network*, 10.06.2021. URL: <https://www.newgeopolitics.org/2021/06/10/ukraine-bulgaria-historic-ties-and-modernity/>

²⁰² Протокол між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Республіки Болгарія про співробітництво. *Верховна Рада України*, 30.01.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_044

²⁰³ Christopher Nehring; Active and Sharp Measures: Cooperation between the Soviet KGB and Bulgarian State Security. *Journal of Cold War Studies* 2021; 23 (4): 3–33. URL: https://doi.org/10.1162/jcws_a_01038

олігархічні зв'язки з урядом дозволили Москві й надалі експлуатувати ці зв'язки²⁰⁴.

Знайти баланс було складно не лише через історичні зв'язки з Росією, а й через історичний досвід Болгарії, оскільки країна багато постраждала через конфронтацію між великими державами на Балканах²⁰⁵.

Поточні проблеми у відносинах України та Болгарії пов'язані насамперед із внутрішніми політичними розбіжностями у Болгарії, складними суспільними настроями та залежністю від російських енергоресурсів. Уряд Болгарії підтримує Україну, але частина болгарського суспільства все ще зберігає проросійську позицію, а в політиці значно впливають сили, налаштовані на співпрацю з Росією. Цей розкол у поглядах неодноразово створював перешкоди у питаннях надання військової допомоги Україні та співробітництва у сфері безпеки.

Через російський вплив у Болгарії деякі бачать у цій балканській країні троянського коня Москви в ЄС. «Рівень російського впливу в Болгарії не має собі рівних і робить країну дуже вразливою, – вважає Руслан Стефанов, програмний директор Центру вивчення демократії в Софії, – Вона вивела ці старі розбіжності на передову»²⁰⁶.

Однак після анексії Криму у 2014 році Болгарія засудила Росію та підтримала Україну. Наявність чисельної болгарської громади в Україні стала одним із ключових факторів, що вплинув на формування позиції Болгарії. Так, у березні 2014 року міністр закордонних справ Крістіан Вігенін підкреслив, що ймовірне загострення збройного конфлікту може мати наслідки і для Болгарії, враховуючи її географічну близькість до України, а

²⁰⁴ Dzhambazova B. Ukraine war exposes the Kremlin's lingering reach in Bulgaria. *POLITICO*, 21.03.2022. URL: <https://www.politico.eu/article/ukraine-war-kremlin-reach-bulgaria-kiril-petkov/>

²⁰⁵ Sotirov V. Ukraine & Bulgaria: Historic ties and modernity. *New Geopolitics Research Network*, 10.06.2021. URL: <https://www.newgeopolitics.org/2021/06/10/ukraine-bulgaria-historic-ties-and-modernity/>

²⁰⁶ Dzhambazova B. Ukraine war exposes the Kremlin's lingering reach in Bulgaria. *POLITICO*, 21.03.2022. URL: <https://www.politico.eu/article/ukraine-war-kremlin-reach-bulgaria-kiril-petkov/>

також значну болгарську меншину — приблизно 250 тисяч осіб в Україні загалом і близько 5 тисяч у Криму. З огляду на це, за словами міністра, країна не може залишатися осторонь подій і має демонструвати чітку позицію²⁰⁷.

У березні того ж року Крістіан Вігенін відвідав Україну, де провів переговори з виконувачем обов'язків президента Олександром Турчиновим і в.о. міністра закордонних справ Андрієм Дешицею. Центральне місце у діалозі посідало питання захисту прав болгарської громади. Перебуваючи в Києві, болгарський дипломат вшанував пам'ять загиблих учасників Революції Гідності, а також відвідав Одеську область, тому що там проживає більшість українських болгар. Підтримку захисту прав національних меншин на європейському рівні висловив і президент Болгарії Росен Плевнелієв під час телефонної розмови з президентом України Петром Порошенком 28 травня 2014 року..

19 листопада 2014 року Болгарія надала Україні гуманітарну допомогу в розмірі 50 тисяч євро через структури Міжнародного Червоного Хреста. Частина цієї допомоги була призначена саме для болгарського населення на Донбасі та в Одеській області. Крім того, Болгарія направила в Україну вісьмох представників до складу Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ²⁰⁸.

5–6 липня 2015 року міністри зовнішніх справ України та Болгарії, Павло Клімкін і Данієл Мітов, здійснили спільний робочий візит до Одеської області, щоб ознайомитися із ситуацією щодо реалізації прав болгарської меншини. Після візиту болгарському телеканалу БНТ (Болгарське національне телебачення) надали дозвіл на мовлення в Одесі та Ізмаїлі. Це сприяло зміцненню культурного та духовного зв'язку етнічних болгар з їхньою історичною батьківщиною. Як відзначили болгарські посадовці,

²⁰⁷ Попов А. Конфликт в Украина ще засегне и България. *Dnes.bg*, 02.03.2014. URL: <https://www.dnes.bg/a/57-politika/217604-konflikt-v-ukrayna-shte-zasegne-i-balgariya>

²⁰⁸ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

трансляція каналу допомогла болгарській спільноті в Україні краще орієнтуватися в питаннях ЄС і НАТО та сприяти євроінтеграційним прагненням України²⁰⁹.

Під час офіційного візиту Президента Петра Порошенка до Болгарії 30 червня того ж року, болгарський лідер Росен Плевнелієв відзначив позитивне ставлення України до болгарської меншини, подякував за збереження її прав і підкреслив, що ця спільнота є містком між двома народами. Він також висловив сподівання, що в ході реформи децентралізації Болградський район залишиться як адміністративна одиниця, оскільки він має особливе значення для болгар в Одеській області.

Після ухвалення 5 вересня 2017 року Верховною Радою України нового Закону «Про освіту», який передбачав поступовий перехід на українську мову навчання після 4 класу, Болгарія висловила занепокоєння щодо можливого обмеження прав національних меншин на навчання рідною мовою. Міністр закордонних справ Болгарії Єкатерина Захарієва приєдналася до спільного листа з колегами з Греції, Румунії та Угорщини, адресованого українському міністру Павлу Клімкіну, з проханням не запроваджувати обмеження на вивчення рідної мови. Українська сторона наголосила, що метою закону є посилення ролі державної мови без ущемлення прав меншин.

19 вересня 2017 року в Народних Зборах Болгарії відбулася спільна пресконференція спікера парламенту Дімітара Главчева та Посла України Миколи Балтажи, на якій було запевнено, що новий закон не впливає негативно на мовні права болгарської спільноти в Україні, а спрямований на посилення вивчення української мови для кращої інтеграції національних меншин у суспільство²¹⁰.

²⁰⁹ Посещението на Даниел Митов в Одеса. *Eurochicago.com* – Портал за българските идеи и каузи по света, 06.07.2015. URL: <https://www.eurochicago.com/2015/07/mitov-v-odesa/>

²¹⁰ Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>

У жовтні 2017 року Посол Болгарії в Україні Красімір Мінчев зазначив, що закон відкриває нові можливості для дітей болгарської меншини, дозволяючи їм добре володіти як українською, так і болгарською мовами. Він підкреслив важливість покращення рівня навчання та викладання болгарською мовою, зокрема через забезпечення якісних підручників і кваліфікованих вчителів²¹¹.

1 листопада 2017 року в Одесі відбулася зустріч міністрів освіти України та Болгарії, Лілії Гриневич і Красимира Вальчева, під час якої було обговорено розширення мережі викладання болгарської мови в українських школах. 26 квітня 2018 року в Софії було підписано міжвідомчу Декларацію, яка гарантує право болгарської національної меншини на вивчення рідної мови та навчання нею. Сторони також домовилися деталізувати питання вивчення болгарської мови в місцях компактного проживання болгарської меншини в новому протоколі про співпрацю на наступний чотирирічний період²¹².

У 2020 році міністерства освіти України та Болгарії уклали чотирирічний Протокол про співпрацю та обміни. Документ передбачав підтримку учнів з числа національних меншин, а також гарантував їхнє право на вивчення рідної мови на всіх рівнях освіти у державних школах обох країн²¹³.
співпрацю та обміни. Документ передбачав підтримку учнів з числа національних меншин, а також гарантував їхнє право на вивчення рідної мови на всіх рівнях освіти у державних школах обох країн. На початку 2025

²¹¹ Посол Болгарії: Закон «Про освіту» дає нові можливості, аби наші діти добре володіли як українською, так і болгарською. *Міністерство освіти і науки України*, 03.10.2017. URL: <https://mon.gov.ua/news/posol-bolgarii-zakon-pro-osvitu-dae-novi-mozhливosti-abi-nashi-diti-dobre-volodili-yak-ukrainskoyu-tak-i-bolgarskoyu>

²¹² Лілія Гриневич та Міністр освіти Болгарії підписали Декларацію щодо імплементації мовної статті Закону «Про освіту» та гарантування прав болгарської меншини. *Міністерство освіти і науки України*, 26.04.2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/liliya-grinevich-ta-ministr-osviti-bolgariyi-pidpisali-deklaraciyu-shodo-implementaciyi-movnoyi-statti-zakonu-pro-osvitu-ta-garantuvannya-prav-bolgarskoyi-menshini>

²¹³ Міністерства освіти і науки України та Болгарії підписали новий Протокол про співробітництво та обміни. *Міністерство освіти і науки України*, 15.07.2020. URL: <https://mon.gov.ua/news/ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini-ta-bolgarii-pidpisali-noviy-protokol-pro-spivrobitnitstvo-ta-obmini>

року було підписано новий протокол, який поглибив двостороннє співробітництво у галузях науки та освіти²¹⁴.

У травні 2020 року, в контексті адміністративно-територіальної реформи та укрупнення районів, парламент Болгарії звернувся до української сторони з проханням зберегти цілісність Болградського району, аби не допустити порушення прав болгарської громади, що проживає в цьому регіоні. У відповідь Міністерство закордонних справ України розцінило це як втручання у внутрішні справи держави²¹⁵. Після проведених переговорів сторони досягли порозуміння й заявили про відсутність претензій одна до одної.

У результаті Болградський район було збережено, а до його складу приєднали Арцизький район та частину Саратського району, де також мешкає значна частина болгарської меншини. Віцепрем'єрка та міністерка закордонних справ Болгарії Єкатерина Захарієва відзначила, що після реформи 74 тисячі болгар об'єдналися в оновленому районі з центром у Болграді, і висловила вдячність українському уряду та міністру закордонних справ Дмитру Кулебі за таке рішення²¹⁶.

На початку повномасштабної війни уряд Болгарії підтримав запровадження санкцій проти Росії, хоча й зіштовхнувся з труднощами у постачанні озброєння. Болгарська влада, попри надання Україні певних видів озброєння, неодноразово стикалася з внутрішньополітичними суперечками щодо конкретних обсягів та характеру допомоги. Внутрішні розбіжності

²¹⁴ Україна й Болгарія посилюють партнерство у сфері освіти і науки: підписано новий Протокол про співробітництво та обміни. *Міністерство освіти і науки України*, 7.01.2020. URL: <https://mon.gov.ua/news/ukraina-i-bolharija-posyliuiut-partnerstvo-u-sferi-osvity-i-nauky-pidpysano-novyi-protokol-pro-spivrobitnytstvo-ta-obminy>

²¹⁵ Штекель М. Гірший варіант розвитку «національних» районів – це Придністров'я – екскурівник Одещини. *Радіо Свобода*, 22.05.2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30629304.html>

²¹⁶ Болгарія подякувала Україні за район на Одещині з болгарським населенням. *Радіо Свобода*, 18.07.2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-bolharija-bolhradskij-rajon/30734367.html>

загострювалися й через тиск з боку проросійських політичних партій, що гальмувало активну військову співпрацю²¹⁷.

Наприклад, лідер болгарської політичної партії «Възраждане» (укр. «Відродження») Костадин Костадинов закликав не надавати Україні військову допомогу, бо українська влада нібито утискає болгарську національну меншину: «Викладання болгарської мови в усіх школах України, де проживає болгарське населення, припинено. Наразі немає жодної державної школи, де б вивчалася болгарська мова. Його немає, і його немає вже багато років. Коли ми, від «Відродження», сказали цю річ, нас звинуватили у брехні, кажучи, що «це неправда, є недільні школи». Так, є недільні школи, але вони не є державними. Держава не бере участі в їх фінансуванні, не підтримує їх...»²¹⁸. Заяви Костадинова не відповідають дійсності – болгарська мова вивчається в Україні як окремий шкільний предмет.

Незважаючи на проросійські погляди деяких болгарських політиків, уряд Болгарії підтримує Україну у війні проти Росії. Це зумовлюється і тим, що болгарська національна меншина захищено почуває себе в Україні, її права дотримуються. Але географічно найбільше болгар проживає у тих районах, де часто відбуваються обстріли, наприклад, на Одещині, або взагалі в областях, які частково перебувають під окупацією – наприклад, на Запоріжжі та Донеччині. Російська влада не дотримується прав людини на окупованих територіях, зокрема прав національних меншин, тому в інтересах болгарського уряду надавати Україні допомогу, сприяти відвоюванню українських територій і завершенню війни.

²¹⁷ Kandilarov E. Bulgaria external relations briefing: Bulgarian Diplomacy, the War in Ukraine and European Security and Defense Issues. *Weekly Briefing*, Vol. 70. No. 4, February 2024. URL: <https://china-cee.eu/2024/03/23/bulgaria-external-relations-briefing-bulgarian-diplomacy-the-war-in-ukraine-and-european-security-and-defense-issues/>

²¹⁸ Ніколова В. PolitiCheck: Це не відповідає дійсності, що болгарська мова не викладається в державних школах України. *Factcheck*, 16.01.2023. URL: <https://factcheck.bg/uk/politicheck-ce-ne-vidpovidaie-dijsnosti-shto-bolgarska-mova-ne-vikladaetsya-v-derzhavnih-shkolah-ukraini/>

Від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну Болгарія надає Україні військову і гуманітарну підтримку. Хоча офіційна політика країни довгий час залишалась обережною через внутрішньополітичні суперечності та опір певних політичних сил, Болгарія стала важливим партнером для України²¹⁹.

Наприклад, Болгарія надала Україні значну гуманітарну допомогу, включаючи медикаменти, продукти харчування та інші необхідні товари. Крім того, країна прийняла до 500,000 українських біженців, надаючи їм можливість працевлаштування та доступ до соціальних послуг. Уряд Болгарії також запровадив програми підтримки для готелів, які розміщували біженців, та забезпечив безкоштовний роумінг для українських мобільних користувачів²²⁰.

Болгарія також надала Україні широкий спектр військової допомоги, включаючи боєприпаси, артилерійські системи, гаубиці, танки Т-72, а також зенітні установки та переносні зенітно-ракетні комплекси. Частина техніки була передана напяму, інша — через країни-посередники, зокрема Чехію та Польщу. Загальний обсяг експорту болгарського озброєння з початку війни перевищив 5 мільярдів левів (понад 2,5 млрд євро)²²¹.

У квітні 2022 року Володимир Зеленський оголосив про досягнення домовленостей з Болгарією щодо ремонту української військової техніки на болгарських підприємствах, що дозволить оперативно відновлювати пошкоджене озброєння. Прем'єр-міністр Болгарії Кирил Петков підтвердив,

²¹⁹ Ангелов Г. А. Боєприпаси, гаубиці, танкове. Българското оръжие в Украйна, стигнало там чрез износ, а не като държавна военна помощ. *Радио Свободна Европа*, 30.08.2023. URL: <https://www.svobodnaevropa.bg/a/ukrayna-bulgaria-orazhie/32561804.html>

²²⁰ Pieńkowski J. Bulgaria's Reaction to Russia's Invasion of Ukraine. *Polish Institute of International Affairs*, 10.03.2022. URL: <https://www.pism.pl/publications/bulgarias-reaction-to-russias-invasion-of-ukraine>

²²¹ Ангелов Г. А. Боєприпаси, гаубиці, танкове. Българското оръжие в Украйна, стигнало там чрез износ, а не като държавна военна помощ. *Радио Свободна Европа*, 30.08.2023. URL: <https://www.svobodnaevropa.bg/a/ukrayna-bulgaria-orazhie/32561804.html>

що це співробітництво буде вигідним як для України, так і для болгарської економіки²²².

Попри суттєву підтримку України, військова допомога залишається політично чутливим питанням у Болгарії. Наприклад, у 2023 році парламент схвалив новий пакет допомоги на суму 20 мільйонів левів, однак Болгарська соціалістична партія закликала президента накладити вето на це рішення, побоюючись втягнення Болгарії у війну²²³. Проте у червні того ж року міністр оборони Тодор Тагарев заявив, що Болгарія готова надалі підтримувати Україну у війні проти Росії «настільки, наскільки це потрібно»²²⁴.

Отже, питання болгарської національної меншини відіграє важливу роль у болгарсько-українських відносинах і є своєрідним показником демократичності обох держав. Історичні зв'язки між Україною та Болгарією, а також взаємна підтримка у збереженні національної ідентичності меншин свідчать про тривалу та послідовну політику добросусідства. Україна, демонструючи прагнення до захисту прав болгарської громади, зміцнила свій імідж як держави, яка поважає національні меншини та їхню культурну самобутність.

Болгарська громада відіграє важливу роль у формуванні позитивного іміджу Болгарії в Україні та допомагає підтримувати зв'язок між країнами. Вона бере активну участь у культурних обмінах, організує спільні проекти з болгарськими установами та допомагає підтримувати міждержавні зв'язки. Крім того, Болгарія регулярно підтримує етнічних болгар за кордоном, що створює додаткову платформу для співпраці.

²²² Українську військову техніку ремонтуватимуть у Болгарії – Зеленський. *Європейська правда*, 28.04.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/28/7342726/>

²²³ "Това, което е по възможностите ни." България "много скоро" ще изпрати боеприпаси и оръжия на Украйна. *Радио Свободна Европа*, 20.06.2023. URL: <https://www.svobodnaevropa.bg/a/32467466.html>

²²⁴ Ангелов Г. А. "Колкото е необходимо". България подготвя да изпрати военна помощ на Украйна. *Радио Свободна Европа*, 19.06.2023. URL: <https://www.svobodnaevropa.bg/a/32462292.html>

Таким чином, болгаро-українські відносини є прикладом того, як національні меншини можуть бути не джерелом напруги, а навпаки, відігравати роль стабілізуючого та інтеграційного чинника. Політика обох країн, заснована на повазі до культурних прав, гуманітарної взаємодії та відкритого діалогу, сприяє зміцненню партнерства та створенню сприятливої атмосфери для подальшої співпраці. Болгарська національна меншина в Україні у цьому контексті відіграє роль стратегічного ресурсу двосторонньої дипломатії. Важливо також відмітити, що Болгарія не використовує питання національних меншин для тиску на Україну і впливу на її внутрішню політику. В умовах війни Болгарія і надалі залишається важливим партнером України, а болгарська меншина відіграє роль однієї з платформ для зміцнення взаєморозуміння й співпраці.

ВИСНОВКИ

Національні меншини є важливою складовою суспільства. Визнання та захист їхніх прав – необхідна передумова для забезпечення гармонійного і стабільного розвитку держави. Це вимагає прийняття ефективних політичних, правових та соціокультурних заходів для забезпечення ідентичності національних меншин, їхнього культурного розвитку, мовних прав, а також захисту від будь-якої форми дискримінації.

Захист прав національних меншин знаходить відображення в міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція ООН про права дитини, Рамкова конвенція про захист національних меншин та Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. В Україні права національних меншин регулюються Конституцією України та Законом «Про національні меншини (спільноти) України».

Болгарська національна меншина в Україні є однією з найбільших у світі. На 2001 рік в Україні проживало 205 тисяч болгар, 75% з яких були зареєстровані в Одеській області. Масове переселення болгар на територію сучасної України відбувалося наприкінці XVIII ст. – на початку XIX ст. З того часу, вже протягом близько 200 років, болгарська меншина зберігає свою самобутність, що проявляється у користуванні рідною мовою в побуті, дотриманні власних традицій та звичок.

Після проголошення незалежності України в болгарської національної меншини з'явилося більше можливостей підтримувати свою ідентичність – болгарська мова та література почали викладатися у школах, почали видаватися книги болгарською мовою та проводитися болгарські етнокультурні фестивалі, стало можливим відвідування Болгарії і співпраця з її культурними та освітніми інституціями, почали проводитися спільні болгарсько-українські заходи.

В той же час етнічні болгари України вдало інтегровані в український суспільно-політичний простір: вони мають власне представництво на загальноукраїнському рівні – Асоціацію болгар України на чолі з народним депутатом України Антоном Кіссе. Організація відповідальна як за комунікацію з українською, так і за комунікацію з болгарською владою.

Болгарська меншина в Україні має яскраво виражену регіональну самоідентичність. Історична пам'ять, культура, мова, освіта та діяльність громадських організацій сприяють формуванню сильної етнічної свідомості. При цьому більшість болгар вважає Україну своєю батьківщиною, бере участь у її суспільному житті, волонтерстві, обороні та культурному розвитку, що свідчить про належність до української політичної нації.

З перших днів повномасштабного вторгнення сотні українських болгар стали на захист України, доєдналися до Збройних сил, територіальної оборони та волонтерських рухів. Етнічні болгари звертаються до болгарської влади із проханням більше підтримувати Україну в цій війні. Водночас, меншина стикається з низкою викликів, зокрема, окупаційним тиском, обмеженням мовного та культурного розвитку, ускладненим доступом до достовірної інформації.

Активна участь представників болгарської національної меншини у захисті України свідчить про їхню глибоку інтеграцію та лояльність до держави. Це показник того, що політика України щодо національних меншин є ефективною, адже створює умови для збереження їхньої культурної ідентичності та водночас формує почуття приналежності і відповідальності за майбутнє країни.

Рівень толерантності між українцями та болгарами високий. Українці та болгари здебільшого ставляться один до одного або позитивно, або нейтрально. Позитивне ставлення пояснюється тим, що болгари, як і

українці, слов'яни, і мають багато спільного у звичаях, культурі та мові. Нейтральне ставлення пояснюється тим, що в деяких випадках українці мало знають про болгар, і тому не можуть скласти про них власне враження. При цьому варто відмітити, що конфліктів на національному ґрунті між болгарами та українцями не виникає, а скарги болгар на утиски відсутні. Представники болгарської національної меншини користуються в Україні широкими правами та відчують себе повноправною частиною українського суспільства.

Захист прав болгарської національної меншини важливий ще з тієї причини, що це відповідає стандартам Європейського Союзу: держави, що входять до нього, мають захищати права національних меншин. Україна прагне туди вступити, і становище національних меншин, зокрема, болгарської меншини, є одним з показників демократичності та готовності розпочинати наступний етап переговорів щодо членства України в ЄС. І оскільки Болгарія вже є частиною ЄС, рішення, які приймаються у цьому союзі, в тому числі щодо України, частково залежать від Болгарії та її відносин з Україною.

Становище болгарської національної меншини в Україні має важливе значення у двосторонніх українсько-болгарських відносинах. Болгарія проводить активну політику щодо підтримки своєї діаспори в Україні, що проявляється в наданні культурної, освітньої та фінансової допомоги. Покращення умов для болгар в Україні сприяє зміцненню партнерства з Болгарією, що є важливим з огляду на тісні економічні та культурні зв'язки України та Болгарії.

Захист прав національних меншин не означає підтримки виняткових прав або привілеїв для цих груп – він лише передбачає забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства незалежно від їхньої національної

приналежності. Це допомагає зберегти баланс між захистом прав національних меншин і забезпеченням їхньої інтеграції в суспільство.

Отже, захист прав національних меншин – в тому числі болгарської національної меншини – є ключовим для побудови справедливого, рівноправного та гуманного суспільства, сприяє поліпшенню відносин із Болгарією та прискорює процес європейської інтеграції. Це вимагає спільних зусиль уряду, громадянського суспільства та міжнародної спільноти для розробки та реалізації ефективних заходів, спрямованих на захист та підтримку прав національних меншин.

Загалом, болгарська національна меншина в Україні є вдалим прикладом того, як можна повноцінно інтегруватися в українське суспільство і про цьому зберегти власну ідентичність. Історія болгарської меншини, її самоідентифікація, міжетнічні стосунки з українцями та зв'язки з етнічною батьківщиною доводять, що забезпечення прав національних меншин має не лише внутрішньополітичне, але й зовнішньополітичне значення. Досвід болгарської меншини демонструє важливість підтримки різноманіття як чинника суспільної єдності та демократичного розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз змін до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України». Громадянська мережа ОПОРА, 01.11.2023. <https://www.oporaua.org/other/analiz-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-nacional-ni-menshini-spil-noti-ukrayini-24987>
2. Ангелов Г. А. «Колкото е необходимо». България подготвя да изпрати военна помощ на Украйна. *Радио Свободна Европа*, 19.06.2023. URL: <https://www.svobodnaevropa.bg/a/32462292.html>
3. Ангелов Г. А. Боеприпаси, гаубици, танкове. Българското оръжие в Украйна, стигнало там чрез износ, а не като държавна военна помощ. *Радио Свободна Европа*, 30.08.2023. URL: <https://www.svobodnaevropa.bg/a/ukrayna-bulgaria-orazhie/32561804.html>
4. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Вид. 2-ге, пер. з англ. Віктора Морозова, «Критика», Київ, 2001. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Anderson_Benedict/Uiavleni_spilnoty.pdf
5. Асоциацията на българите в Украйна. URL: <https://abu.od.ua/bg/%d0%be%d1%81%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b8/>
6. Берестецька О. Допомога вчителям-болгаристам. *Ізмаїльський державний гуманітарний університет*. URL: <http://idgu.edu.ua/56291>
7. Билга М. Політика на Бґларія спрямо бґларите в Україна през ХХІ век // Україна і Болгарія в історії Європи. Збірник наукових праць. – Київ–Софія, 2019. – С. 451.

8. Болгари. Конгрес національних громад України (КНГУ).
URL: <http://kngu.org/uk/node/116>

9. «Болгарія в моїх мріях» – виставка дітей із болгарських громад за кордоном. *Болгарське національне радіо*, 25.04.25.
URL: <https://bnr.bg/post/102148219>

10. Болгарія подякувала Україні за район на Одещині з болгарським населенням. *Радіо Свобода*, 18.07.2020.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-bolharija-bolhradskyj-rajon/30734367.html>

11. Болгарські колективи приазовської громади запалили сцену міжнародного фестивалю народної творчості «Bessarabiya Folk», *Приазовська об'єднана територіальна громада*, 17.09.2021. URL: <https://pryazovska-gromada.gov.ua/news/1631873892/>

12. В Україні знову зростає рівень ксенофобії. Кого не люблять найбільше? Хто найбільші ксенофоби? (Інфографіка). *Texty.org.ua*, 05.10.2018.
URL: [https://texty.org.ua/fragments/88449/V_Ukrajini_znovu_zrostaje_riven_k_senofobiji_Kogo-88449/#:~:text=%D0%A2%D0%BE%D0%B1%D1%82%D0%BE%2C%20%D0%B2%D1%96%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%94%20%D0%B4%D0%B5%D1%8F%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C,%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B8%2C%20%D1%85%D1%82%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%94%20%D1%83%20%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%96%20\(%D1%96%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%204%2C51\)](https://texty.org.ua/fragments/88449/V_Ukrajini_znovu_zrostaje_riven_k_senofobiji_Kogo-88449/#:~:text=%D0%A2%D0%BE%D0%B1%D1%82%D0%BE%2C%20%D0%B2%D1%96%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%94%20%D0%B4%D0%B5%D1%8F%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C,%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B8%2C%20%D1%85%D1%82%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%94%20%D1%83%20%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%96%20(%D1%96%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%204%2C51))

13. Варга Н., Гвоздецька Б., Нікон Н. Рівень ідентифікації болгарської меншини на півдні України. *Габітус*, Випуск 36. 2022.
URL: <https://doi.org/10.32843/>

14. Венеційська комісія розкритикувала закон про нацменшини. В'ятрович назвав висновок упередженим. *Детектор медіа*, 13.06.2023.
URL: <https://detector.media/infospace/article/212418/2023-06-13-venetsiyska-komisiya-rozkrytykuvala-zakon-pro-natsmenshyny-vyatrovych-nazvav-vysnovok-uperedzhenym/>

15. Венеційська комісія розкритикувала закон про нацменшини. В'ятрович назвав висновок упередженим. *Детектор медіа*, 13.06.2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/212418/2023-06-13-venetsiyska-komisiya-rozkrytykuvala-zakon-pro-natsmenshyny-vyatrovych-nazvav-vysnovok-uperedzhenym/>

16. Військо Болгарського царства. VII–X ст. *Українська військова історія*.
URL: <https://www.ucrainarma.org/serednovichchya/vijsko-bolgarskogo-carstva-7-10-st.html>

17. Волошаненко В, Роміцина О. Діаспора налічує понад дві тисячі людей: як на Кіровоградщині зберігають болгарську культуру. *Суспільне Кропивницький*, 23.02.2025.
URL: <https://suspilne.media/kropyvnytskiy/955197-folklorni-poizdki-j-naukovij-proekt-plani-zi-zberezenna-bolgarskoi-diaspori-na-kirovogradsini/>

18. Гаврилов Е. Українські болгари будуть домагатися для своєї мови статусу регіональної. *ZN.UA*, 13.06.2013.
URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/ukrayinski-bolgari-budut-domagatisya-dlya-svoyeyi-movi-statusu-regionalnoyi-123528_.html

- 19.Ганчев О. Демографічні трансформації болгарської спільноти південної Бессарабії (XIX – початок XXI ст.). Одеса : Сімекс-Прінт, 2020. 636 с.
URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/01_2020/ganchev_monografiya.pdf

- 20.Грабовський С. «Ми український народ: національно-етнічна мозаїка». Болгари в Україні. *Радіо Свобода*, 23.01.2004.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/911922.html>

- 21.Гришаєнко О. Як живуть болгари й гагаузи Одещини. *Media Vista*, 27.11.2022. URL: <https://mediavista.com.ua/archives/4811>

- 22.Декларація про подальший розвиток та поглиблення співробітництва між Україною та Республікою Болгарія. *Верховна Рада України*, 24.03.1998.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_065

- 23.Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин. *Верховна Рада України*.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text

- 24.Децентралізація – це можливість для розвитку наших громад, а не загроза, - голови громад Болградського району. *Децентралізація*, 21.05.2020.
URL: <https://decentralization.ua/news/12476?page=33>

- 25.Дзябко Ю. Роль мови у формуванні ідентичності: на прикладі українських дітей, які зростають в Японії. *Мова в суспільстві: семантика, синтактика, прагматика*, 2022.
URL: https://www.academia.edu/123800525/%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D1%8C_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8_%D1%83_%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96_%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%96_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0

%BA%D0%B8%D1%85_%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9_%
 D1%8F%D0%BA%D1%96_%D0%B7%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82
 %D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C_%D0%B2_%D0%AF%D0%BF%D0
 %BE%D0%BD%D1%96%D1%97

26. Діденко В. Болгари України. Хто вони? *Ukrainer*, 14.12.2019.
 URL: <https://www.ukrainer.net/bolgary/>

27. Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною і Республікою Болгарією. *Верховна Рада України*, 09.04.1993.
 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_003

28. Договірно-правова база між Україною та Болгарією. *Посольство України в Республіці Болгарія*, 07.12.2022.
 URL: <https://bulgaria.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/95-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-bolgarijeju>

29. Документ № 043. Інтерв'ю на пълномощния министър проф. Д-р Иван Д. Шишманов за Украйна, отпечатано във в. «Камбана», бр. 3139, от 1918. Хакова Е., Москаленко В. Проф. Михайло Іванович Парашчук: українски скулптор и виден обществен деец (1878–1963) // Сборник документи, снимки и публикации Парадигма. – София, 2016. – С. 65

30. Думки населення України про голодомор 1932-33 років. Динаміка ксенофобії в Україні 1994-2006 років. *Київський міжнародний інститут соціології*, 9.11.2006.
 URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/2006/prelease_november09_2006.pdf

31. Дуплик Т. Яка вона — болгарська діаспора в Первомайську? Дізнавалися на «посиденьках». *Гард.Сіті*, 01.03.2020.
 URL: <https://thegard.city/articles/67093/yaka-vona-bolgarska-diaspora-v-pervomajsku-diznavalisya-na-posidenkah>

- 32.Етническият българин Иван Минков е загинал в бой за Украйна. *OFFNews*, 12.04.2022. URL: <https://offnews.bg/obshtestvo/etnicheskiat-balgarin-ivan-minkov-e-zaginal-v-boj-za-ukrajna-774380.html>

- 33.Етнічні громади. *Офіційний портал Києва*. URL: https://kyivcity.gov.ua/kultura_sport__dozvillia/etnichni_ta_relihiini_hromady/ItemText_944/

- 34.Єрмолаєва В., Семиволос І., Станєва Т. «З двома коренями в серці, але з одним домом»: як живуть українські болгари. *Громадське радіо*, 01.10.2023. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/tse-pro-nas-kulturna-mozaika-narodiv-pivdnia/z-dvoma-koreniamy-v-sertsii-ale-z-odnym-domom-iak-zhyvut-ukrainski-bolhary>

- 35.За чверть століття для болгар Україна стала другою батьківщиною. *Місто Вечірнє*, 26.06.2020. URL: <https://mistovechirne.in.ua/za-chvert-stolittya-dlya-bolgar-ukrayina-stala-drugoyu-batkivshchynoyu>

- 36.Загальна декларація прав людини. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

- 37.Калоянов А. На новій землі, під новим небом // *Образотворче мистецтво*. № 1, 2009, 150 с. – С. 92-93.

- 38.Кара О. Д. Картина «Перша борозна» як художнє втілення фольклору бессарабських болгар // *Дунайські конференції, присвяченої 75-річчю ІДГУ (15-17 жовтня, 2015)*. – Ізмаїл: РВЦ ІДГУ. – С. 214.

- 39.Кафарський В. Українська політична чи етнополітична нація? URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kafarskyi_ukrainska.pdf

- 40.Клименко Н. «Другари» із Первомайська та «Нашите хора» із Кропивницького домовилися про співробітництво. *Гард.Сіті*, 24.06.2023.

URL: <https://thegard.city/articles/295351/drugari-iz-pervomajska-ta-nashite-hora-iz-kropivnickogo>

- 41.Клименко Н. «Коли разом — то сильні», або Як активісти болгарської спільноти гуртують громаду. *Гард.City*, 3.03.2025.
URL: <https://thegard.city/articles/407676/yak-aktivisti-bolgarskoi-spilnoti-gurtuyut>

- 42.Конституція України - Розділ І. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*.
URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>

- 43.Конституція України - Розділ ІІ. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*.
URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>

- 44.Корба Г. «Ми такі ж люди, як і всі»: історії ромів, які ламають стереотипи. *BBC News Україна*, 9.08.2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45125392>

- 45.Крыстева В. Призив до родните институции отправиha близо 800 украински българи. *Българско Национално Радио*, 24.10.2022.
URL: <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/101725452/priziv-do-rodnite-institucii-otpraviha-blizo-800-ukrainski-balgari>

- 46.Культурний простір бессарабських болгар [монографія] / Відп. ред. Шевчук Т. С. Ізмаїл – Болград: Ірбіс, 2018. – с. 204 – Текст, укр., бол., англ.

- 47.Лазарович М. Болгарська національна меншина України напередодні національної революції 1917–1921 рр. *Дриновський збірник*, в. 6, 14.01.2015. URL: <https://periodicals.karazin.ua/drinov/article/view/619>

- 48.Лілія Гриневич та Міністр освіти Болгарії підписали Декларацію щодо імплементації мовної статті Закону «Про освіту» та гарантування прав болгарської меншини. *Міністерство освіти і науки України*, 26.04.2018.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/liliya-grinevich-ta-ministr-osviti-bolgariyi-pidpisali-deklaraciyu-shodo-implementaciyi-movnoyi-statti-zakonu-pro-osvitu-ta-garantuvannya-prav-bolgarskoyi-menshini>
- 49.Ляшенко О. Українська політична нація: етнополітичний аспект.
URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/liaschenko_ukrainska.pdf
- 50.Макарчук С. Етнографія України. Навчальний посібник. Львів, «Світ» – 2004.
URL: https://www.ebk.net.ua/Book/history/makarchuk_eu/part22/2211.htm
- 51.Малаш, О. В. Болгари очима українців: рецепція переселенської спільноти в українських наукових публікаціях. *Академічні студії. Серія «гуманітарні науки»*, 2021, С. 34-40.
- 52.Міжетнічні упередження в Україні. *Київський міжнародний інститут соціології*, 4.10.2018.
URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=793&page=1>
- 53.Міністерства освіти і науки України та Болгарії підписали новий Протокол про співробітництво та обміни. *Міністерство освіти і науки України*, 15.07.2020. URL: <https://mon.gov.ua/news/ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini-ta-bolgarii-pidpisali-noviy-protokol-pro-spivrobitnitstvo-ta-obmini>
- 54.Налбантова Е. Български поети от Бесарабия и Таврия. Антология. *Варна: LiterNet*, 2005. URL: <https://litternet.bg/publish2/enalbantova/poeziiata.htm>
- 55.Ніколова В. PolitiCheck: Це не відповідає дійсності, що болгарська мова не викладається в державних школах України. *Factcheck*, 16.01.2023.

URL: <https://factcheck.bg/uk/politicheck-ce-ne-vidpovidaie-dijsnosti-shto-bolgarska-mova-ne-vikladaietsya-v-derzhavnih-shkolah-ukraini/>

56.Об'єднані громади зберігають національну ідентичність. *Запорізька Обласна Державна Адміністрація*, 24.09.2017.
URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/37787/objednani-gromadi-zberigajut-natsionalnu-identichnist.html>

57.Паніотто В. Міжетнічні упередження в Україні, жовтень 2023. *Київський міжнародний інститут соціології*, 29.1.2024.
URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1364&page=1&t=10>

58.Політичні відносини між Україною та Болгарією. *Посольство України в Республіці Болгарія*, 04.04.2024.
URL: <https://bulgaria.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/98-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-bolgarijeju>

59.Попов А. Конфликт в Украйна ще засегне и България. *Dnes.bg*, 02.03.2014.
URL: <https://www.dnes.bg/a/57-politika/217604-konflikt-v-ukrayna-shte-zasegne-i-balgariya>

60.Посещението на Даниел Митов в Одеса. *Eurochicago.com – Портал за българските идеи и каузи по света*, 06.07.2015.
URL: <https://www.eurochicago.com/2015/07/mitov-v-odesa/>

61.Посол Болгарії: Закон «Про освіту» дає нові можливості, аби наші діти добре володіли як українською, так і болгарською. *Міністерство освіти і науки України*, 03.10.2017. URL: <https://mon.gov.ua/news/posol-bolgarii-zakon-pro-osvitu-dae-novi-mozhливosti-abi-nashi-diti-dobre-volodili-yak-ukrainskoyu-tak-i-bolgarskoyu>

- 62.Потапенко І. Культурно-просвітницька діяльність громадських організацій болгар України протягом кінця XX – перших десятиліть XXI століття. *Дриновський збірник*, в. 16, 12.02.2024. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2023.16.08>.
- 63.Про національні меншини (спільноти) України. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2827-20#Text>
- 64.Про національні меншини в Україні. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>
- 65.Протокол між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Республіки Болгарія про співробітництво. *Верховна Рада України*, 30.01.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_044
- 66.Протокол між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти і науки Республіки Болгарія про Болградську гімназію імені Г. С. Раковського (Одеська область, Україна). *Верховна Рада України*, 29.07.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_033#Text
- 67.Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Болгарія. *Верховна Рада України*, 13.12.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_006
- 68.Рут А. Чому зменшується населення Болгарії? *BBC News Україна*, 9.09.2017. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-41198262>
- 69.Смольницька О. У болгар хата біла. *Україна молода*, 10.10.2009. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/1509/196/53082/>
- 70.Собенко Н. Україна виконала «майже» всі вимоги для початку переговорів про вступ в ЄС — президентка ЄК. *Суспільне*, 29.11.2023.

URL: <https://suspilne.media/627824-ukraina-vikonala-majze-vsi-vimogi-dla-pocatku-peregovoriv-pro-vstup-v-es-prezidentka-ek/>

71. Станєва Т. Болгарія підтримала вступ України до НАТО та безперебійне постачання зброї. *Українське Радіо*, 6.07.2023. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=101800>

72. Терзі Т. Небесний воїн Іван Мінков: в Криничненській громаді вручили державну нагороду родині загиблого героя (фото, відео). *МАХАЛА – Інтернет-видання Бессарабії*, 29.12.2022. URL: <https://mahala.com.ua/novyny/nebesnyy-voyin-ivan-minkov-v-krynychnenskiy-hromadi-vruchyly-derzhavnu-nahorodu-rodyni-zahybloho-heroya/>

73. Ткаченко Л. Болгарська етноспільнота. *ГУРТ*, 25.02.2015. URL: <https://gurt.org.ua/blogs/11580/1503/>

74. «Това, което е по възможностите ни» България «много скоро» ще изпрати боеприпаси и оръжия на Украйна. *Радио Свободна Европа*, 20.06.2023. URL: <https://www.svobodnaevropa.bg/a/32467466.html>

75. Толерантність населення України. *Київський міжнародний інститут соціології*, 16.11.2010. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=279&t=10&page=7>

76. Трагедия! Еще один болгарин загина в Украина. *Агенция Стандарт*, 14.04.2022. URL: <https://www.standartnews.com/voynata-v-ukrayna/tragediya-oshche-edin-blgarin-zagina-v-ukrayna-506448.html>

77. У недільних школах центру «Медіа» в Україні відбулася Олімпіада з болгарської мови та літератури. *Болгарське національне радіо*, 02.04.25. URL: https://bnr.bg/post/102137657?page_1_3=10#:~:text=%D0%A1%D0%B5%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B5

%D1%81%D0%BD%D1%8B%D1%85%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%20%D0%A6%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%20,%D0%9A%D0%B8%D0%B5%D0%B2%20%D0%B8%20%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5

78. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарії про співробітництво в галузях освіти, науки і культури. *Верховна Рада України*, 05.10.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_001#Text

79. Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників: Каталог четвертої всеукраїнської виставки. – К., 2010. – С. 33.

80. Україна й Болгарія посилюють партнерство у сфері освіти і науки: підписано новий Протокол про співробітництво та обміни. *Міністерство освіти і науки України*, 7.01.2020. URL: <https://mon.gov.ua/news/ukraine-i-bolhariia-posyliuiut-partnerstvo-u-sferi-osvity-i-nauky-pidpysano-novyi-protokol-pro-spivrobitnytstvo-ta-obminy>

81. Українську військову техніку ремонтуватимуть у Болгарії – Зеленський. *Європейська правда*, 28.04.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/28/7342726/>

82. Фондация Българска Памет. URL: <https://bgmf.eu/%d1%84%d0%be%d0%bd%d0%b4%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%8f-%d0%b1%d1%8a%d0%bb%d0%b3%d0%b0%d1%80%d1%81%d0%ba%d0%b0-%d0%bf%d0%b0%d0%bc%d0%b5%d1%82/>

83. Функции и административни услуги. Изпълнителна агенция за българите в чужбина. <https://www.aba.government.bg/pages/funktsii-i-administrativni-uslugi/49>

84. Хто опікується румуномовною літературою в Україні. *Читомо*, 22.08.2019.
URL: <https://chytomo.com/khto-opikuietsia-rumunomovnoiu-literaturoiu-v-ukraini/>
85. Художники Одещини. Живопис. Графіка. Скульптура. Декоративно-прикладне мистецтво. Мистецтво театру та кіно»: Каталог Нац. Спілка художників країни. Одеська орг-ція; Авт. вступ. ст. О. А. Тарасенко; Ред.
86. Цонева Й. Кремъл забрани изучаването на български език в Запорожка област. *Dnes.bg*, 22.09.2022. URL: <https://www.dnes.bg/a/58-obshtestvo/544507-kremal-zabrani-izuchavaneto-na-balgarski-ezik-v-zaporozhka-oblast>
87. Червенко О. Свято болгарської народної культури в Україні, 2011. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43395/21-Chervenko.pdf?sequence=1>
88. Чумак О. З Балкан до Буджака: хроніки болгарського переселення. *Махала. Інтернет-видання Бессарабії*, 14.12.2024. URL: <https://mahala.com.ua/aktualne/z-balkan-do-budzhaka-khroniky-bolharskoho-pereselennia/>
89. Шамайда Т. Новий закон про нацменшини: про що він і для чого. *TEXTY.ORG.UA*, 23.12.2022. URL: <https://texty.org.ua/articles/108546/novyj-zakon-pro-nacmenshyny-pro-sho-vin-i-dlya-choho/>
90. Штекель М. Гірший варіант розвитку «національних» районів – це Придністров'я – екскурівник Одещини. *Радіо Свобода*, 22.05.2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30629304.html>
91. Явір В. А. Трансформація законодавства України про національні меншини в процесі євроінтеграції. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 165-170. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001437377>

92. Явір, В. А. (2021). Конституційна модель етнонаціональної політики Китаю. *Китаєзнавчі дослідження*, (3), 141-152. URL: <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.03.141>
93. About minorities and human rights. Special Rapporteur on minority issues. *United Nations Human Rights*. URL: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-minority-issues/about-minorities-and-human-rights>
94. About the European Charter for Regional or Minority Languages. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/about-the-charter>
95. About the Framework Convention for the Protection of National Minorities. *Council of Europe*. URL: [https://www.coe.int/en/web/minorities/at-a-glance#{%2279030665%22:\[\]%7D](https://www.coe.int/en/web/minorities/at-a-glance#{%2279030665%22:[]%7D)
96. About the mandate. Special Rapporteur on minority issues. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-minority-issues/about-mandate>
97. Adamson, F. B. (2018). Sending States and the Making of Intra-Diasporic Politics: Turkey and Its Diaspora(s). *International Migration Review*, 53(1), 210-236. URL: <https://doi.org/10.1177/0197918318767665>
98. Alfaraz, Gabriela G.. "Framing the diaspora and the homeland: language ideologies in the Cuban diaspora" *International Journal of the Sociology of Language*, vol. 2018, no. 254, 2018, pp. 49-69. URL: <https://doi.org/10.1515/ijsl-2018-0033>
99. Barth, F. Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference, 1969. URL: https://is.muni.cz/el/fss/jaro2013/SAN251/um/Barth_Introduction.pdf

100. Bogardus social distance scale. *Oxford Reference*. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095515287>
101. Brosius, Hans-Bernd , & Haas, Alexander (2011). Agenda Setting. obo in Communication. URL: doi:10.1093/obo/9780199756841-0021
102. Bulgarians Abroad. *Radio Bulgaria*. URL: <https://bnr.bg/en/bulgarians-abroad/broadcast>
103. Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, Ukraine: Treatment of ethnic minorities, including Roma; state protection, 17.09.2012. URL: <https://www.refworld.org/docid/507294fe2.html>
104. Christopher Nehring; Active and Sharp Measures: Cooperation between the Soviet KGB and Bulgarian State Security. *Journal of Cold War Studies* 2021; 23 (4): 3–33. URL: https://doi.org/10.1162/jcws_a_01038
105. Convention on the Rights of the Child. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>
106. Diener A. Homeland as Social Construct: Territorialization among Kazakhstan's Germans and Koreans. *Nationalities Papers*. 2006;34(2):201-235. URL: doi:10.1080/00905990600720294
107. Dragneva S. Bulgarian Consul General in Bolhrad: Bulgaria Continues to Support Bulgarian Sunday Schools in Ukraine. *BTA*, 14.11.2024. URL: <https://www.bta.bg/en/news/781315-bulgarian-consul-general-in-bolhrad-bulgaria-continues-to-support-bulgarian-sun>
108. Dzhambazova B. Ukraine war exposes the Kremlin's lingering reach in Bulgaria. *POLITICO*, 21.03.2022. URL:

<https://www.politico.eu/article/ukraine-war-kremlin-reach-bulgaria-kiril-petkov/>

109. Guidikova I., a Khovanova-Rubicondo K. Wood P. City of Odessa Intercultural Profile. 1.07.2017. URL: <https://rm.coe.int/odessa-intercultural-profile/1680759d6c>
110. Information for persons registered for temporary protection in Bulgaria. *Bulgarian council on refugees and migrants*. URL: <https://ukraine.refugee.bg/en/education/university-education/>
111. International Covenant on Civil and Political Rights. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
112. Ivanov M. Interpreting the Term «National Minority». *Open Edition Journals*. URL: <https://doi.org/10.4000/balkanologie.244>
113. Ivanova M. The Bulgarian Cultural Centre in Odessa keeps its doors open even during wartime. Bulgarian National Radio, 13.12.2022. URL: <https://bnr.bg/en/post/101750487>
114. Jap, J. (2024). Can Encounters With the State Improve Minority-State Relations? Evidence From Myanmar. *Comparative Political Studies*, 57(13), 2225-2258. URL: <https://doi.org/10.1177/00104140231223746>
115. Jenkins, R. Social Identity (2nd ed.). *Routledge*, 2004. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203463352>
116. Kandilarov E. Bulgaria external relations briefing: Bulgarian Diplomacy, the War in Ukraine and European Security and Defense Issues. *Weekly Briefing*, Vol. 70. No. 4, February 2024. URL: <https://china-cee.eu/2024/03/23/bulgaria-external-relations-briefing-bulgarian-diplomacy-the-war-in-ukraine-and-european-security-and-defense-issues/>

117. Kuang L, Gao X, Liu B and Wang J (2023) Research hotspots and frontiers of ethnic cultural identity——based on analysis of “web of science” database. *Front. Psychol.* URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1276539>
118. Naroll, R., Berndt, R. M., Bessac, F. D., Chapple, E. D., Dole, G. E., Driver, H. E., Ducey, P., Ember, M., Fuchs, H., Hoffmann, H., Jaspan, M., Landy, D., Leach, E., Von Mering, O., Messing, S. D., Moore, F. W., Mukherjee, R., Murdock, G. P., Neiva, A. H., ... John W. M. Whiting. (1964). On Ethnic Unit Classification [and Comments and Reply]. *Current Anthropology*, 5(4), 283–312. URL: <http://www.jstor.org/stable/2740256>
119. National minority issues. OSCE. URL: <https://www.osce.org/national-minority-issues>
120. Observing and protecting rights of the most vulnerable in Ukraine: a special Ombudsperson report on national minorities. *Council of Europe Office in Ukraine*, 10.09.2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/observing-and-protecting-rights-of-the-most-vulnerable-in-ukraine-a-special-ombudsperson-report-on-national-minorities>
121. OSCE High Commissioner on National Minorities. OSCE. URL: <https://www.osce.org/hcnm>
122. Over 500 Freshmen from Bulgarian Community in Ukraine Accepted in Bulgarian Universities. *BTA*, 16.10.2024. URL: <https://www.bta.bg/en/news/762810-over-500-freshmen-from-bulgarian-community-in-ukraine-accepted-in-bulgarian-univ>
123. Pieńkowski J. Bulgaria's Reaction to Russia's Invasion of Ukraine. *Polish Institute of International Affairs*, 10.03.2022. URL: <https://www.pism.pl/publications/bulgarias-reaction-to-russias-invasion-of-ukraine>

124. Quan, C., Costigan, C. L., & Kobayashi, K. M. (2022). Ethnic and national identity development processes: The role of cultural behaviors and gender. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 28(1), 1–12. URL: <https://doi.org/10.1037/cdp0000475>
125. Sendhardt, B. (2021). The Paradoxical Nature of Diaspora Engagement Policies: A World Polity Perspective on the *Karta Polaka*. *Ethnopolitics*, 20(1), 25–38. URL: <https://doi.org/10.1080/17449057.2020.1808322>
126. Sotirov V. Ukraine & Bulgaria: Historic ties and modernity. *New Geopolitics Research Network*, 10.06.2021. URL: <https://www.newgeopolitics.org/2021/06/10/ukraine-bulgaria-historic-ties-and-modernity/>
127. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin, & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-37). Monterey, CA: Brooks/Cole.
128. Tertychna A. The Bulgarian National Minority in Ukraine in Bulgaria-Ukraine Relations: The Impact on Ukraine's Image in Bulgaria. *Diplomatic Ukraine*, February 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.37837/2707-7683-2019-32>
129. The objectives of the European Charter for Regional or Minority Languages. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/the-objectives-of-the-charter->
130. The Relationship Between Ukrainian and Other Slavic Languages. *LinguaUA*. URL: <https://lingua.ua.com/the-relationship-between-ukrainian-and-other-slavic-languages/>
131. Trupia F. Living on the Margins: The Case of the Bessarabian Bulgarians in Ukraine. *Forum for Ukrainian Studies*, 11.02.2020. URL: <https://ukrainian->

studies.ca/2020/02/11/living-on-the-margins-the-case-of-the-bessarabian-bulgarians-in-ukraine/

132. Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*. Oxford, England: Blackwell.
133. Ukraine - Opinion on the Law on national minorities (communities), adopted by the Venice Commission at its 135th Plenary Session (Venice, 9-10 June 2023). Council of Europe. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)021-e)
134. Ukraine. Minority Rights Group, 2020. URL: <https://minorityrights.org/country/ukraine/>
135. Vemde L, Hornstra L, Thijs J. Classroom Predictors of National Belonging: The Role of Interethnic Contact and Teachers' and Classmates' Diversity Norms. *Youth Adolesc.* 2021. URL: 10.1007/s10964-021-01430-2

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: «Особливості становища болгарської національної меншини в Україні»

Студентка: Посильна Юлія Віталіївна

Рік навчання, факультет: 4 рік навчання, факультет соціальних наук та соціальних технологій.

Науковий керівник: доцент кафедри політології НаУКМА, доктор політичних наук, Явір В. А.

Рецензент: кандидат юридичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України Батанова Н. М.

Дата захисту “___” _____ 20_ р.

Короткий зміст роботи

Робота присвячена комплексному аналізу становища болгарської національної меншини (спільноти) в Україні в правовому, культурному, історичному та політичному вимірах. Значну увагу приділено історії формування болгарської громади в Україні, зокрема масовим хвилям переселення на українські землі та збереженню культурної самобутності. Досліджено особливості самоідентифікації представників болгарської національної меншини, міжетнічні відносини болгар та українців, а також реакцію болгарської національної меншини на виклики, пов'язані з повномасштабною війною. Проаналізовано роль болгарської меншини у контексті українсько-болгарських відносин. Дослідження базується на аналізі нормативно-правових актів, даних соціологічних опитувань, наукових праць, а також напівструктурованих інтерв'ю з представниками болгарської національної меншини (спільноти) в Україні.